

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**SEÇİLMİŞ DİNAMİKLER BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK (1980-2012)**

DOKTORA TEZİ

Hakan BAKKAL

KOCAELİ 2013

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**SEÇİLMİŞ DİNAMİKLER BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK (1980-2012)**

DOKTORA TEZİ

Hakan BAKKAL

DANIŞMAN: Prof. Dr. Recep TARI

KOCAELİ 2013

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**SEÇİLMİŞ DİNAMİKLER BAĞLAMINDA
TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK (1980-2012)**

DOKTORA TEZİ

Tezi Hazırlayan: Hakan BAKKAL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 10/07/2013 – 2013/11

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Recep TARI

(İmza)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN

(İmza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Abdulkadir ŞENKAL

(İmza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Levent ŞAHİN

(İmza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şuayyip ÇALIŞ

(İmza)

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az 5 öğretim üyesi ile oluşur)

KOCAELİ 2013

ÖNSÖZ

Çalışmanın başlangıcından tamamlanmasına kadar yardım ve desteklerini benden esirgemeyen, değerli hocam Prof. Dr. Recep TARI'ya, yol göstericiliği ile her zaman yanımda olan Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN hocama, Doç. Dr. Abdukadir ŞENKAL, Doç. Dr. Levent ŞAHİN ve Doç. Dr. Şuayyip ÇALIŞ hocama, tez çalışması esnasında, bana destek olan değerli dostlarım Dr. Tezcan ABASIZ'a ve Öğrt. Görevlisi Alper KASIMOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, doktora öğrenimi döneminde, yürüttüğüm görevde benden hoşgörülerini esirgemeyen saygıdeğer Rektör'üm Prof. Dr. Niyazi ERUSLU'na ve bana destek olan Strateji Geliştirme Daire Başkanlığındaki yakın çalışma arkadaşlarıma en içten dileklerimle teşekkürlerimi sunarım.

Bunun yanı sıra, maddi ve manevi destekleri ve gösterdikleri fedakârlıkları ile bugünlere ulaşmamı sağlayan, her zaman saygı duyduğum canım Babam'a ve Annem'e; kendilerine yeterince zaman ayıramadığım, sevgili eşim Elif'e ve biricik kızım Aylin Berra'ya, anlayışlarından ötürü sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ŞEKİL, GRAFİK ve TABLOLAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1.Kavramsal Çerçeve.....	4
1.1.1. İşsizlik.....	5
1.1.2.İşsizliğin Maliyeti.....	7
1.1.2. 1. İşsizliğin İktisadi Maliyeti.....	8
1.1.2.2. İşsizliğin Sosyal Maliyeti.....	8
1.1.3. İşsizliğin Türleri.....	9
1.1.3.1. Friksiyonel İşsizlik.....	9
1.1.3.2. Yapısal İşsizlik.....	10
1.1.3.3. Konjonktürel İşsizlik.....	12
1.1.3.4. Mevsimlik İşsizlik.....	13
1.1.3.5. Sürekli Durgunluk İşsizliği.....	14
1.1.3.6. Gizli İşsizlik.....	14
1.1.4. İşsizliğin Nedenleri.....	15
1.1.4.1. Kurumsal Kısıtlar	15
1.1.4.2. Dışa Açıklık.....	26
1.1.4.3. Konjonktürel Dalgalanmalar.....	28
1.1.4.4. Eğitim.....	32
1. 1.4.5. Nüfus ve Nüfus Hareketleri.....	34
1.2. Kuramsal Çerçeve.....	39
1.2.1. Klasik Yaklaşım.....	39
1.2.2. Keynesyen Yaklaşım.....	44
1.2.3. Heteredoks Yaklaşımlar.....	51
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN DİNAMİKLERİ	55
2.1. İşgücü Piyasasının Yapısı.....	55
2.1.1.İşgücü Piyasasında Katılıklar.....	55
2.1.2.Ücret Sözleşmeleri.....	56
2.1.3.Esnek Çalışma.....	58
2.1.4.Sendikalar.....	60
2.1.5.Asgari Ücretler.....	62
2.2.Türkiye'de İşsizlik.....	64
2.2.1.İşsizliğin Özellikleri.....	68
2.2.2. Kalkınma Planlarında İstihdam ve İşsizlik.....	70
2.2.3. İşsizliğin Mevcut Durumu.....	77
2.2.3.1. İşsizliğin Genel Durumu.....	80
2.2.3.2.Cinsiyete Göre İşsizlik.....	82
2.2.3.3.Kent-Kır İşsizliği.....	82
2.2.3.4.Eğitim Durumuna Göre İşsizlik.....	84

2.2.3.5.Yaş Gruplarına Göre İşsizlik.....	85
2.2.3.6.Mesleklere Göre İşsizlik.....	87
2.2.3.7.Uzun Süreli İşsizlik.....	88
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	91
EKONOMETRİK ANALİZ.....	91
3.1.Literatür.....	91
3.2.Araştırma Yöntemi ve Veriler	97
3.2.1.Yöntem.....	97
3.2.2.Verit Seti.....	100
3.3. Uygulama ve Bulgular.....	101
3.3.1.Birim Kök Testi.....	101
3.3.2.Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	103
3.3.3.Otokorelasyon.....	104
3.3.4.VAR Sisteminin Durağanlığı.....	105
3.3.5.Değişkenlerin Sıralanması.....	106
3.3.6.Ampirik Bulgular.....	106
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	112
KAYNAKÇA.....	119
ÖZGEÇMİŞ.....	136

ÖZET

İşsizlik, dünya ölçeğinde, temel sosyo-ekonomik sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle, sürekli üzerinde çalışmalar yapılmakta, elimine edilebilmesi için çeşitli politikalar üretilmektedir. Bu problem, Türkiye ekonomisinde, özellikle yapısal dönüşüm sürecinin yaşandığı otuz yıldan beri kendini iyice hissettirmektedir. Son küresel krizlerde, güçlü bir mali yapıya sahip olması ve bu anlamda krizin en az hissedildiği ülkelerden biri olmasına rağmen, işsizlik oranı, Türkiye’de yüksek seviyelerde kalmaya devam etmiştir. Ülkede, 24 Ocak 1980 kararları ile ihracata dayalı sanayileşme ve serbest piyasa ekonomisine geçişle, ekonomide yapısal bir dönüşüm başlamış, tarım, sanayi, hizmetler sektörlerinin GSMH içerisindeki payı ve buna bağlı olarak istihdam yapısı, işgücünün ve işsizliğin niteliği değişmeye başlamıştır. Bu gerçekten yola çıkarak Türkiye ekonomisinde işsizliğin evrimi, yani 1980’li yıllardan günümüze kadar geçirmiş olduğu yapısal değişim süreci ve bu süreçte dinamiklerinin belirlenmesi gerekliliği doğmuştur. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1980-2012 dönemine ilişkin olarak işsizliğe neden olan temel dinamikleri incelemek ve işsizlik üzerindeki etkilerini belirlemektir. Çalışmanın ilk bölümünde, iktisadi yaklaşımlar ve bu anlamda iktisatçıların özgün fikirleri üzerinde durularak, yapısal özelliklerine ilişkin temel kavramlar belirtilmiş, kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölümde, Türkiye’de işgücü piyasası, işsizliğin mevcut durumu ve özellikleri ortaya konularak, yapısal karakterini hangi dinamiklerin ne ölçüde belirlediği VAR analizini içeren ekonometrik çalışma ile saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, Türkiye’deki işsizliğin en fazla dışa açıklık değişkeni tarafından belirlendiği, bunu önem sırasına göre, asgari ücretler ve sendikalaşmanın izlediği ortaya konulmuştur. Ayrıca, nüfusun yanı sıra gayrisafi yurtiçi hâsılanın işsizliği etkilemediği belirlenmiştir. Dolayısıyla, istihdam yaratmayan büyümenin Türkiye ekonomisi için söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, İşsizlik, Türkiye, VAR Analizi.

ABSTRACT

Unemployment leads the basic socio-economical problems across the world. For this reason, studies have been made on it, various policies have been produced to be able to eliminate it. This problem, in the economy of Turkey, makes its presence thoroughly felt especially since 30 years in which structural transformation process has been experienced. In the last global crisis, even though it has a strong financial structure and in this context being one of the country in which the crisis has been felt least, unemployment rate continued to stay in the highest levels. In the country, by the decisions of January 24th, 1980, with export-based industry and transition to the free market economy, a structural transition started in the economy, share of the agriculture, industry, service sectors in the Gross Domestic Product and the employment structure depending on this, the nature of the labor force and unemployment started to change. Based on this reality, the need of evolution of the unemployment in the Turkish economy, i.e. structural transformation process it experienced from 1980s until today and determination of the dynamics in this period arisen. The purpose of this study is to examine the basic dynamics that caused unemployment related to the 1980-2012 period in Turkey and to determine its impacts on the unemployment. In the first section of the study, by emphasizing on the economical approaches and in this context, specific ideas of the economists, basic concepts related to their structural features were specified, conceptual and theoretic frame were considered in detail. In the second section, by revealing the labor market, present situation of the unemployment and its characteristic in Turkey, by econometrical study including VAR analysis, it was tried to determine which dynamics determined the structural characteristic of it and in what scale. As a result of the analysis made, it was revealed that the unemployment in Turkey was determined at most by the openness variable, and according to the order of importance followed by minimum wages and syndication. In addition, it was determined that, along with the population, gross domestic product does not affect the unemployment. Consequently, we came to the conclusion that the growth that does not create employment is in question for the economy of Turkey.

Key Words: Employment, Unemployment, Turkey, VAR analysis.

ŞEKİL, GRAFİK ve TABLOLAR

ŞEKİLLER

Şekil-1. İşgücü Piyasası.....	6
Şekil-2. Kriz ve Kriz Çeşitleri.....	30
Şekil-3. AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu.....	105

GRAFİKLER

Grafik-1. Yapısal İşsizlik	11
Grafik-2. Konjonktürel İşsizlik.....	13
Grafik-3. Sendikalaşma ve İşsizlik.....	17
Grafik-4. Rekabetçi Piyasada Asgari Ücret ve İşsizlik.....	19
Grafik-5. Tekelci Piyasada Asgari Ücret ve İşsizlik	20
Grafik-6. İşsizlik Yardımı ve İşsizlik	22
Grafik-7. İşgücü Vergisi ve İşsizlik.....	25
Grafik-8. Göç ve İşsizlik.....	37
Grafik-9. Klasik Yaklaşım Göre İşsizlik.....	40
Grafik-10. Arz Yönlü Ekonomide İşsizlik.....	43
Grafik-11. Keynesyen Yaklaşımda İşsizlik.....	45
Grafik-12. Etkin Ücret Durumunda Denge.....	49
Grafik-13. Bazı Ülkelerde Vergi Yüğü.....	56
Grafik-14. İstihdamı Koruma Katılığı.....	60
Grafik-15. Sendikalaşma Oranı.....	62
Grafik-16. Asgari Ücret Düzeyleri.....	63
Grafik-17. İşgücüne Katılma Oranları.....	78
Grafik-18. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları.....	78
Grafik-19. İstihdamın Sektörel Dağılımı	79
Grafik-20. İşsizlik Oranları.....	81
Grafik-21. Uzun Süreli İşsizlik	90
Grafik-22. Etki Tepki Analizi.....	107

TABLÖLAR

Tablo-1. Genel İşsizlik Oranları (1980-2012).....	80
Tablo-2. Dünyada İşsizlik	81
Tablo-3. Cinsiyete Göre İşsizlik.....	82
Tablo-4. Kent-Kır İşsizliği.....	83
Tablo-5. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik	84
Tablo-6. Yaş Gruplarına Göre İşsizlik.....	85
Tablo-7. Dünyada Genç İşsizliği	87
Tablo-8. Mesleklere Göre İşsizlik Oranları.....	87
Tablo-9. Uzun Süreli İşsizlik (%).....	89
Tablo-10. Veri Setinin Tanıtılması	100
Tablo-11. Birim Kök Testi Sonuçları.....	101
Tablo-12. Gecikme Uzunluğu.....	103
Tablo-13. Otokorelasyon	104
Tablo-14. Sistemin Durağanlığı	105
Tablo-15. Varyans Ayrıştırması.....	110

GİRİŞ

İşsizlik, neredeyse tüm ülkelerde en önemli sosyal ve ekonomik sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizliğin asıl etkisi, sanayi devriminden sonra görülmeye başlanmış, ekonomik yapıdaki dönüşümle birlikte ülke ve toplumlar işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle, modern iktisat biliminin başlangıcı olan klasiklerden bugüne kadar süregelen iktisadi yaklaşım ve görüşler içerisinde ele alınmıştır.

Klasik yaklaşımda, “Her arz kendi talebini yaratır.” şeklinde ifade edilen Say kanunu çerçevesinde, ekonomide yalnızca iradi bir işsizliğin olduğu kabul edilmiştir. Ekonominin tam istihdamda olduğu ve ücret ile fiyatların esnek olduğu ileri sürülerek, işsizlik bir sorun olarak görülmemiştir. En önemli olumsuz konjonktürel dalgalanma olan 1929 yılındaki büyük buhranda, dünya çapında kitlesel boyutlara ulaşmasına rağmen klasiklerin işsizliği açıklayamaması, bu yaklaşıma olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır.

Keynes ise, “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde, klasiklerin iddia ettiği gibi ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini ve her zaman tam istihdamın olamayacağını ileri sürmüştür. Buna göre, efektif talep yetersizliğine bağlı olarak ekonomide tam istihdam durumu söz konusu olmayıp, eksik istihdam bulunmakta, ücret ve fiyatlar katı olduğu için gayri iradi bir işsizlik bulunabilmektedir.

İşsizlik, özellikle II. Dünya savaşı, petrol krizleri ve küresel ekonomik krizlerle birlikte ekonomilerde gittikçe ağır sonuçlara yol açan bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte, Klasik ve Keynesyen yaklaşım ekseninde birçok teori ortaya konularak, konu ele alınmıştır. Klasik yaklaşım içerisinde; neo-klasikler, monetaristler, yeni klasik iktisatçılar, reel konjonktür hareketleri ve arz yönlü iktisatçılar, ücret ve fiyatların sürekli temizlendiğini kabul ederek piyasa başarısızlıklarının olmaması ve piyasaya müdahalede bulunulmaması halinde, işsizliğin olmayacağını iddia etmişlerdir. Buna karşın, Keynesyen yaklaşımda, tam istihdamın olmadığı, ücret ve fiyatların özellikle aşağı doğru katı olduğu temel

kabulüyle, işsizliğin dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendiliğinden giderilemeyeceği ileri sürülmüş, yapısalcı okul ve yeni keynesyenler tarafından getirilen açıklamalarla konu çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

Hâkim iktisadi görüşlerin dışında, heteredoks iktisadi görüşlerden olan Marksizm’de, işsizlik; kapitalist sistemin ve makinalaşmanın doğal bir sonucu olarak görülürken, konjonktürel dalgalanma teorileri’nde, seçim dönemlerindeki politik nedenlerden kaynaklı bir sorun olarak kabul edilmektedir.

İşsizliğin nedenlerine bakıldığında ise, uygulanan bazı düzenlemeler sonucu sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal devlet ilkesinin gerçekleştirilmesine yönelik politikalarla birlikte dış ticarete artan serbestleşme hareketleri ve küresel boyutlarda ve bulaşıcı nitelikteki krizlerin gün geçtikçe daha fazla yaşandığı ekonomilerde, aynı zamanda yüksek işsizliğin yaşanması, dikkatlerin bu unsurlar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Her ne kadar küresel bir sorun olarak kabul edilse de, işsizlik sorununun temeli, kuşkusuz ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, sosyal ve ekonomik yapılarına bağlı olarak değişebilmektedir. Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan sorunlara benzer biçimde Türkiye’de de, tarım sektöründe yüksek istihdam ve gizli işsizlik, kayıtdışı ekonomi, düşük işgücüne katılım oranları ile birlikte kalıcı nitelikte yüksek işsizlik seviyeleri yaşanmaktadır.

Türkiye’deki işsizlik, önemli ekonomik ve sosyal sonuçlara yol açan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1980 döneminden itibaren ekonomik yapıda bir dönüşümün yaşandığı ülkede, işsizliğin temel bir sorun haline gelmesi, Türk işgücü piyasasındaki yapı ile işsizliğin ve işsizliğe neden olabilecek dinamiklerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. İlgili dinamikler ortaya konularak uygun bir işsizliği önleme ve istihdamı artırma politikalarının üretilmesi mümkün olabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, 1980 sonrası dönemde, Türkiye’de, başlıca işsizlik dinamiklerini araştırmaktır. İşsizlik dinamikleri içerisinde dışa açıklığın ve dolayısıyla krizlerin işsizliğin en önemli nedeni olduğu çalışmanın temel hipotezini

oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, işsizlikle ilintili temel dinamikler iktisadi analizle ortaya konulduktan sonra, bu dinamikler birarada ele alınarak, işsizliğe yolçan değışkenler ve etki dereceleri VAR, etki-tepki analizi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, işsizliğin kavramsal ve kuramsal yönleri ele alınarak, teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, işsizlik, işgücü piyasasındaki temel kavramlarla birlikte ele alınmış; işsizliğin özellikleri ve buna yolaçabilen faktörlerin etkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde, iktisat biliminin temel yaklaşımlarının işsizliğe ilişkin görüşleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’deki işgücü piyasasının yapısı ve çalışma hayatına getirilen düzenlemeler AB ve OECD ülkeleriyle karşılaştırmalar yapmak suretiyle ortaya konulduktan sonra, işsizliğin özellikleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca, ulusal stratejik belge olarak kabul edilen ve sosyal ve ekonomik açıdan yönlendirici nitelikte olan beş yıllık kalkınma planlarının konu hakkındaki politika ve değerlendirmeleri, ilgili kalkınma planları kapsamında ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, konu ile ilgili literatürde yapılmış olan çalışmalar incelendikten sonra, kuramsal ve kavramsal bilgilerin yanısıra, TÜİK, IMF, ILO, Worldbank, OECD gibi kurumların verilerinden yararlanılarak, Türkiye ekonomisinde işsizlik ve dinamikleri sistematik biçimde VAR etki – tepki analizi ve varyans ayrıştırması ile ekonometrik analize tabi tutulmuştur. Ayrıca, ortaya çıkan sonuçların tutarlılığı uygun yöntemlerle test edilmiştir. Analiz sonucunda, işsizliğin, büyük bir kısmının (%87) dinamikleri tarafından meydana geldiği belirlenmiş; en fazla dışa açıklık değışkeninin etkili olduğu ortaya konulmuştur. Sonuç, Türkiye’deki işsizliği en fazla etkileyen dinamiğin krizler olduğu yönündeki hipotezi destekleyici niteliktedir. Çalışma, ortaya konulan bilgiler ve analiz bulguları ile tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerilerinin yer aldığı sonuç ve değerlendirme kısmı ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve

Günümüzde, dünya ölçeğindeki temel makroekonomik problemlerden birisi de işsizlik sorunudur. İşsizlik, hem fert düzeyinde hem de toplum düzeyinde sosyal, psikolojik ve ekonomik sonuçları içeren ve ülkelerin mücadele etmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan işsizliğin tanımı, etkileri, işsizlik dinamiklerinin mikro ve makro ölçekte ortaya konulması, kavramsal ve kuramsal çerçevesinin irdelenmesi büyük önem taşımaktadır.

İşsizliğin kavramsal ve kuramsal çerçevesini incelerken, öncelikle konuyla ilgili temel kavramları açıklamakta fayda bulunmaktadır. Bu temel kavramlardan ilki, emektir. İnsan faktörünü içeren ve bir üretim faktörü olan emeği bedensel ve zihinsel çabaların tümü olarak tanımlamak mümkündür. Üretim sürecinde diğer üretim faktörleri ile birlikte her zaman emek faktörü yer almaktadır. Emek hem arz yönlü hem de talep yönlü bir faktördür. Emeğin arzını çalışanlar, talebini ise işverenler oluşturmaktadır.

İşgücü, bir ülkedeki emek arzının insan sayısı ile ifadesi olup, çalışanlar ile çalışmayanları içeren toplam nüfustan oluşmaktadır. Emek arzının, emek talebi ile buluştuğu piyasa ise işgücü piyasası olarak adlandırılmaktadır. İşgücü piyasasında emek arzı ve emek talebinin buluştuğu noktada emeğin fiyatı olan ücret belirlenmektedir. İşgücü piyasasının birden fazla türü bulunmaktadır. Piyasanın türü, ülkenin siyasi rejimi, gelişmişlik düzeyi ve ekonomi politikalarıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda, genel olarak merkezi planlamalı ve otoriter ülkelerde güdümlü emek piyasası, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal, kurumsal ve korumacı emek piyasası türleri görülebilmektedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 5).

Çalışma çağındaki nüfus, en geniş anlamda fiziksel ve zihinsel açıdan çalışmaya uygun olan herkesi ifade etmektedir. Bununla birlikte uygulamada, birçok ülkede, temel zorunlu mezuniyet yaşı ile emeklilik yaşı arasında ve genellikle 15-64, 15-59 ya da 16-74 dönemlerini kapsayacak şekilde sınırlama getirilmiştir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 38-39).

Bağımlılık oranı, çalışma çağındaki kişilere bağımlı nüfusun kaba bir ölçümüdür. Bu oran, 15 yaşın altındaki çocuk sayısının çalışma çağındaki nüfusa oranını veren çocuk bağımlılık oranı ile 65 yaş ve üstü kişilerin çalışma çağı nüfusuna oranı olan yaşlı bağımlılık oranından oluşmaktadır.

Bir diğer temel kavram olan istihdam ise geniş ve dar kapsamda olmak üzere tanımlanabilmektedir. Geniş anlamda, ekonomideki tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması anlamına gelmekte iken, dar anlamda ise emeğin üretim sürecinde kullanılmasını ifade etmektedir. Başka bir tanımda istihdam, çalışma ve gelir elde etme kararlılığındaki bireylerin hizmetlerinden faydalanmak üzere iradi ve ihtiyari olarak çalıştırılmalarıdır (Yaman, 1997: 49).

İşgücü piyasası ilintili diğer temel kavramlar ise şunlardır:

- i. Kurumsal olmayan nüfus; Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastahane, hapisane, kışla ya da orduvinde ikamet edenler dışında kalan nüfustur.
- ii. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus; Kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15 yaş ve üstü nüfustur.
- iii. İşgücüne katılma oranı; İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır (TÜİK, 2012).

1.1.1.İşsizlik

İşsizliğin öncelikle tanımına bakıldığında, bu konuda literatürde birçok tanımın olduğu görülmektedir. OECD, işsizliği, hâlihazırda bir iş olması durumunda, aktif bir şekilde iş arama ve çalışmama kriterlerine sahip olma olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda ise, işçinin ücret talebini ayarlayarak veya işgücü

piyasası hakkında daha iyi bilgi edinerek ortadan kaldıramayacağı bir durum olarak ifade edilmektedir (Yıldırım vd., 2009: 363).

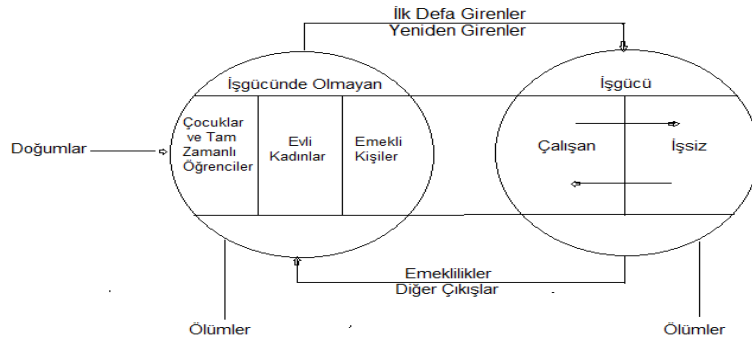
Bir kişinin işsiz sayılabilmesi için kişinin referans döneminde istihdamda olmaması, yakın geçmişte aktif bir şekilde iş aramış olması ve şayet geçmiş dönemde bir iş teklif edilseydi, ilgili referans döneminde çalışmaya başlamış olacağı özelliklerini taşıması gerekmektedir. Burada iş arama faaliyeti olarak, bir kamu ya da özel istihdam iş kurumuna kaydolma, çalışma siteleri, fabrikalar, işgücü piyasaları ve gazete ilanları kontrol etme vb. faaliyetlerden söz edilmektedir (ILO, 2010: 64-65).

TÜİK'e göre işsizlik, referans dönemi içerisinde istihdamda olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış), iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişilerden oluşur. Üç ay içerisinde bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş olmakla birlikte çalışmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz olarak nitelendirilmektedir (TÜİK,2011).

Çeşitli tanımlardan da görüldüğü üzere işsizlikte, cari ücret düzeyinde çalışmaya hazır olma şartına sahip olmak gerekmektedir. Dolayısıyla, cari ücret seviyesinde, mevcut iş olmasına rağmen çalışmayanlar, işsiz olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte, işsizlik, bir olgu olarak iş aramayanları içermemesine rağmen, ücretlerin yükselmesi halinde iş aramayan birçok kişi işgücü piyasasına girebileceğinden dolayı, bu kişiler işsizlik hesaplarına dâhil olabilecektir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 393).

İşgücü piyasası ve işgücü piyasası kavramlarına ilişkin akımlar sistematik bir biçimde şekil-1'de gösterilmektedir. Şekilde de görüleceği üzere, işgücü piyasasında sürekli bir etkileşim söz konusu olmakta ve işsizlik oranı dinamik bir değişkenlik göstermektedir.

Şekil-1: İşgücü Piyasası

Kaynak: Hughes ve Perlman: 1984: 4.

İşsizlik oranının ölçümü, işsizliğin ortaya konulması ve ekonomik performansı göstermede önem taşımaktadır. Bu bakımdan işsizlik oranı, ekonomideki kullanılmayan emeğin ve bunun yanı sıra ekonomik darlığın bir göstergesidir. Bu nedenle, hükümetler ve politikacılar, işsizlik oranlarındaki değişikliklere karşı hassastır (Hughes ve Perlman, 1984: 1).

İşsizlik oranı, şu formülle hesaplanır: İşsizlik oranı (%) = (İşsizler/İşgücü)x100. İşsizlik oranının bu şekilde hesaplanması gerçek işsizlik oranını yansıtmayabilir. Bu durum birtakım nedenlerden dolayı söz konusu olabilmektedir. Başta ev hanımları olmak üzere evde çalışanlar ekonomik bir değer ortaya koyabilmelerine karşın, işsizlik hesaplamalarında dikkate alınmamaktadır. Benzer bir şekilde, yüksek ücretli sektörlerden ayrılan ve rezervasyon ücretleri yüksek olduğu için iş bulamayan, kendilerini emek piyasasının dışına iten kişiler de işsizlik hesaplamalarında yer almamaktadır. Ayrıca, yeterli düzeyde çalışamama biçimleri, becerileri ya da fiili çalışmaları yarar sağlamayan işlerde geçici olarak çalıştırılanlar da işsizlik hesaplamaları içerisinde bulunmamaktadır (Burke,2000: 497). Öte yandan, işsizlik analizlerinde part-time çalışanlar ile kayıt dışı çalışanlar gibi bazı kesimler yeterince analizde yer alamamaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 18). İşsizlik oranının sağlıklı bir şekilde işsizliği yansıtamamasının diğer bir örneği, iş arama çabasından sonra cesareti kırılan çalışanların işsizlik sigortasını almak için işsiz olduğunu bildirme ya da işsizliği bir kusur, ayıp olarak görüp işsiz olduğunu bildirmeme vb. durumlarıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı işsizlik oranına ilişkin istatistikler dikkatle yorumlanmalıdır (Jacopsen ve Skillman, 2004: 492).

1.1.2. İşsizliğin Maliyeti

İşsizlik, hem toplum hem de birey açısından yıkıcı sonuçları olan bir olgudur. İşsizlik oranı, enflasyon oranı ile birlikte toplumsal huzursuzluğu ekonomik olarak yansıtan iktisadi hoşnutsuzluk endeksini vermektedir. İşsizliğin maliyetlerini iktisadi ve sosyal maliyetler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1.1.2.1. İşsizliğin İktisadi Maliyeti

İşsizliğin iktisadi maliyeti, işsiz olan kişilerin çalışmış olması durumunda gerçekleştirebilecekleri üretimin yapılamamasıdır. Bu yönüyle işsizlik, kaynaklarla istekler arasındaki dengesizlikle mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Ortaya çıkan bu maliyet, GDP (Gayri Safi Milli Hâsıla) açığıyla, yani Potansiyel GDP ile Reel GDP arasındaki farkla ölçülür (Ünsal, 2005: 94).

Bu maliyet, doğal işsizlik oranının üzerindeki işsizlik oranının reel GDP'yi potansiyel GDP'den ne kadar düşük hale getirdiğine bağlı olarak değişmektedir. Bu noktada, ABD'de 1969-1974 dönemi verilerine dayanılarak işsizlikle büyüme arasında negatif yönlü ilişkiyi gösteren ve Okun Yasası olarak da bilinen çalışmada, doğal işsizlik oranını aşan her %1'lik bir işsizlik artışının reel GDP'nin potansiyel GDP'den %2,5 daha düşük olmasına yol açtığı belirtilmektedir (Okun, 1974: 496).

İşsizliğin bir başka iktisadi maliyeti, çalışanlar istihdamda iken tahsil edilerek toplum için kullanılan ücret vergilerinin, çalışanların işsiz duruma düşmesi halinde alınamaması ve ekonomide vergi kaybına yolaçmasıdır (Dornbuch vd., 2004: 162).

1.1.2.2. İşsizliğin Sosyal Maliyeti

İşsizliğin ekonomik maliyeti kadar, belki de daha fazla oranda toplumu olumsuz yönde etkileyen bir başka maliyeti sosyal maliyetidir. İşsizlik, kişisel bir dram ve aile huzursuzluğuna yolaçan sosyal bir krizdir. Stresi, hastalığı ve kendine olan saygı kaybını artırmakta olup, artan işsizlik ile intihar oranlarının yükseldiği söylenebilir (ILO, 2009: 26). Aynı zamanda, toplumsal huzuru ve gelir dağılımını bozarak suç eğiliminin artmasına yol açmaktadır. Sivil itaatsizliğe, artan suçlara, ölümlere ve hastalanmalara yolaçabilen işsizliğin bu etkileri sonucu, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler ve yargı sistemine olan talep artmakta ve bundan ötürü her bir işsiz için ek maliyet oluşmaktadır. Böylece, işsizliğin sosyal maliyeti, ekonomik maliyetini de beraberinde getirebilmektedir (Hughes ve Perlman, 1984: 219).

İşsizlik bireyleri etkilediği gibi siyasal olayları da etkilemektedir. İşsizliğin yaygın olduğu toplumlarda demokrasinin tam anlamıyla işlemediği görülmektedir. Toplumca kabul edilebilir bir işsizlik seviyesi, bir ülkede demokrasinin yerleşmesine katkıda bulunacaktır (Özsağır, 2012: 282). Bu nedenle işsizlik, salt ekonomik kayıpları içeren bir sorun olarak görülmemeli, sosyal maliyetleri de dikkate alarak toplumsal gelişimin sürekliliği için çözüm sağlanmalıdır.

1.1.3. İşsizliğin Türleri

İşsizlik, kendisini meydana getiren unsurlara göre sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Burada, işsizliğin açık işsizlik olduğu varsayılmaktadır. Çünkü işsizliğin net bir biçimde ortaya konulabilmesi, en yaygın haliyle friksiyonel, yapısal, konjonktürel, mevsimlik ve sürekli durgunluk işsizliğinden oluşan açık işsizliğin irdelenmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, gizli işsizlik, geçerli bir işsizliği ve işsizlik oranını yansıtmamaktadır.

1.1.3.1. Friksiyonel İşsizlik

Bu işsizlik türü tüm ekonomilerde mevcuttur. Her dönemde bazı bireyler evde çalışmak, emeklilik ya da okula gitmek için iş bırakırken bazıları da iş aramak için işgücüne katılmaktadır. Benzer bir şekilde bazı firmalar için yeni işler söz konusu iken, bazıları ise piyasadan çekilmek zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak, işsizler ve boş kadrolar her zaman birlikte mevcut olmakta ve friksiyonel işsizlik durumu söz konusu olmaktadır. Bir başka açıdan friksiyonel işsizlik, ülkeler, şehirler ve zamanlararası işçi çalıştırmalardaki tesadüfi dalgalanmaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Simon,1988: 715).

Ekonomide friksiyonel işsizlik, önemli bir problem olarak görülmemektedir. Bununla birlikte çalışanların sık sık iş değiştirmesi, işsizlik oranının yükselmesine ve işgücü niteliğine olumsuz etkide bulunmak suretiyle işletmelerde içsel eksi ekonomilere yolaçabilmektedir (Lordoğlu, Özkaplan, 2005: 396).

Bazı durumlarda, friksiyonel işsizlik, geçici olarak işten çıkarma biçimini alabilir. Birtakım firma ve endüstrilerin geçici olarak işten çıkarmaya başvurmaları, değişen şartlara en yaygın uyarlanma biçimidir (Gunderson, Riddell, 1988: 515).

Friksiyonel işsizliğin ekonomide her zaman var olan bir işsizlik olmakla birlikte, bu işsizlik seviyesinin azaltılabileceği ileri sürülmektedir. İşgücü piyasasında bilgi akışının geliştirilmesi ve endüstriyel çeşitliliğin kısıtlanması yoluyla mevcut işsizlikte bir azalmanın meydana gelebileceği belirtilmektedir (Simon, 1988: 716).

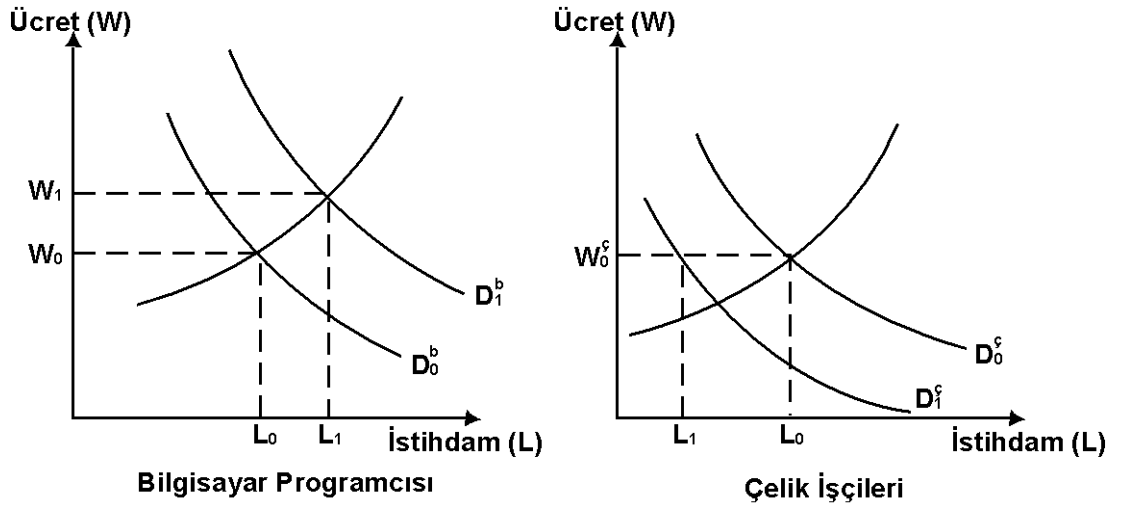
1.1.3.2. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışıyla birlikte artan işgücüne istihdam sağlayacak ve üretimi artıracak yapısal değişimlerin gerçekleştirilememesi durumunda ortaya çıkan bir işsizlik türüdür (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 33). Bu işsizlik türü, beceri, meslek, sektör ve coğrafi yapı açısından mevcut işgücünün, işgücü talebine uyum sağlayamamasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik gelişmeyle birlikte, tarım sektörü dışındaki sanayi ve hizmetler sektörünün önem kazanması ile bu sektörlere işgücü geçişleri yaşanmakta iken, eğitilmiş ve yüksek nitelikli işgücüne olan talep artmaktadır. Bu süreçte, işgücü talebinde meydana gelen değişimleri karşılayabilecek şekilde işgücü yapısının değişmesi gerekmektedir. İşgücü talebinin yapısındaki değişmeye karşın işgücünün buna uyum gösterme hızı düştükçe yapısal işsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda uygulanan bir istihdam politikası, işsizliği artırıcı sonuçlara yol açabilmektedir (Yıldırım, 2009: 364). Tüketici tercihlerindeki değişiklikler de, firmalar ya da bölgeler arasında talep yapısında bir değişime yolaçmak suretiyle yapısal işsizliğe neden olabilmektedir (Mankiw, 2004: 300). Bu işsizlik türünün bir diğer nedeni teknolojik gelişmedir. Teknolojik gelişme ile tarım sektörü gibi emek yoğun sektörlerde, üretimde emek tasarrufu sağlayan yeni teknolojilerin kullanılması çalışanların işsiz kalmasına yolaçarak yapısal işsizliğe neden olabilmektedir.

Ekonomide yapısal bir işsizlik durumu grafik-1 yardımıyla gösterilebilir (Reynolds vd., 1987: 426-427). Şekilde, sol panelde bilgisayar programcılığı, sağ panelde ise çelik sektörü işgücü piyasası bulunmaktadır. Bilgisayar

programcılığındaki işgücü piyasasının talep eğrisi D_0^b ve çelik sektöründeki işgücü piyasasında talep eğrisi D_1^c iken, her iki piyasada da ücret oranı W_0 ve istihdam L_0 'dır. Değişen talep yapısından dolayı, bilgisayar programcılığı sektörüne olan talebin arttığını varsayalım. Bu durumda, bilgisayar programcılığı çalışanlarına olan talep artarken, çelik sektöründeki çalışanlara talep azalmaktadır. Bu durumda, bilgisayar programcılığı çalışanlarına olan talep eğrisi sağa doğru kayarak D_1^b ve çelik sektörünün işgücü talep eğrisi ise sola doğru kayarak D_1^c halini alacaktır. Bundan ötürü, bilgisayar programcılığı çalışanlarının ücretleri W_0 'dan W_1 'e, istihdam ise L_0 'dan L_1 'e yükselecektir. Çelik sektörü talebindeki azalmaya karşın, kurumsal kısıtlamaların (asgari ücret, işsizlik yardımı, sendikalar vb.) varlığında ücretler aşağıya doğru katı olacağı için çalışanların ücretleri değişmezken, istihdam L_0 'dan L_1 'e düşecektir. Sonuçta, çelik sektöründe ortaya çıkan L_0-L_1 kadarlık bir işsizlik durumu, işsizlerin başka bir iş bulamamaları halinde yapısal işsizliği gösterecektir.

Grafik-1: Yapısal İşsizlik

Kaynak: Reynolds vd., 1987: 426.

Friksiyonel işsizlikteki gibi yapısal işsizlikte de aynı anda işsizlerin ve boş kadroların mevcut olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, yapısal işsizlik durumunda, çalışanların ve boş kadroların sağlıklı bir şekilde eşleşmesi için sağlıklı bilgi akışının dışında bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Özellikle çalışanlar ve firmalar boş kadroların olduğu bölgede yeniden konumlanmalı, ya da kendi özelliklerini ve gereksinimlerini değiştirmelidir (Gunderson ve Riddell, 1988: 516).

Yapısal işsizlik için önerilen çözümler, genellikle yetiştirme programları ve eğitim ile çalışanların beşeri sermaye özelliklerini geliştirmeyi ve diğer bölgelerdeki iş arama ve işgücü hareketliliğini özendirmeyi içermektedir.

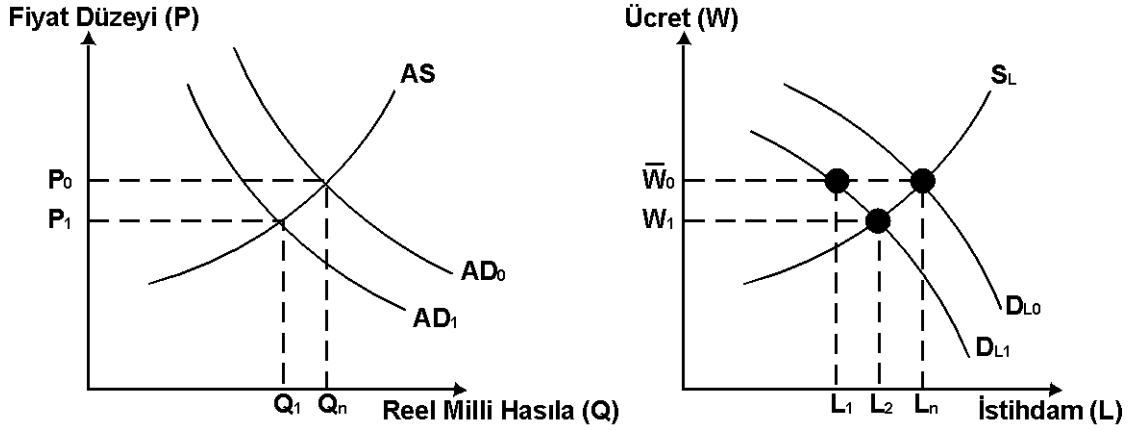
1.1.3.3. Konjonktürel İşsizlik

Keynesyen yaklaşım tarafından ortaya konulan ve eksik talep işsizliği olarak da adlandırılan konjonktürel işsizlik, piyasada yeterince açık iş bulunmamasından dolayı meydana gelen bir işsizlik türüdür (Biçerli, 2007: 446). Bu işsizlik türü, genellikle olumsuz devrevi dalgalanmalarda ortaya çıkmakta ve beraberinde kısır döngüyü meydana getirmektedir. Üretim ve yatırımlarda artış olmasına rağmen, toplam talep yetersiz kalmakta, toplam talepteki yetersizliğe bağlı olarak ekonomi daralma içerisine girmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 397). Toplam talepteki bir azalma, niteliği düşük çalışanlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü daralmanın olduğu olumsuz devrevi dalgalanmalarda yeterli eğitim ve tecrübeden yoksun olan işsizler iş bulmada zorluk çekerken, bu nitelikteki çalışanlar ise genellikle işlerini kaybetmektedir (Reynolds vd., 1987: 428-429).

Konjonktürel işsizlik süreci grafik-2’de özetlenebilir (Biçerli, 2007: 447-448). Grafikte, sol panel mal piyasasında dengeyi gösterirken, sağ panel işgücü piyasası dengesini göstermektedir. Mal piyasasında denge, başlangıçta toplam arz eğrisi AS ile toplam talep eğrisi AD_0 ’nin kesiştiği noktada (A noktasında) sağlanmakta ve denge fiyat düzeyi P_0 , reel hâsıla ise Q_n düzeyinde belirlenmektedir. Denge fiyat düzeyi ve reel hâsıla düzeyinde, işgücü piyasasında, emek arzı SL ve emek talebi DLQ iken denge emek arzı ve talebinin kesiştiği noktada (a noktasında) sağlanmaktadır. Böylece, denge istihdam düzeyi L_m ve nominal ücret oranı W_0 düzeyinde oluşmaktadır. Ekonomide herhangi bir nedenle olumsuz toplam talep şokunun olması durumunda, toplam talep eğrisi AD_0 ’dan AD_1 ’e azalırken, ekonominin yeni dengesi daha düşük bir fiyat ve reel hâsıla düzeyine sahip P_1 ve Q_1 ’in kesiştiği yerde (B noktasında) sağlanacaktır. Bu durumda, mal piyasasında toplam talepte bir azalmaya bağlı olarak, emek talebinde de bir azalma olacak ve işverenlerin bazı işçileri işten çıkarmasıyla işgücü talep eğrisi D_{L0} ’dan D_{L1} ’e kayacaktır. Toplam talepteki azalmaya karşılık emek talebinde bir azalma sonucu,

ücretler esnek ise yeni denge c noktasında sağlanabilecek, aksi durumda, ücretlerde herhangi bir uyarlanma olmayacaktır. Bu yüzden emek talebi D_{L0} 'dan D_{L1} 'e kaymış olsa bile nominal ücret W_0 düzeyinde sabit olduğundan, emek piyasasında denge c noktasında sağlanamayacak ve L_2-L_n kadar işsizlik oluşacaktır.

Grafik-2: Konjonktürel İşsizlik

Kaynak: Biçerli, 2007: 447.

1.1.3.4. Mevsimlik İşsizlik

Mevsimlik işsizlik emek talebindeki dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan bir başka işsizlik türüdür. Ancak buradaki talep dalgalanmaları önceden bilinmekte ve yıl boyunca sistematik bir seyir izlemektedir. Örneğin soğuk bölgelerde kışın inşaat işleri durmakta, bahar ayları ile birlikte tekrar başlamaktadır. Bunun gibi tarım kesiminde de istihdam büyük ölçüde üretim dönemi ile bağlantılı olarak değişmektedir (Biçerli, 2007: 455). Bu nedenle, özellikle tarım sektörünün toplam sektör içerisinde önemli bir paya sahip olduğu ülkelerde, tarımsal üretim dalgalanmalarını azaltacak üretim tekniklerinin uygulanmaması sonucu mevsimlik işsizlik durumu önem arz eden bir işsizlik türü olmaktadır (Önsal, 1993: 56).

Mevsimlik işsizliğin giderilmesi için alınacak önlemler kısa vadeli çözümleri içermektedir. İklim yapısı ve coğrafi faktörler değiştirilemez olduğu için dengeli ve uzun dönemli istihdam politikaları, sorunu belirgin bir şekilde azaltabilir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 401).

1.1.3.5. Sürekli Durgunluk İşsizliği

Büyük buhrandan sonra, işsizliğin uygulanan kapitalist sistemin kendisinden kaynaklandığı ve bu nedenle ekonomik yapının sağlıklı olmaması nedeniyle gittikçe kronikleşen bir hal alacağı yönünde gelişen görüşler neticesinde sürekli durgunluk işsizliği kavramı ortaya atılmıştır (Zaim, 1997: 193).

Sürekli durgunluğa yol açan sebepler, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte ekonomideki içsel ve dışsal dinamiklerden dolayı kaynaklanabilmektedir. 1929 yılındaki büyük buhran ve 1973 petrol krizi gibi dışsal şoklar sonucu, ekonomik bakımdan güçsüz, kırılgan ve rekabet gücü olmayan ülkelerin, ucuz işgücünden yararlanan ülkelere karşı birtakım sektörlerde pazarlarını kaybetmesi sonucu sürekli durgunluk işsizliğinin meydana geldiği söylenebilir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 40).

Bu işsizlik türü, gelişmiş ülkelere özgü bir işsizlik türü olup, belirli bir ekonomik dönemden sonra, topluma dinamizm kazandıracak ekonomik hedeflerin oluşmaması ve düşük nüfus artışı sonucu genç nüfus oranındaki azalmanın neden olduğu cesur girişimcilik eksikliğinden dolayı kaynaklanmaktadır (Kocacık, 2004: 16).

1.1.3.6. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, işsizlik türleri arasında yer almasına rağmen nitelik olarak diğerlerinden farklılık göstermekte ve gerçek bir işsizlik olarak dikkate alınmamaktadır. Üretim teknolojisi sabit iken, herhangi bir üretim kolunda çalışan insanların bir kısmının işten ayrılmasına rağmen üretim hacminde bir azalmanın olmaması halinde gizli işsizliğin olduğu kabul edilmektedir (Eren, 1984: 3).

Gizli işsizliği, tam gizli işsizlik ve nisbi gizli işsizlik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çalışıyor gibi görünmesine rağmen üretime hiçbir katkısı olmayan, yani marjinal verimliliği sıfır olan gizli işsizlik tam gizli işsizliği gösterirken, işgücünün marjinal verimliliğinin olması gereken düzeyden az olması halinde ise nisbi gizli işsizlikten söz edilmektedir (Kocaoğlu, 1997: 158-159).

Gizli işsizlik, genellikle tarım sektöründe mevcuttur. Bu sektörde gizli işsizliğin oluşmasında, kendi hesabına çalışan ücretsiz aile işçiliğinin yanı sıra tarımsal alet ve cihazların kullanımının yaygınlaşması, tarımsal ürün bileşiminin değişmesi vb. unsurlar etkili olmaktadır (Biçerli, 2007: 12) Bunun yanı sıra özellikle krizler esnasında ortaya çıkabilen cesareti kırılmış işçilerin olması halinde de gizli işsizliğin varlığından söz edilebilmektedir. İş arama eylemlerini bırakmış ve resmi olarak işgücü piyasasından ayrılmış olan cesareti kırılmış işçiler, aktif bir şekilde iş aramayı bıraktıkları için resmi işsizlik ölçümlerine dâhil edilmemekle birlikte gizli işsiz olarak değerlendirilebilmektedir (Burke, 2000: 497).

1.1.4. İşsizliğin Nedenleri

Kavramsal çerçeve içerisinde, işsizliğin oluşmasına neden olan unsurların ortaya konulması önem taşımaktadır. Bu nedenle, işsizliğe katkıda bulunabileceğine inanılan; asgari ücret politikaları, işsizlik yardımları ve sendikaları içeren kurumsal kısıtlar, ücret dışı maliyetler, dışa açıklık, konjonktürel dalgalanmalar, eğitim, nüfus ve nüfus hareketlerinin işsizlik bağlamında incelenmesi gerekmektedir.

1.1.4.1. Kurumsal Kısıtlar

İşsizliğe neden olabilen dinamikler arasında ilk olarak asgari ücret politikaları, işsizlik yardımları ve sendikaları içeren kurumsal kısıtları saymak mümkündür.

Asgari ücret uygulaması ve sendikalar, işgücü piyasasının esnek bir yapıya sahip olmasını engellemekte, dolayısıyla işverenlerin esnek ücret uygulama imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, üyelerin ücret ve sosyal haklarını maksimize etmeye çalışan sendikaların, sendika gücünün artması ile ücret artırıcı politikalarını işverenlere empoze edip başarılı sonuçlar elde edebilmesi, işverenler için ek bir maliyet özelliğini taşımaktadır. Yüksek maliyetlerin ortaya çıkması ise, istihdamın daralmasına, firmanın mevcut çalışanlarını işten çıkarmasına ya da işçi almamasına yol açabilmektedir.

Burada, sosyal devlet kavramından da söz etmek gerekmektedir. Sosyal devlet, nüfusun büyük bölümünden vergi toplayan ve bunları fakirlere, işsizlere ve diğer yardıma ihtiyaç duyan gruplara destek olmak için kullanan bir sistem (Krugman, 1994: 28) olarak tanımlanabileceği gibi, bireylere asgari bir yaşam standartı sağlayan devlet anlamına da gelmektedir. Sosyal devlet ile bireylerin geçimlik yaşam standartlarının yanısıra kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir ücret elde etmeleri söz konusudur. Bu nedenle, sosyal devlet anlayışı neticesinde belirlenen ücretlerin işverenler açısından katı ve yüksek bir düzeyde olması hâsılayı azaltırken, işsizliği artırabilmektedir.

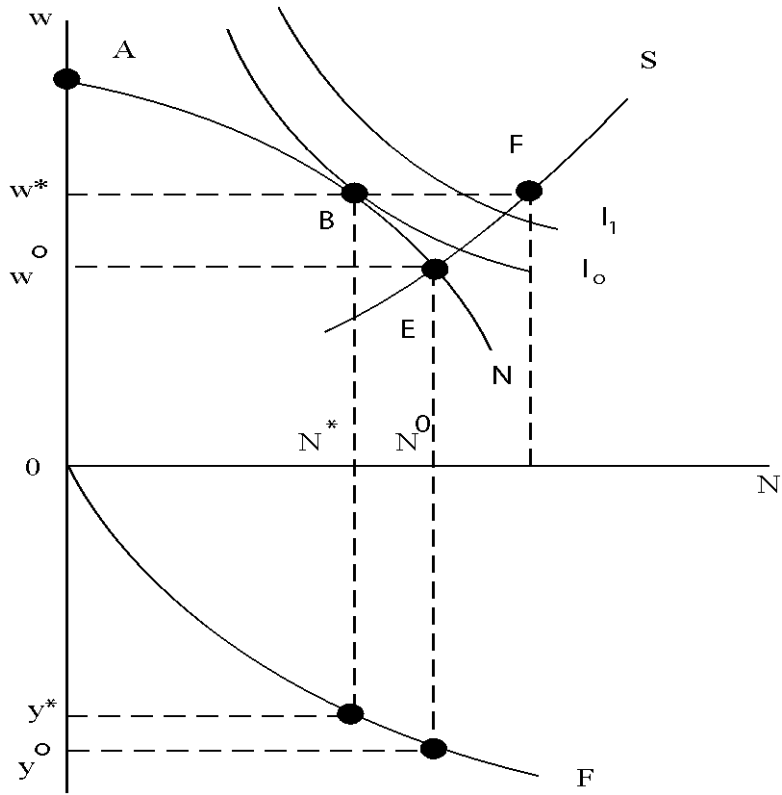
i. Sendikalar

İstihdam şartlarını geliştirme amacını taşıyarak, çalışanların gönüllü olarak oluşturduğu bir birlik olan sendikaların işsizlik yönünden en önemli etkisi, firma ile istihdam koşulları hakkında anlaşma sürecinde, yani toplu pazarlıkta oynadıkları rolden kaynaklanmaktadır.

Sendikalar birçok yönden işsizlik üzerinde etkide bulunabilmektedir. Toplu pazarlık ile ücretlerin denge seviyesinin üzerine çıkarabilmesi, işgücü talebinin azalmasına ve işsizliğin ortaya çıkmasına yolaçmaktadır (Mankiw, 2004: 593). Ayrıca, sendika ücretlerinde bir artış karşısında, sendikalı olmayan kesimde arz fazlalığının meydana gelebilmesi ve bu fazlalığın ücretlerin düşmesi yoluyla giderilememesi halinde işsizlik oluşabilmektedir (Reynold ve Masters, 1987: 174-175). İşverenlerin, sendikalaşma olasılığını azaltmak için sendikasız kesimin ücretlerini artırması sonucu, bu durumun diğer kesimde bir tehdit etkisi yaratması da işsizliğe neden olabilmektedir. Ücretlerin konjonktürel dalgalanmalarda katı olması durumunda, artan sendikalaşmanın geçici talep şoklarına karşı daha fazla geçici işten çıkarmalara yol açabilmesi diğer bir işsizlik etkisidir (Rynolds ve Masters, 1987: 177). Sendikaların pazarlık gücünde merkezileşme derecesindeki bir değişme de işsizlik üzerinde etkide bulunmaktadır (Groot, 2001: 81). Merkezileşme derecesi arttıkça, sendikalar daha fazla piyasa gücü elde ederek yüksek ücretlere sahip olmakta ve işsizliğe neden olabilmektedir (Danthine ve Hunt, 1994: 530).

Sendikalaşmanın işsizliği nasıl etkilediği grafik-3 yardımıyla açıklanabilir (Oswald, 1982: 528-529). Tek bir çıktının üretildiği ve emeğin tek değişken faktör olduğu bir ekonomide, y çıktıyı, N^* , N^0 istihdamı ve N sabit esnekli bir üretim fonksiyonuna sahip bir işgücü talep eğrisini göstermektedir. Rekabetçi bir mal ve işgücü piyasasında, işgücü piyasasında arz eğrisi S ile gösterilirken, kâr maksimizasyonu, işgücünün marjinal ürünü ile ücretin eşit olduğu noktada ($w=FN$) sağlanmaktadır. Tam rekabetçi ekonomide denge ücreti w^0 , istihdam ile çıktı seviyeleri ise N^0 ve y^0 'dır. Sendikanın varlığında, rekabetçi ekonomideki arz eğrisi ve ücret ilişkisi kaybolmakta, sendika tercihlerinin kayıtsızlık eğrileri (I_0 , I_1) ile temsil edildiği düşünüldüğünde, ekonomideki yeni denge w^* , N^* ve y^* 'de sağlanmaktadır. Bu durumda, reel ücret oranı, çıktı ve istihdam kayıpları artmaktadır. İşgücünün marjinal ürün geliri (N) ise, sendikalaşmadan sonra AEw^0 dan ABw^* 'a kaymakta ve dolayısıyla ekonomide BF kadar bir işsizlik oluşmaktadır.

Grafik-3: Sendikalaşma ve İşsizlik

Kaynak: Oswald, 1982: 528.

ii. Asgari Ücretler

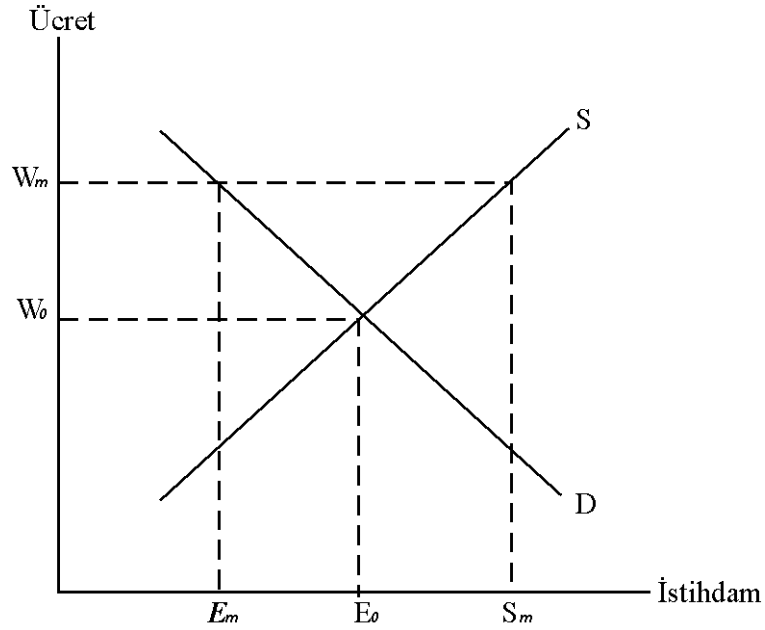
Bir sosyal politika aracı olarak kullanılan ve çeşitli nedenlerle piyasadaki denge ücret seviyesinin üzerinde tespit edilen asgari ücret, emeğinin karşılığında yaşamını idame ettirmeye çalışanlar açısından oldukça önemlidir (Korkmaz, 2004: 53). Asgari ücret ile düşük gelirli çalışanların yaşam standartlarına ulaşması, zayıf pazarlık gücünün telafi edilmesi, azalan ücret oranlarına dayalı rekabetin engellenmesi, olumsuz ekonomik koşullarda, azalan ücret sarmalına karşı koruyucu olarak rol alması ve düşük gelirli çalışanların satın alma gücünün desteklenmesi amaçlanmaktadır (Chamberlain, 1965: 512).

Asgari ücretlerle işsizlik arasındaki ilişkiye bakılacak olursa, literatürde farklı görüşlerin olduğu, kuramsal çerçeve içerisinde neoklasik ve keynesyen olmak üzere iki temel yaklaşımın bulunduğu söylenebilir. Neoklasik yaklaşıma göre, işsizlik üzerindeki etkiler, işgücü piyasasının rekabetçi olup-olmamasına göre farklılık taşımaktadır. Buradaki temel görüş, asgari ücretlerin piyasa dengesini bozarak işsizliğe neden olabileceği yönündedir. Asgari ücretler, piyasa dinamiklerinin dışında ve denge seviyesinin üzerinde kurulduğunda, çalışanın firmaya olan maliyeti marjinal ürün değerini aşacağından dolayı işten çıkarmalar olacaktır. Ayrıca, işverenler asgari ücretten dolayı ortaya çıkan ek maliyetleri, emeğin yerine sermayeyi ikame etmek suretiyle gidermeye çalışacaktır. Bu nedenle, her iki durum sonucu işsizlik sözkonusu olacaktır (Chamberlain, 1965: 512).

Rekabetçi bir piyasada asgari ücret işsizlik ilişkisi grafik-4 yardımıyla açıklanabilir (Brown vd., 1982: 488).

Grafikte, S işgücü arzını, D ise işgücü talebini göstermektedir. İşgücü piyasasında, işgücü arzı ile işgücü talebinin kesiştiği noktada denge söz konusu olup, (W_0) denge ücret düzeyinde işsizlik bulunmamaktadır. Asgari ücretin denge ücretin üzerinde bir seviyede W_m 'de belirlenmesi durumunda, işgücü arzı S_m düzeyinde oluşurken, istihdam E_m düzeyine azalacaktır. Bu durumda S_m-E_m kadar istihdamda bir azalma olacak ve bir işgücü arzı fazlası oluşacaktır. İşgücü arzı fazlasının işgücü piyasasından çekilmemesi durumunda ise işsizlik sözkonusu olacaktır.

Grafik-4: Rekabetçi Piyasada Asgari Ücret ve İşsizlik

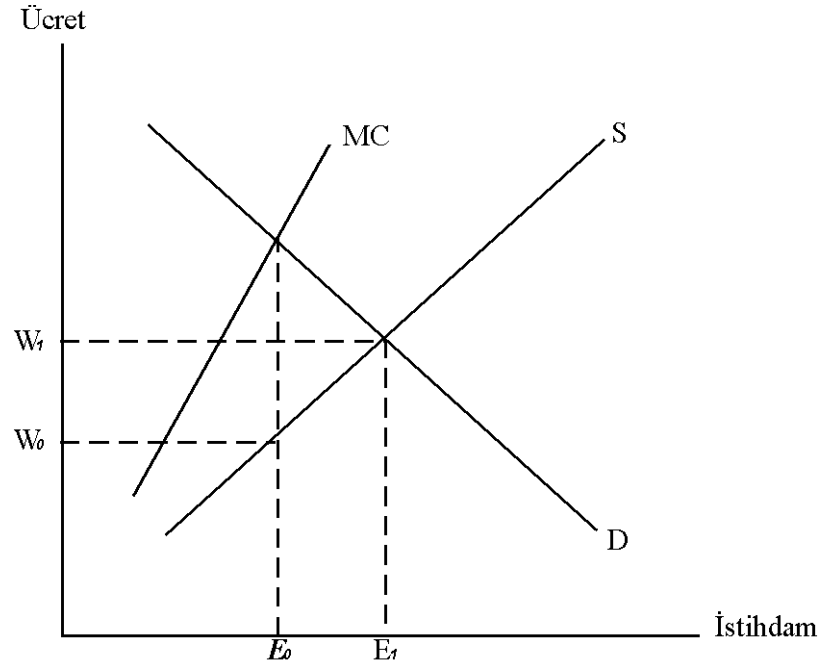

Kaynak: Brown vd. 1982: 488

Piyananın tekelci bir yapıya sahip olması halinde ise, asgari ücretlerdeki artışlar yalnızca belirli bir seviyeye kadar işsizliğin oluşmasına neden olmayacaktır (Alatas ve Cameron, 2008: 212). Buna göre, asgari ücret rekabetçi bir seviyeye kadar işsizliği artırmayacak, rekabetçi bir ücretin üzerinde belirlenen asgari ücret ise işsizliği artırabilecektir. Rekabetçi olmayan piyasada asgari ücretin işsizlik etkisi grafik-5 yardımıyla açıklanabilir (Brown vd., 1982: 489).

Piyasada, asgari ücretin olmadığı durumda, işveren, marjinal işgücü maliyeti arz fiyatını aştığı sürece işgücü çalıştıracak olup, bu durum marjinal maliyet ile talep birbirine eşit olana kadar devam edecektir. Asgari ücretin varlığında ise, işveren piyasa fiyatını etkileyemeyecek biçimde, istihdam seviyesini, W_1E_1 'e kadar artırabilecektir. İlk monopson ücreti (W_0) ve rekabetçi ücret (W_1) arasındaki bir asgari ücret seviyesi, rekabetçi bir ücret seviyesine ($W_m=W_1$) kadar, istihdamı E_1 'e yükseltecektir. Buna karşın, asgari ücretin rekabetçi bir ücret seviyesinin üzerinde olması halinde, istihdam, rekabetçi ücret seviyesinde belirlenen seviyenin (E_1) altına düşecek ve işsizlik sorunu meydana gelecektir.

Grafik-5: Tekelci Piyasada Asgari Ücret ve İşsizlik

Kaynak: Brown vd., 1982: 489.

İkinci yaklaşım olan Keynesyen yaklaşımda, klasiklerin aksine asgari ücretin işsizliğe neden olmadığı savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre, hâsılanın yanısıra istihdamın da mal piyasasına olan talep tarafından belirlendiği belirtilerek, asgari ücret artışlarının işsizliğe yol açmadığı ileri sürülmektedir. Aksine, asgari ücret ile hane halklarının daha fazla gelir elde etmesi sonucu, artan tüketim düzeyinin toplam talep ve hâsıla ile birlikte toplam istihdamı artıracak savunulmaktadır (Herr ve Kazantziska, 2011: 6).

Uygulamada, asgari ücretlerin toplumun bazı kesimlerinde işsizlik etkisinin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki gençler üzerindeki etkisidir. Yapılan çalışmada, asgari ücrette %10'luk bir artışın toplam genç istihdamında yaklaşık %1-3 arasında bir azalmayla sonuçlandığı değerlendirilmektedir. Diğer bir çalışmada ise, %10 oranındaki artışın genç istihdamında %1,8 oranında bir azalmaya yol açtığı belirtilmektedir (Orrenius ve Zavodny, 2008: 553). Ayrıca, asgari ücretteki bir artış ile gençlerin okuldan ayrılmalarının arttığı, buna karşın işverenlerin daha yüksek nitelikteki gençleri tercih edebilmesinden dolayı işsizliğin artabileceği belirtilmektedir (Neumark ve Wascher, 2006: 23). Öte yandan, asgari ücret

artışlarının benzer nedenlerle, kadınlar başta olmak üzere diğer dezavantajlı gruplarda da işsizliği artırdığı ileri sürülmektedir (Yuen, 2003: 660).

iii. İşsizlik Yardımları

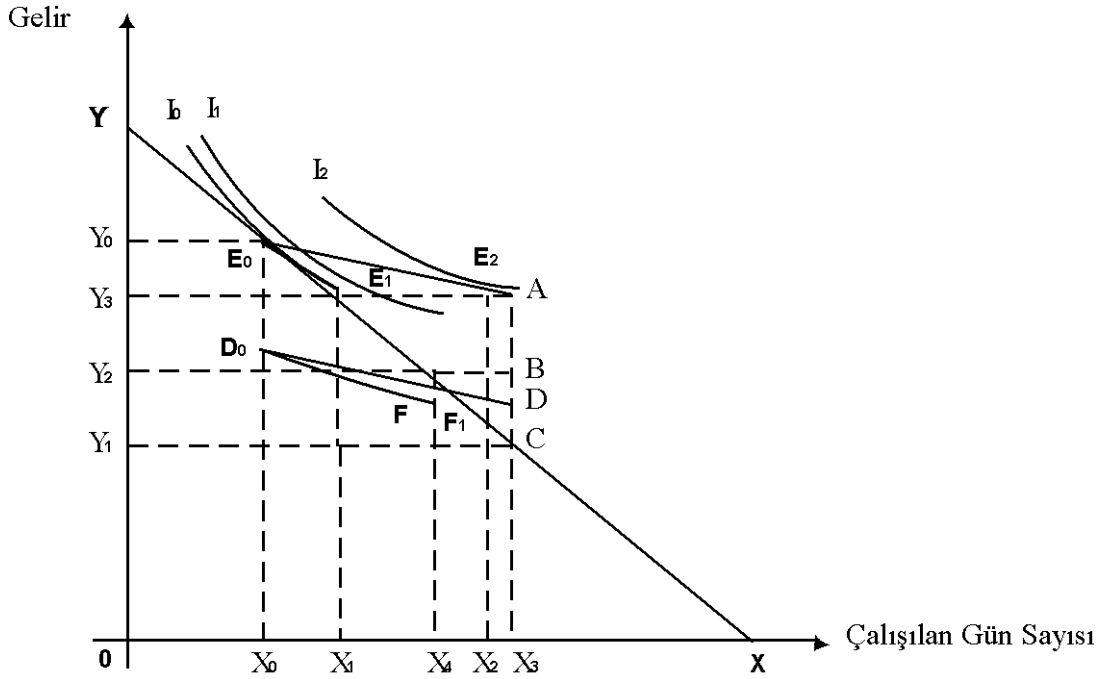
İşsizlik yardımları, çalışanların belirli bir sürede çalışmak kaydıyla, işsiz kalmaları nedeniyle elde ettikleri gelir olarak tanımlanmaktadır (Nissim, 2007: 85).

İşsizlik yardımları, ek bir maliyet unsuru taşıyabilmesi ve çalışma tercihlerini etkilemesi suretiyle işsizliğe neden olabilmektedir. Yapılan düzenlemeler neticesinde, işverenlerin sosyal güvenlik fonlarına katkı sağlamak zorunda olmaları, firmanın toplam maliyetlerini yükseltmektedir. Bu nedenle firmalar katlanmak istemedikleri maliyetleri azaltabilmek için işten çıkarmalara başvurabilmektedir. İşsizlik yardımları aynı zamanda, çalışanların işi kabul etme isteğini azaltabilmekte ve işsizliğe yolaçabilmektedir. Sosyal devlet politikalarının yokluğunda, ücretler marjinal ürün gelirine eşit iken işsizlik yardımının uygulanması halinde, çalışanların verimlilikleri ile mevcut ücretleri arasında bir baskı oluşmaktadır. Bu durumda, net ücreti, sosyal devlet uygulamalarıyla belirlenen asgari ücret seviyesinden daha düşük olan çalışanlar, mevcut ücret seviyesinde çalışmayarak işsiz duruma düşmektedir (Krugman, 1994: 29-30).

İşsizlik yardımlarının işsizlik üzerindeki net etkisi, çalışanın gelir ve ikame etkileri dikkate alınarak grafik-6 yardımıyla açıklanabilir (Grubel ve Maki, 1976: 276, 278). Grafikte, dikey eksen gelir, yatay eksen çalışma günü gösterilmektedir. Boş zaman/gelir tercih eğrisi bireysel ücret oranı ile belirlenen XY eğrisidir. Bir çalışanın boş zamanı hiç tercih etmediği takdirde OY gelirine sahip olacağı varsayılmaktadır. OX ise, çalışanın çalışma gününün ve gelirinin sıfır olduğu, boş zamanı çalışmaya tercih eden bir ev hanımını, genci ya da emeklinin durumunu yansıtmaktadır. Tatillerde ve hafta sonlarında çalışma karşılığında, ilave ödemenin yapıldığı durumda, çalışanın elde edeceği ücretten daha fazla işsizlik yardımını kazanması için gerekli çalışma süresini seçmesi en uygun tercihtir. Çalışanın tercihleri, işsizlik yardımlarından önce ilk dengedeki boş zaman günleri OX₀ ve gelir

OY₀ arasında seçim yapmayı sağlayan I₀-I₁-I₂ farksızlık eğrileri tarafından temsil edilmektedir.

Grafik-6: İşsizlik Yardımı ve İşsizlik

Kaynak: Herbert ve Maki, 1976: 276.

OX₀, bireye çalışmadığı halde yasal olarak ödenen hafta sonu ve tatillerin sayısını gösterir. İşsizlik yardımı ile, çalışanın işi bırakması halinde yardımları hemen elde edebileceği, yardım almak için iş arama faaliyetleri ile meşgul olmayacağı, iş arama maliyetlerinin sıfır olduğu ve çalışanın isterse önceki ücret seviyesinde çalışmayı elde edebileceği varsayımları altında, boş zaman/ gelir tercih eğrisi artık XY olmayacaktır. Kişinin yeni tercih eğrisi, X₀X₃ yardım süresini elde etmek için X₃X günlük minimum bir çalışma gününü gerektirdiği YEOACX'dir. Bu koşullar altında, başlangıçta işgücü piyasasında olmayan kişi, X₀X₃ gün işsizlik yardımını elde etmek için X₃X gün çalışmak suretiyle işgücü piyasasına girmiş olacaktır. Sonuçta, işsizlik yardımının olmasından ötürü çalışanların işgücü piyasasına katılması sağlanabileceğinden ve dolayısıyla cesareti kırılmış bir işsizliğin yerini açık işsizlik durumu alacağından işsizlik oranında bir artış meydana gelecektir.

İşsizlik yardımı, işsizliğin yanısıra işsizlik kalıcılığına da yolaçmaktadır. Buna göre, hanehalklarının işsiz iken daha fazla likite sahip olacağı ve bundan ötürü iş bulmada geç davranabilmesi ile işsizlik süresinin artacağı belirtilmektedir (Chetty, 2006: 33). Benzer bir durum, özellikle ekonominin daralma dönemlerinde işsizlik yardımına rağmen, işsizlik sürelerinin değişmemesi nedeniyle söz konusu olmaktadır (Howell ve Azizoglu, 2011: 225). Bununla birlikte, tesadüfi talep şoklarının olması durumunda, çalışanların geçici olarak işten çıkarmasını kolaylaştırarak, kalıcı işsizliği önleyebildiği durumlarda söz konusu olabilmektedir (Feldstein, 1978: 835).

iv. Ücret Dışı İşgücü Maliyetleri

İşsizliğe neden olabilen faktörlerden biri de ücret dışı işgücü maliyetleridir. Ücret dışı işgücü maliyetleri olarak işgücü vergisini, gelir vergisini ve sosyal güvenlik katkılarını saymak mümkündür. Bu maliyetler içerisinde en önemli payı işgücü vergisi tutmaktadır. Literatürde, işgücü vergisinin de, tıpkı asgari ücretler, sendikalaşma ve işsizlik yardımlarında olduğu gibi, ücreti piyasayı temizleyen seviyeye taşınması durumunda işsizliği artırdığı belirtilmektedir.

İşgücü vergisi, işverenlerin karşılaştığı toplam işgücü maliyetleri ile çalışanların reel ücreti arasında bir takoza yol açarak, ücret üzerinde bir baskı oluşturmakta ve işgücü talep ve arz kararlarını etkilemek suretiyle işsizliğe neden olabilmektedir (Layard vd, 2006: 32). Şüphesiz bu durum hem piyasanın rekabetçi durumuna göre hem de işgücü arz ve talebinin esnekliğine göre farklılık gösterebilmektedir. Ücret düzeyinin piyasayı temizleyen bir seviyede olduğu tam rekabetçi piyasada bir vergilemenin olması halinde işgücü talebi azalacaktır. Azalan talebe karşılık, ortaya çıkan işgücü arzı fazlalığı, reel ücretlerin piyasayı temizleyen seviyeye düşmesi ile giderilerek işsizlik oluşmamaktadır (OECD, 2011: 24). Dolayısıyla, tam rekabetçi bir piyasada işgücü vergisi işsizliğe yol açmamaktadır. Buna karşın, rekabetçi olmayan bir piyasanın varlığında, işsizliğe neden olabilmektedir. Asgari ücret düzenlemeleri, sendikalaşma, vb. sosyal devlet kurumlarının varlığında, ücretler piyasayı temizleyen seviyenin üzerinde ve aşağı doğru katıdır (Kugler, 2009: 340). Bu piyasada, işgücü vergilerinin işsizlik üzerinde doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki etkisi bulunmaktadır. İşgücünün

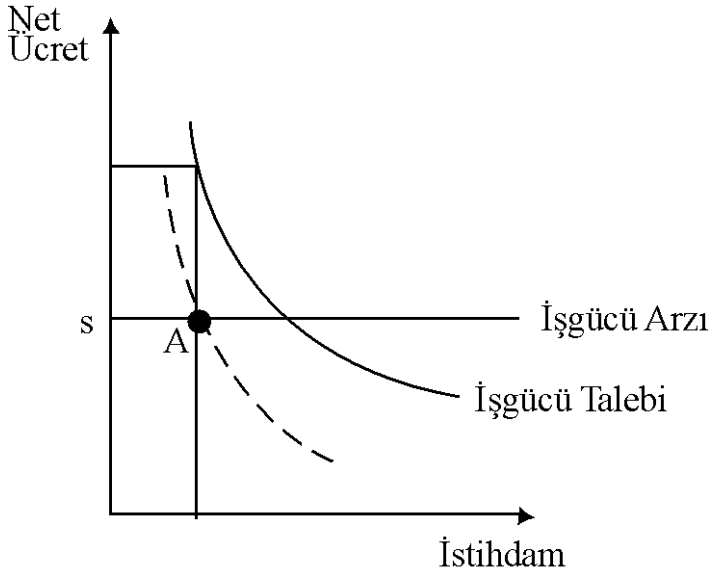
vergilendirilmesi, işgücü maliyetlerinde bir artışa yolaçarak, işgücü talebini azaltmakta ve doğrudan işsizliğe neden olmaktadır. Aynı zamanda maliyetlerden dolayı firmanın, emeğin yerine sermayeyi ikame etmesi sonucu sermayenin marjinal ürünü azalmakta, bu durum ise, ilerleyen dönemlerde yatırım dürtüsü ve büyümeyi azalmak suretiyle dolaylı olarak işsizliğe neden olmaktadır (Daveri vd, 2000: 50). İşgücü vergilerinin işsizlik üzerindeki olumsuz etkisi, özellikle emek yoğun sektörlerin yüksek bir paya sahip olduğu ekonomilerde gerçekleşmektedir. Bu sektörlerde, işgücü maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının yüksek olmasından dolayı, işgücü vergisi ile ücret dışı maliyetlerde ortaya çıkacak artış toplam maliyeti artırarak daha fazla işsizlik etkisi oluşturmaktadır (TÜSİAD, 2004: 22).

İşgücü vergisinin, rekabetçi olmayan bir piyasada işsizlik üzerinde bir etkiye sahip olabilmesi, işgücü arz ve talep esneklikleri ile yakından ilişkilidir. Piyasayı temizleyen ücretin olduğu bir işgücü piyasasında, işgücü arzı tam katı ise ya da işgücü talebi tam esnek ise, vergilerin tümü çalışanlara yansımaktadır. Bu durumda, ortaya çıkan maliyet artışları ücretlerde azalmayla karşılanacak ve işsizlik oluşmayacaktır (Kugler, 2009: 339). Öte yandan, işgücü arz ve talep eğrilerinin bu tür esneklik yapısından farklı esnekliklere sahip olması durumunda, verginin bir kısmı ya da tamamı işverenlere yansyacağından işsizlik durumu söz konusu olacaktır.

İşgücü vergisinin rekabetçi olmayan piyasada işsizliğe nasıl yolaçtığı grafik-7 yardımıyla açıklanabilir (Daveri vd, 2000: 58). Açıklamaya geçmeden önce, istihdamın, işgücünün marjinal ürün gelirinin birim esnek işgücü talebine eşit olduğu noktada, ücretlerin ise monopolistik sendika ile firmalar arasındaki pazarlığın sonucu belirlendiği varsayılmaktadır. Ayrıca, sendikanın ücretler üzerindeki görüşmelerde bulunabilecek kadar yeterince büyük, mâli politika değişkenlerini ve fâiz oranlarını veri alacak kadar küçük olduğu ve çalışanların beklenen net gelirini maksimize etmeyi amaçladığı varsayılmaktadır. Bu varsayımlar altında, dikey eksen vergi sonrası net ücreti, yatay eksen istihdamı, yatay eksene paralel olan doğru ise işsizlik durumundaki bireysel geliri göstermektedir. Denge istihdamı; sendikanın, çalışanların marjinal işgücü gelirini işsiz durumdaki kazancına eşitlediği noktada

belirlenir. Net ücretler ise denge istihdam seviyesindeki talep eğrisi ile gösterilmektedir.

Grafik-7: İşgücü Vergisi ve İşsizlik

İşgücü üzerinde bir vergileme olması halinde, brüt ücretler yükselmekte ve işverenlerin maliyetlerinde bir artış olmaktadır. Bu durumda, işgücü talep eğrisi ve marjinal gelir eğrisi sola kaymaktadır. S ile gösterilen işsizlik durumundaki bireysel gelir ise, vergiden bağımsız olduğu için değişmemekte ve ücret aynı düzeyde kalmakta, buna karşın daha düşük bir istihdam seviyesine sahip A noktasında denge sağlanmaktadır.

Ücret dışı diğer işgücü maliyetlerinin işsizlik üzerindeki etkisine bakılacak olursa, bu unsurların genellikle işsizlik üzerinde bir etkiye sahip olmamalarına karşın, bazı durumlarda küçükte olsa işsizliğe yolaçtıkları görülmektedir. Örneğin, tüketim vergileri, çalışma ve çalışma dışı geliri aynı şekilde etkilemesine ve bu yüzden reel ücretlerde bir değişmeye yolaçmayarak işsizliğe neden olmamasına rağmen, ücretlerin tüketici fiyatlarına endekslenmesi durumunda, işsizliğe yolaçabilmektedir (Daveri vd, 2000: 76-77). Gelir vergisinde bir artış olması halinde de, işverenlerin daha fazla işçi çalıştırmadan kaçınmaları ve maliyetlerde meydana gelen artışlardan dolayı ücretler için ayırdıkları fonu azaltmaları sonucu istihdamda azalma yaşanabilmekte ve işsizlik meydana gelebilmektedir (Carroll, 2000: 349).

1.1.4.2. Dışa Açıklık

Dünya savaşları sonrası başlayan ve özellikle 1980’li yıllarda yoğunlaşan neo-liberal politikalar, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak, dünya çapında yeni bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır (DPT, 2000: 55). Mal ve hizmetler ile işgücü ve sermayenin ülkeler arasında serbestçe dolaşımını ve rekabeti engelleyen kısıtlamaların kaldırıldığı bu süreçte, dış ticaretin serbestleşmesine ve dünya ticaret hacminin artmasına rağmen işsizlik sorunun devam etmesi, dış ticaretteki serbestleşme ile işsizlik arasındaki ilişkinin incelenmesini önemli kılmaktadır. Burada konuya geçmeden önce dışa açıklık kavramından söz etmek yerinde olacaktır. Dışa açıklık, bir ülkede, ekonominin dış ticarete olan bağımlılığını göstermektedir. Bu durum ihracat ve ithalatın GSMH’ye oranı ile hesaplanan dışa açıklık oranı ile ortaya konulmakta olup, aynı zamanda, ülkenin dış ticaretle ne kadar ilişkili olduğunu göstermektedir.

Dış ticaret ile işsizlik arasındaki teorik ilişki, önemli ölçüde Ricardonun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi temelinde geliştirilen Heckscher-Ohlin teorisine dayanmaktadır. Buna göre, dış ticaret, belirli varsayımlar altında ülkeler arasındaki faktör yoğunlukları tarafından belirlenmekte, emeğin bol olduğu ülkeler emek yoğun malları üretip ihraç ederken; sermayenin bol olduğu ülkeler ise sermaye yoğun malları üretip ihraç ederek dış ticaretten fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla, emek yoğun malları ihraç eden ülkelerde emek kullanımı sonucu istihdamın artabileceği kabul edilmektedir. Heckscher-Ohlin teoremine dayanarak geliştirilen Stolper-Samuelson teoremine göre ise, emek yoğun bir ülkede serbest ticaret sonucu üretimin artması, bol olarak sahip olduğu emeğin fiyatını yani reel ücreti artırarak istihdamı artırabilmektedir.

Dış ticaretle ilgili yapılan çalışmalarda ise, dış ticaretteki serbestleşmenin istihdam yaratıcı ve istihdam yok edici etkileri beraberinde getirdiği, toplam istihdam dinamiklerini etkileyen iki ana faktörün istihdam yaratıcı ve yok edici etkiler olduğu üzerinde genel bir fikir birliği bulunmaktadır (Foote, 1998: 809). Bununla birlikte, dış ticaretteki serbestleşmenin istihdam ve işsizlik üzerindeki nihai etkisi, tartışmalı

bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Konuyu uluslararası rekabet boyutu ekseninde ele alan çalışmalarda serbestleşmenin işsizliği artırdığı ileri sürülmektedir. Buna göre, artan uluslararası rekabet öncelikle firmaların işgücü maliyetlerini düşürmeye zorlamak suretiyle işsizliğe yol açmaktadır (Streeten,1998: 51). Önceden belli bir paya sahip olan her ülke, bu süreçte kendi pazar payının sürekliliğini sürdürme amacıyla fiyat rekabeti ile düşük fiyat politikasını uygulamayı tercih etmektedir. Ülkelerin düşük fiyat politikasını uygulaması için firmaların maliyet minimizasyonuna gitmesi gerektiğinden dolayı firmaların çalışanlara ayırdıkları ücret fonunu azaltmaları gerekmektedir. Bu amaçla, firmaların mevcut çalışanları işten çıkarmaları işsizliğe yolaçacaktır. Bir başka işsizlik etkisi, işgücünün niteliğinden dolayı meydana gelmektedir. Rekabetçiliğin artması ile herhangi bir işsizlik durumunda nitelikli çalışanlar yeni istihdam olanakları bulurken, düşük niteliğe sahip çalışanlar işsizliğe daha fazla maruz kalmaktadır (Davidson ve Matusz, 2000: 1). Tüketici tercihlerindeki değişme yoluyla da işsizlik sözkonusu olabilmektedir. Tercihlere bağlı talep eğilimlerindeki değişme ile bazı sektörlerde talep azalmakta ve sektör çalışanları işsiz duruma düşebilmektedir. Ayrıca, yeni ortaya çıkan sektörlerde istihdamda olmak için, işsiz kalan çalışanların belli bir eğitim alması ve uyum sağlamanın gerekli olduğu durumlarda, bu uyumun sağlanamaması sonucu işsizlik meydana gelmektedir (Czenter, 2002: 16-17).

Belirtilen görüşlerin aksine, dış ticaretin işsizliğe neden olmadığını ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır. Bir işsizlik durumunun söz konusu olsa bile, bu durumun başlangıçta söz konusu olabileceği, uzun dönemde ise işsizlikte bir azalmanın yaşanabileceği belirtilmektedir (Dutt vd., 2009: 24). Krugman, artan rekabetten dolayı firmaların fiyatlarını artırmayacaklarını ve dolayısıyla, çalışanların daha yüksek ücretleri talep etmeyecekleri için işsizliğin olmayacağını savunmaktadır (Krugman, 1994: 28). Buna göre işsizliğin asıl nedeni, hükümetlerin uygulamış olduğu yanlış politikalar ve özellikle bu süreçte, işgücü piyasasının yeni duruma adapte olma konusunda yasal ve kurumsal önlemlerin alınmamasıdır (Czenter, 2002: 23). Dış ticaretteki serbestleşmenin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak suretiyle de işsizliği azaltabileceği ileri sürülmektedir. Yüksek teknolojiye sahip doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkması ve daha fazla nitelikli personelin çalıştırılması ile işsizlik azalabilecektir (McMillan

ve Rodrik, 2011: 2). Ayrıca, artan rekabetin sendika gücü üzerinde etkide bulunması suretiyle de işsizlikte azalma sağlanabilmektedir. Monopolistik güce sahip olan sendikalar, ekonominin içinde bulunduğu koşulları; piyasa talebi, firmaların maliyet yapısı ve pazar paylarındaki değişimleri dikkate almak zorunda kalarak yüksek bir ücret talebinde direnmemesinden dolayı rekabetin artması işsizliğin azalmasına katkıda bulunabilmektedir (Harms ve Hefeker, 2003: 286).

1.1.4.3. Konjonktürel Dalgalanmalar

1980’li yıllardan itibaren hızlanan küreselleşme ve ticari serbestleşme hareketleri ile birlikte ekonomik krizlerin yaşanması konjonktürel dalgalanmaların çalışmalarda önemli bir yere sahip olmasına yolaçmıştır. Konjonktürel dalgalanmalar, makroekonomik değişkenleri etkilemek suretiyle işsizlik üzerinde birtakım etkilere sahip olmaktadır.

Konjonktürel dalgalanmalar, toplam hasıla, istihdam ve tüketim gibi temel makroekonomik değişkenlerde mevsimsel olmayan ve ekonominin bütününe etkileyen dalgalanmalar olarak tanımlanabilir (Yıldırım, vd., 2009: 315). İlk olarak piyasanın çıktı, istihdam düzeyi ve fiyatlar gibi ekonomik göstergelerinde ortaya çıkmakta ve daha sonra kişiler ve toplumlar üzerinde etki göstermektedir (Ünay, 1996:7). Bu dalgalanmalar, toplumların refah dönemleri sonrasında aralıklı ya da sürekli krizleri yaşaması, çeşitli mücadeleler sonrasında krizlerin atlatılması, refah dönemine yönelik reform uygulamaları ve yeniden refah dönemleri ile açıklanmaktadır (Yılmaz, vd, 2010: 85)

Konjonktürel dalgalanmalarda genellikle dikkate alınan makroekonomik değişken GSYİH’dir. Buna göre, gayrisafi yurtiçi hâsılanın gerçekleşen değerinin trend değerinden büyük olması genişleme dönemlerini verirken, trend değerinden düşük olması daralma dönemlerini göstermektedir. Dolayısıyla, konjonktürel dalgalanma ile ekonomide büyüme ve daralma dönemleri dönüşümlü olarak yaşanmaktadır. Bu açıdan, konjonktürel dalgalanmalarda işsizliğin hangi yönde tepki vereceği, büyüme ve krizlerin işsizlik üzerindeki etkisini ele alarak ortaya konulabilir.

i. Büyüme

Büyüme, ülkenin kıt kaynaklarını artırarak ya da onların niteliklerini iyileştirerek üretim imkânlarının artırılması, üretim teknolojisini ve kurumsal altyapıyı iyileştirerek daha yüksek üretimin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir (MUSİAD, 2012: 102). Büyüme ile işsizlik arasındaki teorik ilişki, Okun Yasası olarak bilinen ve Arthur Okun tarafından Amerikan ekonomisindeki büyüme ile işsizlik rakamları dikkate alınarak, belirli bir oranın üzerinde büyümenin işsizliği azalttığına dair çıkarıma dayanmaktadır. Teorideki bu görüşe karşın, büyüme sürecinde, firmanın beklenen gelirlerini kapitalize etmesi sonucu daha fazla istihdama başvurması ile işsizlik azalırken, bazı firmaların piyasaya girme isteğinin azalması sonucu boş kadrolar azalmakta ve işsizlik artmaktadır. Büyümenin nihai işsizlik etkisi ise bu iki zıt etkinin gücüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Aghion ve Howitt, 1994: 483,484). Öte yandan büyümenin bizâtihi işsizlik üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı, işgücü piyasasındaki bazı düzenlemelerden dolayı etkili olacağı ileri sürülmektedir. Örneğin, geçici sözleşmelere dayalı katı bir işgücü piyasasının olduğu durumda, büyüme döneminde firmalar çalışanların sayısını artırırken, durgunluk dönemlerinde, işten çıkarma maliyetlerinden kaçınmak için daimi çalışanlar dışındaki geçici çalışanları işten çıkarabilecektir. Bu nedenle, büyüme dönemlerinde istihdam artışına karşın daralma dönemlerinde daha düşük istihdam azalması söz konusu olacağından, katı işgücü piyasasında büyüme ile daha fazla istihdam söz konusu olacaktır (IMF, 2010: 11). Bununla birlikte, özellikle, son yıllardaki büyümeye rağmen işsizlik beklenen düzeyde azalmamış, istihdamsız büyüme diye tanımlanan bu durumda, yüksek büyüme oranlarına rağmen birçok ülkede işsizlik aynı seviyelerde kalmıştır. Büyümeye rağmen işsizlik oranlarının aynı seviyelerde kalmasının temel nedeni ise, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan verimlilik artışlarından kaynaklanmaktadır.

ii. Kriz

Konjonktürün daralma dönemlerinde, özellikle 6 ay ve daha fazla durgunluğun yaşandığı depresyon dönemlerinde işsizlik etkisine bakılacak olursa, konu konjonktürün tepe noktası olan kriz ekseninde ele alınabilir. Kriz, üretim, istihdam

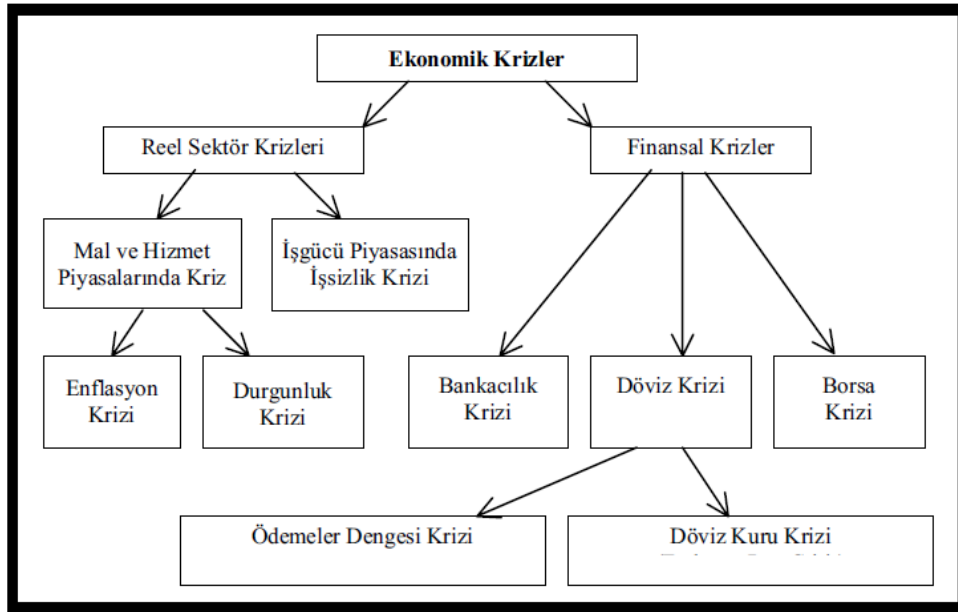
ve fiyatlar genel seviyesinde beklenmeyen bir şekilde ortaya çıkan olumsuz dalgalanmalar olarak tanımlanmaktadır.

Krizi reel ve finans krizi olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1) Reel Sektör Krizi: Fiyat artışlarından dolayı, mal, hizmet ve işgücü piyasasındaki daralmaların yaşanmasıdır.

2) Finansal Kriz: Bir ülkedeki finans sektörünün birtakım yükümlülüklerini yerine getirememesi, şirketlerin ödemelerini zamanında gerçekleştirmesinde büyük zorluklar yaşaması, tedavüldeki paranın en az %30 oranında değerinin düşmesi ve özel sektörün yabancı piyasalarda borçlanması zorluk yaşaması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Tanveer, 2010: 3). Krizi ayrıntılı bir şekilde Şekil-2 yardımıyla görmek mümkündür.

Şekil-2: Kriz ve Kriz Çeşitleri

Kaynak: Econturk,2012.

Dünyada krizin en ağır şekilde yaşandığı 1929 büyük buhranından sonra, küreselleşme ve bütünleşme süreci ile birlikte 1994 Meksika krizinden itibaren 1997 Güneydoğu Asya, 2001 Arjantin, 2000 ve 2001 Türkiye ve 2007 Mortgage krizlerinin etkilerinin gittikçe arttığı görülmektedir. Son olarak yaşanan 2007 krizinin üç evreli olduğu belirtilmektedir. Krizin ilk aşamasında, büyümede bir iyileşmeye ve daha yüksek işsizlikten kaçınılmasına rağmen, özellikle gelişmiş ekonomilerde

sürdürülebilir iş geliştirme politikaları yetersiz kalmıştır. İkinci evrede, yüksek bütçe açıkları ve yüksek borç problemleri için alınan sıkı para politikaları ile büyüme azalmış ve istihdamda bir azalma yaşanmıştır. Son evrede ise, sıkı politikaların varlığı ve kalıcı yüksek işsizlik oranları ile işsizlikte daha fazla artış meydana gelmiştir (ILO, 2012: 11-12). Yaşanan krizlerde firmaların, azalan ekonomik faaliyetlere uyum sağlamak için işten çıkarma, geçici işten çıkarma ve yeni işçi çalıştırmama yoluna sıklıkla başvurmaları ülkelerin ciddi işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmalarına yolaçmıştır (ILO, 2010: 26).

İşsizlik üzerindeki etkilerine bakıldığında, krizin birtakım yollarla işsizliği artırdığı söylenebilir. İşsizliği artırıcı ilk etki, ticarete konu olmayan mallar ile ihracat mallarındaki etkileri sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre, azalan toplam talebe ve nisbi fiyat değişikliklerine karşılık ticarete konu olmayan malların talebinde bir azalma yaşanması sonucu, üreticiler sektördeki bu daralmaya istihdamı azaltarak uyum göstermektedir. Öte yandan olumsuz bir ticaret şoku ile birlikte, kriz en fazla ihracat sektörlerini vurmakta ve ihracata konu sektörde çalışanların diğer çalışanlara oranla daha fazla işsizliği yaşayabilmelerine neden olmaktadır (Fallon ve Lucas, 2002: 23).

Ayrıca, krizlerde döviz kurunun değişebilmesi ile işsizlik durumu söz konusu olabilmektedir. Döviz kurunun yükselmesi halinde, ithal girdiler daha pahalı hale gelmektedir. İthal girdilere dayalı üretimin yapıldığı sektörlerde toplam talebin azalması sonucu istihdamda bir gerileme söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumda ücretler aşağı doğru esnek değilse, işsizlik meydana gelmektedir. Döviz kurunda bir azalma durumunda da ithalata konu malların ucuz hale gelmesi nedeniyle, yurtiçindeki ithalata rakip sektörlerde işsizlik oluşabilmektedir (Bilgin, 2004: 82).

Bir başka işsizlik etkisi doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoluyla gerçekleşmektedir. Kriz, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve diğer özel sermaye girişlerini olumsuz olarak etkilemektedir. Sermaye birikiminin düşük olduğu gelişmekte olan ekonomilerde bu tür yatırımların azalması ise işsizliğin artmasına neden olmaktadır (Otobe, 2011: 5).

Beklentilerin olumsuz yönde olması da işsizliğin oluşumuna neden olmaktadır. Ekonominin kriz ortamında bulunması, beklentilerin olumsuz yönde gerçekleşmesine yolaçarak uzun vadeli plan yapmayı ve yatırım harcamalarını realize etmeyi güçleştirmektedir. Bu durumda, yatırım kararları ertelenmekte, üretimde ortaya çıkan bir daralma sonucu istihdam hacmi küçülmekte ve işsizlik artmaktadır.

Krizlerin konjonktürel dalgalanmalara hassas olan sektörleri daha fazla olumsuz etkilediği ve bu sektörlerde daha fazla işsizliğin meydana gelmesine yolaçtığı ifade edilmektedir. Örneğin, inşaat sektörü ve dayanıklı tüketim sektöründe kriz dönemi boyunca işsizlik oranları; en kötü durumlarda bile üretimin durdurulmasının mümkün olmadığı tarım sektörü ve kamu hizmet sektörüne göre çok daha yüksek boyutlarda olabilmektedir (Love, 2010: 1-2). Bu nedenle, dalgalanmalara hassas sektörlerin ağırlıkta olduğu ülkelerde kriz işsizlikte önemli bir artışa yol açabilmektedir.

İşsizliğin yanısıra işsizlik süresini artırmak suretiyle krizin kalıcı işsizliğe neden olduğu ileri sürülmektedir. Finansal bir kriz sonucu, belirli bir süre sonra işsiz kalanların niteliklerinin azalması nedeniyle, istihdam olanaklarının arttığı dönemde bile, firmaların bu tür çalışanları işe almayı düşünmemeleri işsizlik süresini artırarak uzun süreli işsizliğe yolaçmaktadır (Blanchard ve Wolfers, 2000: 17). Reinhart ve Rogoff, yapmış oldukları çalışmada, krizlerin işsizlik üzerinde 4 ile 6 yıl arasında bir etkiye sahip olduğunu ve bu süre içerisinde işsizlik oranının ortalama %7 seviyesinde gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Reinhart ve Rogoff, 2009: 469). İşsizlik kalıcılığının bir başka nedeni, kriz döneminde işsiz duruma düşenlerin işgücü piyasasındaki hareketsizliklerinden kaynaklanmaktadır (Junankar, 2011: 66).

1.1.4.4. Eğitim

İktisadi büyüme performansını olumlu yönde etkileyen eğitim, beşeri sermayede doğrudan birikime yolaçan unsurlardan biridir (Nickell, 1978: 118). Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin beşeri sermaye potansiyeli artmakta ve bundan dolayı üretkenlikte bir artış söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda bilim ve teknoloji

ile birlikte eğitimdeki ilerleme, gelişmiş ülkelerde yaşanan yapısal dönüşümün temelini oluşturmaktadır (İçli, 2001: 65).

Eğitimin, insan kaynaklarını geliştirmek; yeni uzmanlık ve meslek okullarına ilişkin eğitim birimleri açmak; yeni teknolojilerin üretilmesine katkıda bulunmak; bilgi üretmek ve kullanmak; çalışanların işverenlerle ilişkilerini geliştirerek onların mesleki ve teknik eğitime duyarlılığını sağlamak; yöneticilerin daha etkili olmalarını sağlamak; bireye girişimciliği aşılama ve iş geliştirme süreçlerinde destek sağlamak gibi işgücü piyasasına çok sayıda olumlu katkısı bulunmaktadır (Bircan, 1994: 56).

İşsizlikle eğitim arasındaki ilişkiye bakıldığında, çift taraflı bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyinin artması daha fazla iş bulma olasılığını artırırken, işsizliğin artması ise eğitime olan talebi artırmaktadır (McKenna, 1995: 114). Yüksek niteliğe sahip işlerde, işverenler, niteliksiz ve eğitimsiz çalışanların işe adapte olma ve eğitim maliyetlerine katlanmak yerine, nitelikli kişileri çalıştırmak isterler. Bu nedenle eğitilmiş kişilerin tercih edilmesi, eğitim düzeyindeki artışın işsizliği azaltıcı etkisini göstermektedir. Bununla birlikte olumsuz bir şokta, eğitilmiş işsizlerin piyasa koşullarının iyileşeceğini beklemesi ve işsiz kalmayı tercih etmesi halinde, bunların yerine tam ikame olanağının olamaması sonucu işsizlik söz konusu olabilmektedir (Alvarez ve Shimer, 2009: 24).

Eğitim ile işsizlik arasındaki ilişki, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde, küreselleşmenin de etkisi ile eğitilmiş çalışanlar, diğer çalışanlara oranla daha düşük işsizlik oranına sahip olmaktadır (Moore ve Ranjan, 2005: 415). Gelişmekte olan ülkelerde ise, eğitilmiş çalışanlar arasında daha fazla işsizlik oranları görülebilmektedir. Bu ülkelerde, ekonomide geleneksel sektörler hâkim olup, üretimde teknolojinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle eğitilmiş kişilere yönelik iş imkânları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, yurtdışında istihdam imkânlarına sahip olmak istemesine rağmen girişimlerinin başarısız olmaları ve kendi ülkesinde çalışmak yerine yurtdışında istihdam elde etme teşebbüsünü tekrarlamaları sonucu eğitilmişler daha fazla işsizlik oranlarına sahip olmaktadır (Fan ve Stark, 2007: 76-77).

1.1.4.5. Nüfus ve Nüfus Hareketleri

İşsizlik üzerinde etkili olabilen dinamiklerden biri de nüfus ve nüfus hareketleridir. Nüfus ile göç ve kentleşmeyi içeren nüfus hareketleri işgücü arz ve talebini etkilemek suretiyle işsizlik üzerinde etkide bulunmaktadır.

Nüfus artışının gereğinden yüksek ya da düşük olması, ister gelişmiş ister gelişmekte olan ekonomiler olsun, tüm ekonomilerde üretken kapasite üzerinde etkide bulunmak suretiyle işsizliğe yolaçabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından konuya bakmak gerekirse, hızlı nüfus artışı kişi başına düşen geliri azaltarak, tasarruf ve yatırım oranlarını azaltmaktadır. Yatırımlarda bir azalma ise beraberinde işsizliği getirmektedir (Bloom ve Freeman, 1986: 382). Ayrıca bu tür ekonomilerde yaşanan yüksek doğum ve ölüm oranları nedeniyle, genç ve çocuk yükü yüksek olduğu için, kaynakların üretken olmayan yatırımlara yönelmesi ve tasarruf oranlarının düşük seviyelerde olması sonucu yeni yatırımlar yapılamamaktadır (Wander, 1987: 71-72). Bu durumda, işgücü arzı artışını karşılayabilecek yeterlilikte bir talep söz konusu olamayacağından işsizlik kaçınılmaz olacaktır. Hızlı nüfus artışının doğurduğu etkilerden birisi de tarım sektöründeki değişimler sonucu gerçekleşmektedir. Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payının yüksek olduğu gelişmekte olan ekonomilerde, hızlı nüfus artışı, tarım arazilerinin parçalanarak küçülmesine ve dolayısıyla azalan verimler kanunun işlemesine yolaçmakta, yetersiz gelir elde eden bireyler tarım dışı sektörlere geçmektedir. Bu ekonomilerde tarım sektöründe önemli oranda gizli işsiz bulunmakta olup, geliri düşük bireylerin tarım dışı sektörlere geçişi ile gizli işsizler açık işsiz halini almakta ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır.

Konuya gelişmiş ekonomiler açısından bakılacak olursa, nüfus artış hızının gereğinden az olması nedeniyle işsizliğin ortaya çıktığı söylenebilir. Nüfus artışının yaşanmadığı bir ekonomide, yaş dağılımı değişmekte ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı yükselmektedir. Yaşlı nüfusun yüksek bir paya sahip olması durumunda ise, kaynaklar başta sosyal güvenlik harcamaları olmak üzere üretken olmayan alanlarda harcanabilmektedir. Ayrıca bu ekonomilerde, nüfus durağanlaşmakta ve ekonomik durağanlık yaşanmaktadır (Sweezy ve Owens, 1974:

49). Her iki nedenden dolayı yeni yatırımların olmaması, istihdam imkânlarını artırmayarak işsizliğe yolaçmaktadır. Dolayısıyla, işsizliğin oluşmaması için ekonomik gelişmeyi sağlayacak ve kaynakların üretken yatırımlara yönelmesine imkân verecek bir seviyede nüfus artışının olması gerekmektedir. Çünkü optimal bir nüfus artışı ile kaynaklar etkin kullanılırken, teknolojik gelişmeler daha fazla uygulanabilmekte ve pozitif ölçek ekonomileri gerçekleştirilerek ekonomik büyüme sağlanabilmektedir (Bloom ve Freeman, 1986: 382).

i. Göç

Nüfus artışı ile birlikte özellikle gelişmekte olan ekonomilerde, tarımdan tarımdışı sektörlere geçişin yarattığı ekonomik sonuçlar göç olgusunun önem kazanmasına yolaçmıştır. Göç, kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayı olarak tanımlanmaktadır (Akan ve Arslan, 2008: 3). Göç etmenin birçok nedeni bulunmakta olup, bu nedenlerden biri de istihdam farklılıklarıdır. Buna göre, tarım sektörünün hâkim olduğu kırsal bölgelerde, tarımda makinalaşma-modernizasyon, tarımsal toprakların miras yoluyla küçülmesi ile azalan verimler kanunun işlemesi sonucu çalışana olan ihtiyaç azalmakta, bu nedenle işsiz kalan ya da yeterli gelir elde edemeyen bireyler göç etmek zorunda kalmaktadır.

Göçün işsizlik üzerindeki etkilerine bakılacak olursa, genel olarak göç alan ülkelerde işsizliği artırma yönünde olduğu söylenebilir. Bu olumsuz etkilerden ilki, iş eşleşme ile ortaya çıkmaktadır. Bir ülkeye göç edilmesi durumunda, bireyin başlangıçta niteliğine göre iş bulması belirli bir zaman alacağı için iş eşleşme sürecinde işsizlik meydana gelecektir. Göç edenlerin niteliği de göçün meydana getirdiği bir başka işsizlik etkisidir. Niteliğin, ülkedeki yerleşik işgücü niteliğine oranla düşük olması halinde işsizlik meydana gelecektir. Düşük nitelikli bir işgücü göçü, sermaye veri iken bir taraftan işgücü verimliliğinin düşmesine, diğer taraftan ekonomide kişi başına düşen milli gelirin azalmasına yolaçmaktadır. Bu nedenle her iki etki sonucu ekonomide işsizlik artacaktır (Kemnitz, 2003: 38).

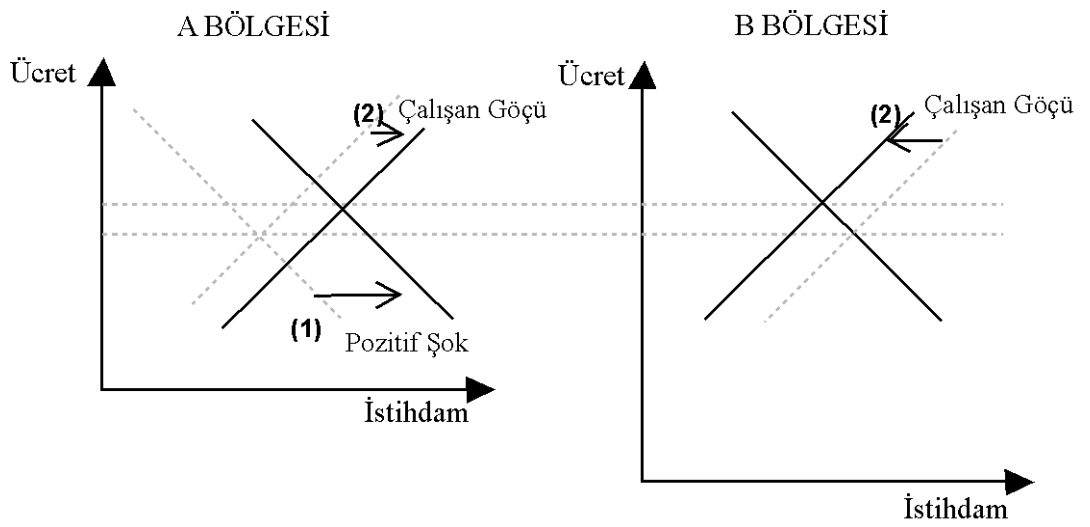
Göç alan ülkelerde göçün işsizliğin azalmasına katkıda bulunduğu durumlar da söz konusudur. Yerleşik firmaların, ülkedeki ortalama ücretten daha düşük bir ücret seviyesinde göç edenlerin çalışacaklarını düşünerek işgücü talebini artırabilmesi sonucu işsizlik azalabilmektedir (Ortega, 2000: 108). Ayrıca, göç edenlerin ekonomide tüketici rolünden çok, daha fazla üretici role sahip olmasından dolayı işsizlikte bir azalma yaşanabilmektedir. Göçün ilk zamanlarında çalışanlar ailelerini beraberinde götürmemekte ve çalıştığı ülkenin tüketim alışkanlığına sahip olamamaktadır. Bundan dolayı, çalışanın tükettiğinden daha fazla üretime katkıda bulunabilmesi, ülkedeki yatırımların ve istihdamın artmasına katkıda bulunmak suretiyle işsizliğin azalmasına yardımcı olabilmektedir (Sweezy ve Owen, 1974: 47). Son olarak, işgücü kıtlığı çeken ülkelerde göç ile bu sorunun çözülmesi sonucu maliyet kaynaklı enflasyonist baskılar azalarak istihdama daha fazla katkı sağlanabilmektedir (Bayraktutan, 2006: 69).

İşgücü ihraç eden ülkelerde de göçün işsizlik etkisi bulunmaktadır. Bu etki nitelikli işgücü göçünün olması halinde söz konusudur. Bu nitelikte bir göç, kısa dönemde işsizliği azaltırken, uzun dönemde, ekonomide özellikle ar-ge ve inovasyona dayalı yatırımların artırılmasında ihtiyaç duyulan nitelikte işgücünün olmaması sonucu arzu edilen seviyede yatırım eksikliğinden dolayı işsizliği artırabilmektedir.

İkili bir işgücü yapısına sahip ekonomilerde işsizlik üzerindeki etki grafik-8 yardımıyla açıklanabilir (Maré ve Choy, 2008: 16-17). Sermaye ve işgücü geçişlerinin serbest olduğu ve göç etme maliyetlerinin olmadığı iki bölgeye sahip bir ekonomide, bir bölgede (A bölgesi) ücret yardımları, vergi indirimleri vb. teşvik politikalarının getirildiği, diğer bölgede ise bir teşvik mekanizmasının olmadığı ve işgücü talebinin yalnızca işgücü göçü ile karşılandığı varsayılmaktadır. Bu tür bir işgücü piyasasında, görece olarak B bölgesinin daha az cazip olması nedeniyle, çalışanlara yüksek ücret ödenmektedir. A bölgesinde teşvik politikalarının uygulanması halinde, bölgede işgücü talebi artarak, işgücü talep eğrisi sağa doğru kayacaktır. İşgücü talebindeki bu değişiklik daha yüksek bir ücret seviyesi ve daha fazla istihdama yolaçacaktır. Bu artışa karşılık B bölgesindeki bazı çalışanlar daha iyi istihdam olanakları ve yüksek ücretlerden dolayı A bölgesine göç edeceklerdir.

Bu nedenle, A bölgesinde işgücü arz eğrisinde sağa doğru bir kayma olacak, ilk denge durumuna göre, daha yüksek ücret ve istihdam sağlanacaktır. Benzer şekilde, göç edilme sonucu, B bölgesindeki işgücü arzı azalarak, işgücü arz eğrisi sola doğru kayacaktır. Bu, durumda, B bölgesinde A bölgesinden daha yüksek bir ücret fakat daha düşük bir istihdam meydana gelecektir. Sonuçta, göç alan bölgede istihdam artarken, göç veren bölgede, daha yüksek ücrete rağmen, daha az istihdam ve işsizlik durumu söz konusu olacaktır.

Grafik-8: Göç ve İşsizlik

ii. Kentleşme

Nüfus ve nüfus hareketleri bağlamında işgücü piyasasına etkide bulunmak suretiyle işsizliğe neden olan unsurlardan biri de kentleşme sürecidir. Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda, örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1972: 6).

Kentleşme sürecinin, dışsal ölçek ekonomilerinin getirmiş olduğu avantajlar nedeniyle, işgücünde verimliliğin sağlanması, sanayi altyapısı, güvenlik, ulaşım ve eğitim gibi imkânların ve firma kârlılığının artmasından dolayı kentlerde işgücü talebini artırarak işsizliği azaltıcı etkileri olmaktadır (Özdemir ve Taşçı, 2008: 62-63). Buna karşın, gelişmekte olan ekonomilerde, bu süreç işsizliği artırabilmektedir.

Çünkü gelişmiş ülkelerde sanayi devriminin etkisi altında ortaya çıkan yeni iş imkânlarını değerlendirmek üzere bir kentleşme süreci yaşanırken, az gelişmiş ülkelerde ise, yeni iş imkânları gelişmemesine rağmen kentleşme süreci yaşanmaktadır (Akan ve Arslan, 2008: 4). Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal, ticari olmayan ve geleneksel olan üretim birimlerinde bireylerin kendi kendine istihdamda olduğu, küçük ölçekli girişimci istihdamı özelliğine sahip sektör ile kapitalistik, ticari, modern faaliyetleri içeren ve işçi çalıştırmaya ve sözleşmeye dayalı sektör olmak üzere ikili bir işgücü piyasası bulunmaktadır (Bloom ve Freeman, 1986: 392). Bu ekonomilerde, tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı oldukça yüksek olmasına rağmen, toplam hasılaya katkısı düşüktür. Bu nedenle, kalkınma sürecinde kırdan kente göçlerde tarım sektöründen tarım dışı sektörlere geçişler sonucu, tarımdaki gizli işsiz durumunda olanlar kentlerde ya işportacılık, değnekçilik vb. eksik istihdam özelliğine sahip işlerde hizmetler sektöründe istihdamda olmakta ya da açık işsiz duruma dönüşmektedir.

Kırdan kente göçü ve bu bağlamda kentleşmeyi ekonomik nedenlerle açıklayan görüşlerin başında Todaro'nun görüşü gelmektedir. Todaro'ya göre, kişinin gelecekte elde edeceği gelirin bugünkü değeri arasında bir farklılık olması göçün temel belirleyicisidir. Kentsel-kırsal ücret farklılığı ve kentte bir iş imkânının olması halinde göç olmaktadır (Todaro, 1969: 139-140). Böyle bir göç sonucunda, kentte sanayi sektöründeki bir istihdam artışı sonucu, sektördeki işgücünün marjinal ürününün azalması ve ilave çalışanlara asgari ücretlerin ödenmesi ile yatırım kaynaklarının azalması suretiyle kent işsizliği artabilecektir (Harris ve Todaro, 1970: 134). Ayrıca, özellikle kalkınma sürecinin ilk dönemlerinde, işgücü talebinde bir artışa rağmen, uygun olmayan eğitim sisteminin ve beceri elde etme olanaklarının yetersizliğinden dolayı, istihdam olanakları olsa bile işgücü arz ve talebi etkin bir şekilde eşleşememekte ve mevcut işgücü talebine rağmen işsizlik oluşmaktadır (Wander, 1987: 73). Çarpık kentleşme de denilen bu süreçte, kentler, düzenli altyapısı olmayan, sağlıklı, gayri hukuki konutlar ve sefalet mahalleleri ile kuşatılmakta ve şehirler işsiz ve eğitimsiz yığınlarla dolmaktadır (Sağlam, 2006: 37).

1.2.Kuramsal Çerçeve

İktisadi yaklaşımların işsizliğe ilişkin görüşleri işsizliğin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Ekonomide işsizlik olgusunun ortaya konulmasında, iktisadi yaklaşımların katkıları önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, işsizliğin ortaya çıkması, nedenleri ve çözüm önerilerine ilişkin her bir yaklaşımın kendi bakış açısına göre geliştirdiği görüşler bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında ortadoks iktisadi yaklaşım içerisindeki klasik ve keynesyen yaklaşım ile heteredoks yaklaşımlar ele alınmaktadır.

1.2.1. Klasik Yaklaşım

i. Klasik Okul

Klasiklerin işsizlik konusundaki görüşleri, J.B. Say'ın "Say Kanunu" olarak bilinen "her arz kendi talebini yaratır." ilkesine dayanmaktadır. Buna göre, piyasada herhangi bir fazlalık ya da eksiklik yoktur. Çünkü bir mal ya da hizmetin üretiminde, yer alan üretim faktörlerine yapılan ödemelerin karşılığında faktör sahipleri elde ettikleri gelirleri ürün ve mallara harcamaktadır. Dolayısıyla, ekonomide yaratılan katma değer aynı zamanda mal ve hizmetlere olan talebi yansıttığından herhangi bir arz ve talep dengesizliği oluşmamaktadır.

Ücretlerin tam esnek olduğu ve işgücü piyasasında herhangi bir müdahale olmaksızın dengenin kendiliğinden kurulacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle, ekonomide herhangi bir işsizlik oluşmamaktadır. Klasik okula göre, piyasada ortaya çıkabilen işsizlik yalnızca iradi niteliktedir. Bu işsizlik, sadece üretimdeki kısa dönemli dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkmakta ve uzun dönemde mevcut olmamaktadır. Kısa dönemdeki bu durum, mal veya işgücü piyasasındaki bir dengeden sapma halinde ortaya çıkmaktadır. İşçiler, eğer gereği kadar düşük bir ücretle çalışmaya razı olurlarsa, hiçbir zaman işsiz kalmayacaklardır (Aren, 1984: 7).

Klasik okulun başta ücret esnekliği olmak üzere temel varsayımları ilerleyen dönemlerde başka gerekçelerle ileri sürülmüştür. Bu anlamda, neoklasik görüşe göre piyasada bilgi ve işgücü hareketliliği tamdır ve işgücü birbirinin yerine tam ve mükemmel olarak ikame edilmektedir. Böyle bir piyasada fiyat ve ücretlerin esnek

enflasyon değiş tokuşu sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, bekleyişleri esas olarak klasiklerin ücret ve fiyatlar hakkında ileri sürdükleri fikirleri savunan monetarist teori ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre, ekonomide, firmalar ile karar birimleri arasında bilgiye ilişkin bir asimetri bulunmakta, bundan ötürü emek talebi gerçek bir reel ücrete bağlı iken, işgücü arzı da beklenen reel ücrete bağlı olmaktadır (Bulutay, 1984: 28).

İşsizlik, tam istihdam olsa bile, ekonomide görülebilecek doğal bir işsizlik oranının mevcudiyeti ile açıklanmaktadır. Friedman; doğal oranı, daha düşük bir işsizliğin reel ücretlerin yükselmesi için baskı oluşturacağı seviye olarak tanımlamaktadır (Friedman, 1968: 8-9) Ona göre, doğal işsizlik oranı işgücü talebi ve arzını etkileyen tüm reel koşullar tarafından belirlenen bir dengedir (Ekelund ve Hebert, 1997: 498). Doğal oranın altında bir işsizliğe ulaşma politikasına rağmen işsizlik, kısa dönemde azalsa da uzun dönemde daha yüksek bir nominal ücrete sahip olacak biçimde yeniden doğal orana dönecektir (Hoover, 1988: 25). Burada kısa dönemde doğal işsizlik oranından sapma, karar birimlerinin kısa dönemdeki bekleyiş hataları sonucu oluşmaktadır (Fischer, 1977: 192).

Monetarist görüşü savunanlar, işgücü piyasasının esnekliğini artıran mikroekonomik politikalarla işsizliğin azaltılabileceğini kabul ederler. İşgücü piyasasının esnekliği ise sendikaların etkinliğinin azaltılması ve işsizlik sigortası dâhil sosyal ödemelerinin kaldırılması ile gerçekleşecektir (Lordoğlu ve zkaplan, 2005: 32-33).

iii. Yeni Klasik Okul

1970’lerde Keynesyen görüşe getirilen eleştirilerden biri de, teorinin mikro temele dayanmaması gerekçesini taşımaktadır. Bu eleştiriye karşılık, ücret ve fiyat esnekliği ile rasyonel bekleyişler temelindeki görüşleriyle Yeni Klasik okul ön plana çıkmıştır (Erim, 2007: 249). Buna göre, rasyonel birimlerin olduğu bir ekonomide, işsizliğin bir kısmının enflasyon ile işsizlik arasındaki değiş-tokuş tarafından açıklandığı kabul edilmektedir (Hall, 1975: 313). Fiyat ve ücretlerin piyasayı temizleyen şartlarla belirlendiği, karar birimlerinin tam bilgiyi elde etmesinin

maliyetli olduğu, ancak para konusundaki yetkililerin tam bilgiye sahip olduğu belirtilmektedir (Barro, 1977: 101). Yeni Klasik okulda rasyonel bekleyişler hipotezinin katkısı oldukça büyüktür. Bu hipoteze göre, karar birimleri geçmişte yaptıkları sistematik hatalardan ders almakta ve beklentileri belirleyen tüm faktörleri gözönünde bulundurarak ücret ve fiyat konusunda tahminde bulunmaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 29). Karar birimlerinin rasyonel bekleyişlere sahip olması, para politikalarındaki değişikliklerin ekonomide herhangi bir etkide bulunmamasına yol açmaktadır. Bu nedenle, yalnızca para otoritesinin politikalarında sürpriz değişiklikler işsizliği etkilemektedir (Barro, 1997: 101).

iv. Reel Konjonktür Hareketleri

1980’lerde, klasik görüşü benimseyen politikalara rağmen Avrupa’da hâkim olan durgunluğun çözümünde genişletici para politikalarının başarısız olması sonucu yeni klasik iktisatçılar Reel Konjonktür teorisini geliştirmiştir.

Ekonomide ortaya çıkan dalgalanmaların, mevcut üretim teknolojisindeki değişikliklerin başta yatırım olmak üzere ekonomik değişkenleri etkilemek suretiyle ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Hansen ve Prescott, 1993: 280). Teori, teknolojik gelişme oranında büyük tesadüfi değişiklikler yaşanmasına karşın, birimlerin ekonomide meydana gelen değişmelere karşılık rasyonel davrandıklarını kabul eden mikroekonomik bir analizdir (Plosser, 1989: 53). Bu görüşü savunanlar, işgücü piyasaları ve diğer piyasaların ücret ve fiyatlardaki değişmelere hemen uyarlanabilecek şekilde piyasaların sürekli temizlendiğine, işgücü arz ve talebindeki değişikliklerin işsizlik seviyesindeki dalgalanmaları açıkladığına inanırlar (Green ve Stiglitz, 1993: 23).

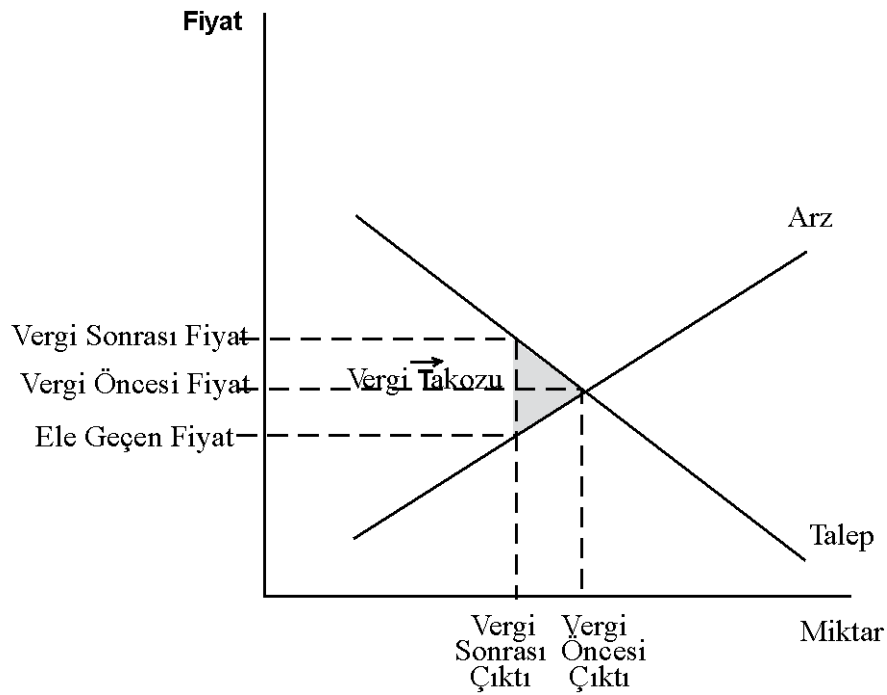
v. Arz Yönlü Ekonomi

Arz yönlü ekonomi, vergi politikasının yatırım ve çalışma teşviklerini değiştirerek, özel sektör kararlarını etkileyebileceği görüşüne dayanarak geliştirilmiştir (American Progress, 2012). Bu görüşe göre, vergi yükünün azaltılması, üretim, tasarruf ve yatırımların artması için işçilerin daha çok

alışmasında ve firmaların daha fazla kâr elde etmesinde teşvik unsuru olmaktadır (Routh, 1986: 105).

Teorinin öncülerinden Laffer, vergi oranlarında bir artışın hem firmaları hem de çalışanları olumsuz etkilediğini ortaya koyarak, mevcut vergi oranlarında bir azalma olması halinde işsizliğin azalacağını ileri sürmektedir. Laffer'in işsizlik konusundaki görüşü grafik-10'da gösterilmektedir (Laffer, 1981: 33).

Grafik-10: Arz Yönlü Ekonomide İşsizlik

Kaynak: Laffer, 1981: 33.

Bir verginin konulması, firmanın ödeyeceği ücretin maliyetini artırırken, çalışanın vergi sonrası aldığı ücreti azaltmaktadır. Bu nedenle vergi sonrası, firmalar düşük talep neticesinde daha az işçi çalıştırırken, çalışanlar daha az çaba sarfedecektir. Sonuçta, daha düşük istihdam, yatırım ve hâsıla meydana geleceği için, mevcut vergi oranında bir azalmanın olması hâlinde işsizliğin düşeceği belirtilmektedir. Vergi oranlarındaki bir azalma, kişisel tasarrufları ve yatırımları artırmada önemli bir finansman kaynağı olarak hizmet etmek suretiyle de işsizliği azaltabilmektedir (Garrison, 1983: 692).

1.2.2. Keynesyen Yaklaşım

i. *Keynesyen Okul*

Dünyada 1929’da yaşanan büyük buhran’la birlikte, üretimde ve istihdamda ciddi kayıpların yaşanması, ekonominin her zaman tam istihdamda ve dengede olduğu ve gayri iradi bir işsizliğin olmadığını belirten klasik görüşün geçerliliğini yitirmesine yolaçmıştır. Bu dönemde, Keynes, klasiklerin belirttiği gibi ekonominin her zaman tam istihdamda olmadığını ve genellikle eksik istihdama sahip bir dengenin olduğunu belirtmektedir. Keynes, “Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi” adlı eserindeki görüşleri ile ekonomide Keynesyen düşüncenin hâkim olmasını sağlamıştır.

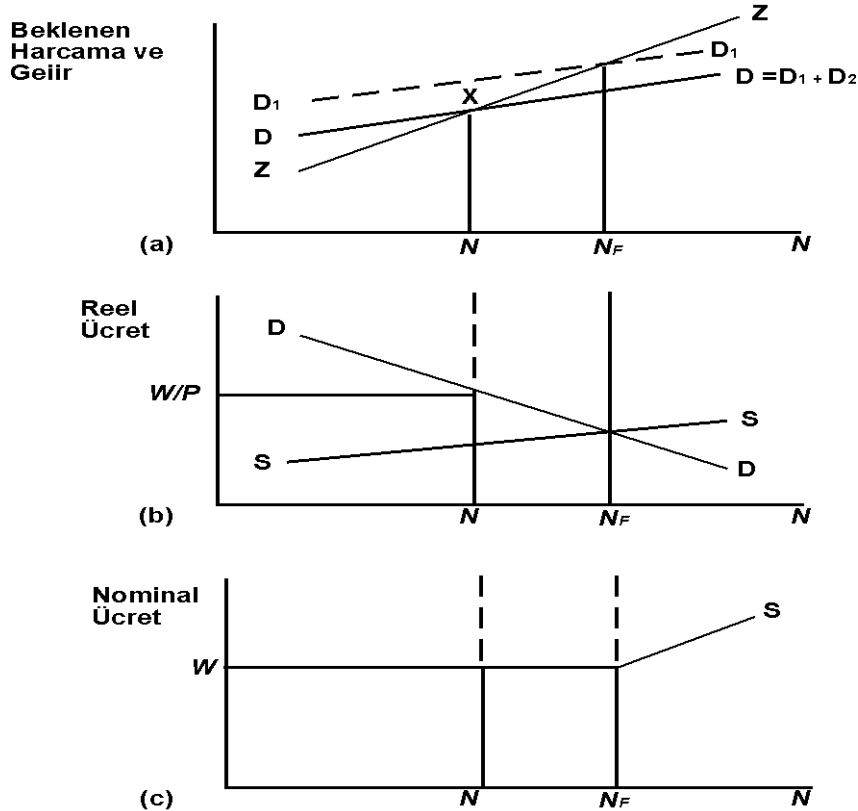
Keynesyen düşüncede, ekonomide ücret ve fiyatların piyasaları sürekli temizlediği varsayımı terk edilmiştir (Mankiw, 1989: 80). Bunun nedeni, çalışanların işgücü piyasası aksaklıklarından dolayı nominal ücretleri dikkate almalarından kaynaklanmaktadır (Keynes, 1936: 6).

Klasiklerin aksine, ücretler esnek değildir. Ekonomide bazı nedenlerden dolayı ücretler aşağı yönde katıdır ve bu nedenle gayri iradi işsizlik söz konusu olmaktadır. Öte yandan fiyat ve ücretlerin tam veya esnek olması halinde bile ekonomide işsizlik durumu söz konusudur. Emek arz ve talebi ile mal arz ve talebi arasında yakın bir ilişki bulunduğundan dolayı mal piyasasındaki bir dengeden sapma, emek piyasası üzerinde etkide bulunmak suretiyle işsizliğe neden olabilmektedir (Törüner ve Lordoğlu, 1991: 201).

Keynesin işsizlik üzerindeki düşünceleri efektif talep ilkesi temelinde ele alınmıştır (Fisunoğlu ve Tan, 2009: 35). Satın alma gücüyle desteklenen talep olan efektif talep yetersizliği halinde işsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, üretim faktörüne sahip kişilerin satın alma güçlerinde bir azalma olması halinde genel dengede bir talep eksikliği olacaktır. Bu talep eksikliği, firmaların ürünlerini satamamalarına ve bu yüzden üretimlerini kısmasına neden olacak, üretimde daha az kişinin çalışması sonucu işsizlik oranında bir artış yaşanacaktır (Bulutay, 1984: 34).

Keynesyen yaklaşımda işsizlik grafik-11 yardımıyla açıklanabilir (Arestit ve McCombie, 2009: 39-41). Burada, talep D , çalışan sayısı N , tüketim harcamaları D_1 , yatırım harcamaları D_2 ve arz (toplam gelir) Z ile gösterilmektedir. Gelir arttıkça tüketimin gelir kadar artmamasından dolayı toplam harcamaları gösteren D doğrusu, Z 'den daha yatık olmaktadır. Toplam üretim ile toplam harcamaların eşit olduğu X noktası ise efektif talebi göstermektedir. Efektif talebin belirlendiği noktada istihdam veri iken, reel ücret düzeyi (b) panelinde belirlenmektedir. Burada görüleceği üzere toplam harcamalar ile toplam üretimin eşit olduğu noktada, ekonomide eksik istihdam durumu söz konusudur. İstihdam düzeyinin (N) tam istihdam seviyesinden (N_f) daha az olması bunu göstermektedir. Herhangi bir nedenden dolayı toplam talepte bir artış olması durumunda, D yukarı doğru kayarak D_1 halini alacak ve $N-N_f$ kadar çalışan, daha düşük bir nominal ücrette çalışmaya razı olarak piyasaya girecektir. Sonuçta, toplam talepte bir artış ile tam istihdam sağlanacaktır. Dolayısıyla, tam istihdamı sağlamayan bir talep eksikliği işsizlik durumunu yansıtacaktır.

Grafik-11: Keynesyen Yaklaşımda İşsizlik

Grafikte, (a) ve (c)'de, denge istihdam hacminin toplam arz fonksiyonuna, tüketim eğilimine ve yatırım hacmine bağlı olduğunu göstermektedir (Keynes, 1936: 29).

Keynes, ürünlere olan talepte bir azalma olması durumunda, firmaların, talepteki azalmaya, fiyatları düşürmek yerine, üretimin hacmini daraltarak tepki verdiklerini kabul etmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 20). Bu nedenle, genişletici bir hükümet politikası ile istihdam çarpanı yoluyla, kamu sektörü istihdamındaki bir değişikliğin geliri artırması sonucu işsizliğin azaltılabileceği savunulmaktadır (Landreth, 1989: 365).

ii. *Yapısalcı Okul*

Keynes tarafından öne sürülen efektif talep yetersizliğinin işsizliğe yol açtığı görüşü gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik sorununu açıklayamamıştır. Çünkü bu ülkelerdeki işsizlik sorunu talep yetersizliğinden çok yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Sermaye birikiminin düşük olması, iç tasarruf oranının düşüklüğü, hızlı kentleşme, verim düşüklüğü ve hızlı nüfus artışı gibi yapısal faktörler işsizlik sorunun temel nedenleridir (Törüner ve Lordoğlu, 1991: 202-203). Dolayısıyla, işsizliğin çözümü yapısal sorunların giderilmesi ile mümkün olup, işgücü türlerini geliştirme, faktör hareketliliğini artırma ve bölgesel farklılıkları giderme politikaları sonucu istihdam imkânlarının gelişmesi ile işsizlik azalabilecektir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 25).

iii. *Yeni Keynesyen Okul*

Yeni keynesyen okul, klasiklerin fiyat ve ücret esnekliği savına karşı esnekliğin katı olduğunu savunarak, katı esneklik ve işsizlik durumunu, etkin ücret teorileri, zımni sözleşme, içeridekiler-dışarıdakiler, vb. modellerle açıklamaya çalışmıştır (Vroey, 2004: 188). Ayrıca, fiyat ve ücretlerin eksik rekabet koşullarında belirleneceğini belirterek, mikroekonomik temelde işsizliğin çözümüne katkıda bulunmuştur.

1) Etkin Ücretler Teorisi

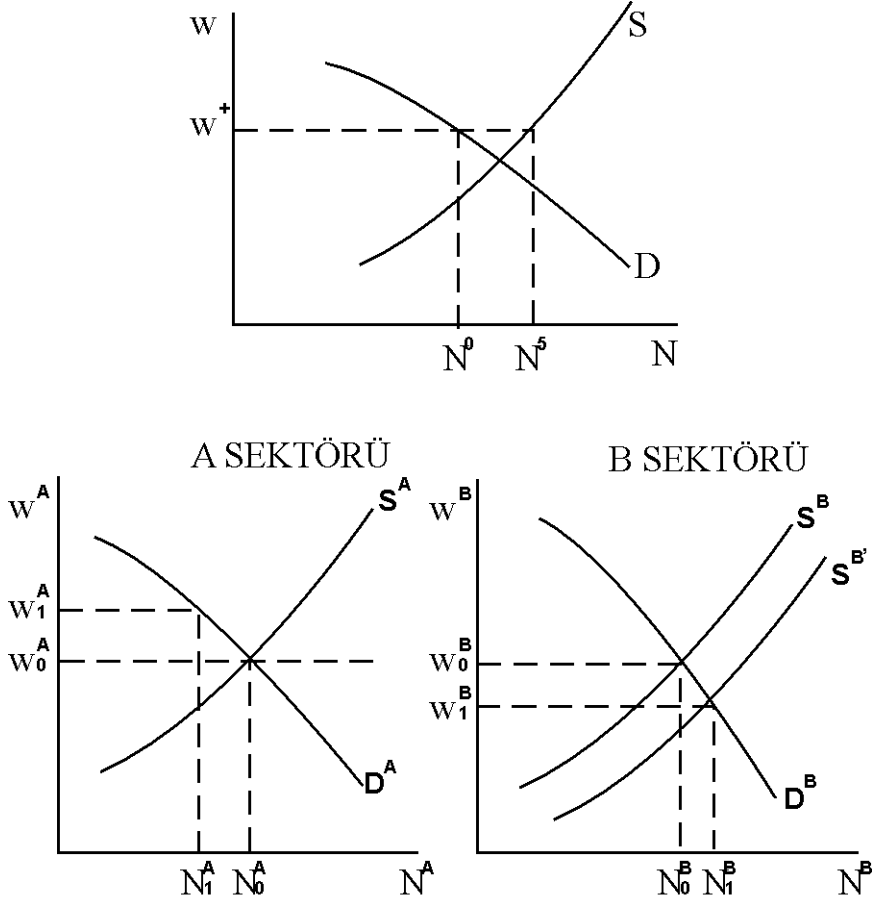
Etkin ücretler teorisi, ücret katılığı, ikili işgücü piyasası, çalışanlar arasındaki ücret farklılıkları ve ayrımcılık olmak üzere dört temel işgücü piyasası durumunu ortaya koyarak işsizlik olgusunu açıklamaya çalışmıştır (Yellen, 1984: 200). Akerlof'a göre, firmalar bazı nedenlerle piyasayı temizleyen ücretten daha fazla ödeme yaptığı için, denge durumunda bir işsizlik vardır (Akerlof, 1984: 79). Firmaların piyasayı temizleyen seviyenin üzerinde bir ücreti ödemeleri, çalışanlardan daha fazla fayda elde edileceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır (Holmlund, 1991 :5). Bu faydalar, çalışan sağlığı modeli, görevden kaçma modeli, işgücü devri modeli, ters seçim modeli, sosyolojik model ve sendika tehdidi modeli ile ifade edilmektedir. Çalışan sağlığı modelinde, çalışanın sağlığı ile verimliliği arasındaki ilişki açısından konu ele alınmaktadır. Buna göre, bir çalışanın verimliliği, onun tüketimine, yaşam standartlarına ve sağlığına bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, ücretlerin yüksek olması, çalışanın daha iyi beslenme ve daha sağlıklı yaşamasına yolaçarak verimliliği artırabilmektedir. Kaytarma Modeline göre, çalışanların görevden kaçması bazı işlerde ciddi olumsuz etkilere yolaçabilir. Benzer şekilde, üretim süreçlerinde işlerin önemli ölçüde birbirine bağlı olması halinde, bir kişinin yetersiz çalışması üretim üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilir (Gunderson ve Riddell, 1998: 535). Bu gibi durumları önlemek için firma rakiplerinden daha fazla ücret ödeyerek çalışanların işten kaytarmasını azaltmayı hedeflemektedir. İşgücü devri modeli, işgücü piyasasının durumunu ele alarak konuyu açıklamaktadır. Çalışanlar, diğer işgücü piyasası koşulları kötü iken göreceli olarak daha iyi işlerde çalışmaktan dolayı işten ayrılmayı tercih etmemektedir. Firmalar da çalışanların ayrılması halinde karşılamak zorunda kalacakları işgücü devri maliyetlerini gözönünde bulundurarak daha yüksek ücret ödeme yapmaktadır (Saydam, 2009: 278). Yüksek ücretli çalışanların işten ayrılmak istemedikleri ve firmaların işgücü devri maliyetine katlanmak istemedikleri bu durum sonucu işsizlik meydana gelecektir (Yellen, 1984: 203). Ters seçim modeli, piyasada tam bilginin olmadığı ve çalışanların yetenek farklılıklarını gözlemlemenin imkânsız olduğu durumlarda etkin ücretlerin varlığını açıklamaktadır. Her bir firmanın etkin ücret öderken, iş adaylarına mevcut ücretten daha düşük bir ücret teklif etmesi durumunda bireyin kendi yeteneğine göre ücreti düşük bulması, işçi çalışma havuzunda düşük niteliklilerin yeralmasına

yolaçmaktadır. Bu nedenle, çalışanların yeteneği, koruma ücretleriyle pozitif bir şekilde ilişkili olduğu sürece, firmalar piyasayı temizleyen seviyenin üzerinde bir ücret belirleyerek niteliği yüksek olanları çalıştırmak isteyecektir. Sosyolojik modele göre, firmaların piyasayı temizleyen ücretin üzerinde bir ödeme yapmaları durumunda, çalışanların daha fazla çaba sarf edecekleri ileri sürülmektedir (Akerlof, 1984: 79). Dolayısıyla, işçilerin daha yüksek moral ve bağlılık ile çalışması ve verimliliklerinde bir artışa yolaçması için firmalar yüksek ücret ödemektedir (Saydam, 2009: 279). Sendika tehdidi modelinde, firmalar çalışanların toplu pazarlık hakkına sahip olmamaları ve dolayısıyla sendika gücünün varlığına yolaçmamak için sendikaları dışarıda tutmak isterler. Bu yüzden, çalışanlara piyasayı temizleyen ücretin üzerinde bir ödeme yapmaktadırlar (Bulutay, 1984: 39).

Etkin Ücretler, ikili bir işgücü piyasasının olması durumunda da söz konusu olabilmektedir. Böyle bir işgücü piyasasında, birincil sektör, istikrara sahip, işten çıkmanın düşük oranda olduğu, iyi çalışma koşulları, yetenek donanımları ve yeterli ücrete sahip bir sektör iken; ikincil sektör ise, işten ayrılmanın yüksek, sıkı disiplin ile yükselme şansının çok az ve ücretin düşük olduğu sektördür. Birincil sektörün, ücretleri piyasayı temizleyen seviyenin üzerinde belirlemesi halinde, ikili işgücü piyasası hipotezi etkin ücret teorisi olarak gerçekleşmiş olmaktadır (Akerlof, 1984: 79). İkili bir işgücü piyasasında etkin ücretlerin geçerli olduğu durum grafik-12 yardımıyla gösterilebilir. Grafikte, (a) panelinde etkin ücrete (w^*) sahip bir firmanın denge durumu, (b) panelinde ise, homojen işgücüne sahip iki sektörlü bir işgücü piyasası gösterilmektedir. Burada, A sektörü, verimliliği artırmak için piyasa ücretinin üzerinde bir ödemeyi tercih eden firmalardan, B sektörü de, piyasa ücretini ödeyen ve işgücü arz fazlalığında daha düşük ücreti ödeyecek olan firmalardan oluşmaktadır. Denge, sektörde ücretlerin eşit olduğu ($W_o^A = W_o^B$) noktada (W_o^A , N_o^A ve W_o^B , N_o^B) de sağlanmaktadır. A sektöründeki firmalar etkin bir ücret politikasını benimseyerek ücretlerini W_A^1 'da kurdukları için istihdam N_{1A} 'ya düşecektir. Bu nedenle artan işgücü arzı sonucu B sektöründe istihdam artarken ücretler düşecektir. Sonuçta, etkin ücretler, çalışanların homojen olduğu yüksek ve düşük ücretli bir ikili işgücü piyasasına yol açmaktadır. B sektöründeki gibi piyasa ücretinin üzerinde etkin bir ücretin ödenmediği durumda, etkin ücretler işsizliğe yol açabilmektedir. Çünkü bazı çalışanlar düşük ücretlerde çalışmayı kabul etmekten

daha çok yüksek ücretli sektörlerde iş arayabilmektedir. Bundan ötürü, sektörler arasında bir ücret farklılığı, işsiz kalmanın ve işsizliğin durumunu yansıtabilmektedir (Gunderson ve Riddell, 1988: 536-537).

Grafik-12: Etkin Ücret Durumunda Denge

Kaynak: Gunderson, Riddell, 1988: 536.

2) İçeridekiler-Dışarıdakiler Teorisi

Teori, etkin ücretler yaklaşımına alternatif olarak görülmektedir. Etkin ücretler teorisi ücretin belirlenmesinde asimetrik enformasyon ve firma piyasa gücü yoluyla işsizliği açıklarken, içeridekiler-dışarıdakiler teorisi, işgücü devri maliyetlerini kullanarak içerdekilerin piyasa gücü yoluyla işsizliği açıklamaktadır (Lindbeck ve Snower, 1988: 168).

Burada ücretler, firmalarla çalışanlar yani içeridekiler arasında pazarlık yapılarak belirlenmekte olup, işsiz olan dışarıdakilerin pazarlık sürecinde hiç bir rolü bulunmamaktadır (Blanchard ve Summers, 1986: 29). İçeridekilerin, sahip oldukları birtakım avantajları bulunmakta ve bu avantajları kullanarak firmalar üzerinde önemli bir güce sahip olmaktadır. Birincisi, işgücü devir maliyetlerine ilişkin avantajlarıdır. İçeridekilerin işten çıkarılarak dışarıdakilerin işe alınması, eğitim maliyetleri ile birlikte çalışma maliyetlerinden dolayı işgücü devir maliyetlerini artırmaktadır (Vroey, 2004: 214). Firmalar işgücü devri maliyetlerine katlanmak istemedikleri için içeridekiler çalışma avantajına sahip olmaktadır. Ayrıca, içeridekiler birbirleriyle işbirliği yaparak ve sendikalaşarak, yeni işe giren dışarıdakileri yıldırma yoluyla verimliliklerini daha düşük hale getirmekte ve işe girmelerinde cesaretlerini kırabilmektedir (Leslie, 1993: 202). Bununla birlikte, içeridekilerin bu avatajlara sahip olabilmesi için, dışarıdakilerle aralarındaki yetenek farklılığının, aldıkları ücret ile koruma ücreti arasındaki farklılıktan az olması gerekmektedir (Lindbeck ve Snower, 1986: 236).

3) Zımni Sözleşmeler Teorisi

Zımni sözleşmeler teorisi, firmalarla çalışanlar arasında uzun dönemli ve yazılı olmayan anlaşmaların olduğunu ileri sürmektedir. Teori, firmalar ve çalışanlar arasında asimetric olmayan bilginin bulunduğu ve tarafların karşılıklı olarak sözleşme hükümlerine riayet edecekleri varsayımlarına dayanmaktadır (Ricard, 1993: 143-144).

4) Histeresis

Histeresis kavramı, gecikmeli etki anlamına gelen ve fizik bilimlerinden alınan Yunanca bir kelimedenden türetilmiştir. Histeresis yaklaşımına göre karar birimlerinin seçici bir hafızası vardır. Başka bir ifadeyle, önceki dönemlerde meydana gelmiş şoklar ve sonuçları karar birimlerince daha sonraları hatırlanacaktır. Gerçek işsizlik oranını artıran geçici negatif bir talep şokundan sonra talep düzeyi tekrar eski seviyesine ulaşsa bile histeresis meydana gelmektedir (Elmeskov ve Farlan, 1993: 70). Modele göre, önceki dönem fiili işsizlik oranının bir önceki dönemdeki işsizlik

oranını aşması halinde, doğal işsizlik oranında artış görülecektir. Bu durum aşağıdaki formülle gösterilebilir.

$$U_{Nt} - U_{Nt-1} = a (U_{t-1} - U_{Nt-1}) + b_t$$

Denklemden, U_{Nt} , t döneminde doğal işsizlik oranını, U_{Nt-1} önceki dönem işsizlik oranını, U_{t-1} önceki dönem fiili işsizlik oranını, b_t doğal işsizlik oranı üzerinde etkili diğer faktörleri göstermektedir. b_t 'nin veri olduğu düşünülürse, $U_{t-1} > U_{Nt-1}$ olması durumunda, $U_{Nt} > U_{Nt-1}$ olur ki, bu durumda, fiili işsizlik oranındaki bir değişiklik doğal işsizlik oranını aynı yönde değiştirir.

İşsizliğin yüksek olduğu zamanlarda, işsiz bir kişinin işsizlik süresi arttıkça, psikolojik etkileri ve moralinin bozulmasından dolayı iş arama çabalarını azaltması sonucu da histeresis meydana gelebilmektedir (Holmlund, 1991: 7-8). Histeresis, işsizliğin açıklanmasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim birçok ekonomist, 1980'lerde azalan enflasyon oranlarına rağmen yüksek işsizliği histeresis koşullarıyla açıklamaktadır (Korpi, 1991: 319).

1.2.3. Heteredoks Yaklaşımlar

i. Marksist Teori

Bu teoride, işgücü piyasalarına ve dolayısıyla işsizliğe ilişkin genel kabul görmüş bir düşünce bulunmamaktadır. Bununla birlikte, işsizliğin ekonomik sistemin bizâtihi kendisinden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Buna göre işsizlik, mevcut ekonomik sistemin sermaye birikimine yolaçması nedeniyle, serbest çalışmadan yoksunlaştırma ve işgücünün yerine ikame edilen makineleşmeden dolayı oluşmaktadır (Robinson, 1941: 428). Bu nedenle işsizliğin, eksik rekabetten dolayı oluşan bir durum olmadığı, katılık yarattığı iddia edilen sendikaların olmaması ve işgücü piyasalarının kurumsal düzenlemelerden arındırılması ile işsizliğin ortadan kalkmayacağı belirtilmektedir (Ardıç, 2011: 241).

ii. Politik Konjonktür Hareketleri'nde İşsizlik Olgusu

Politik Konjonktür, politik nedenlerden dolayı seçim dönemlerinde meydana gelen ekonomik değişimleri ifade etmektedir. Bu anlamda teori, hükümetlerin politik

ıkarları doğrultusunda uyguladıkları politikaların ekonomik sonuçları ile ilgilenmektedir. Politik konjonktür hareketleri literatürde geleneksel ve modern konjonktür hareketleri içerisinde fırsatçı ve partizan modellerle açıklanmaktadır.

1) Geleneksel Politik Konjonktür Hareketleri

Geleneksel modeller, politik konjonktür dalgalanmalarının ilk örnekleri olup, beklentilerin adaptif olduğu varsayımına dayalı olarak geliştirilmiştir.

Geleneksel modeller, fırsatçı model ve partizan model olarak ikiye ayrılmaktadır. Fırsatçı modeller, seçimden önce yeniden seçimi kazanmak amacıyla politikacıların ekonomide genişlemeye yolaçtıkları dalgalanmaları açıklarken, partizan modeller, liderlerin farklı politik amaçlarından kaynaklanan seçim dönemlerindeki makroekonomik dalgalanmaları açıklamaktadır. Her iki modelde dalgalanmalar açıklanmakla birlikte, fırsatçı modelde seçim sonrası dalgalanmaların olmadığı kabul edilmektedir (Siet, 2006: 246).

Geleneksel fırsatçı modele göre, politikacılar yalnızca görevde kalmaya motive oldukları için seçimlerden önce ekonomiyi canlandırarak yeni görev süresinin başlangıcında durgunluğu azaltmaktadır (Alesina, 1988: 15). Nordhaus, karar birimlerinin olası parti politikalarının iyi ya da kötü olduğunu bilmediğini ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerden haberdar olmadığını belirterek, bekleyişlerin, yalnızca partilerin geçmiş davranışlarına dayandığını ileri sürmektedir (Nordhaus, 1975: 172). Bu varsayımların sonucu olarak, Nordhaus, seçim zamanlarında, iktidardaki partinin yeniden seçilme şansını artırmak için makroekonomik değişkenleri yönlendirmesi suretiyle, işsizliğin düşeceğini, seçimi kazandıktan sonra ise enflasyonla mücadele etmesi gerektiği için işsizliğin artacağını ileri sürmektedir (Nordhaus, 1975: 184).

Geleneksel modellerden ikincisi, farklı partizan amaçları olan ve ideolojik olarak hareket eden partileri gösteren Hibbs'in öncüsü olduğu partizan modeldir. Bu modelde, seçmenlerin farklı istekleri ile ilgilendikleri; sol kanattaki partilerin daha fazla işsizlik problemiyle ilgilenirken, sağ kanattaki partilerin enflasyonu azaltmaya

çalıştıkları kabul edilmektedir (Alesina ve Roubini, 1992: 663). Hibbs, objektif ekonomik çıkarlara rağmen, tercihlerin subjektif olduğunu belirtmektedir. Buna göre, sosyalist ve işçi partileri genellikle tam istihdamla ilgilenmekte iken, daha üst gelir grubuna hitap eden ve ticari kesime yönelik olan muhafazakâr partiler fiyat istikrarına öncelik vermektedir. Dolayısıyla, bu partilerin iktidarda oldukları dönemlerde, politik tercihlerden dolayı işsizlik oranları yüksek olabilmektedir (Hibbs, 1977: 1470-1473).

2) Modern Politik Konjonktür Hareketleri

Seçmenlerin bekleyişlerinin adaptif olmadığı, aksine rasyonel olarak tercihte bulunduğu görüşünün ağırlık kazanması, geleneksel modellerin geçerliliğini yitirmesine ve rasyonel bekleyişleri esas alan konjonktür teorilerinin geliştirilmesine yolaçmıştır. Rasyonel bekleyişleri esas alan konjonktür hareketleri modern konjonktür hareketleri olarak adlandırılmakta ve rasyonel fırsatçı model ve rasyonel partizan modelden oluşmaktadır.

Modern fırsatçı model, bireylerin rasyonel bekleyişlere sahip olması durumunda bile konjonktürel dalgalanmaların olabileceğini belirtmektedir. Bu anlamda Tufte, rasyonel bekleyişlere rağmen, seçmenlerin adaylar hakkında tam bilgiye sahip olmaması sonucu politik konjonktürün var olduğunu ortaya koymuştur (Tufte, 1975: 826). Tam bilgiye sahip olamamanın dışında, rasyonel ihmalkârlık nedeniyle de fırsatçı eğilimlerin olduğu belirtilmektedir. Bireyin seçim sonuçlarını etkileme olasılığının oldukça düşük olması nedeniyle politik alternatiflere ilişkin bilgi edinme maliyetlerine katlanmaması durumunda rasyonel ihmalkârlık durumu ortaya çıkmakta ve bu durum konjonktürel dalgalanmalara sebebiyet vermektedir (Paul ve Johan, 1973: 49). Ayrıca, piyasa katılıklarının, ücret uyarlamasını önlediği bir emek piyasası yapısının olduğu durumlarda, seçimlerden sonra işsizliğin oluşabileceği belirtilmektedir (Veiga ve Chappel, 2002: 264).

Modern partizan model ise, farklı politik amaçlara sahip partilerin, iktidardaki partiyi değiştirebilmek amacıyla, bireylerin seçim sonrası yürürlüğe konulacak politikalar hakkında tam bir öngörü yapmasını engellediği görüşüne dayanmaktadır

(Heckelman, 2001: 417). Bu nedenle, ekonomik değişkenler üzerinde partizan politikalarının herhangi bir etkisi bulunmamakla birlikte, belirsizliğin olması sonucu ekonomik değişkenlerde dalgalanmalar olabilmektedir. Burada, karar birimleri enflasyon beklentilerinde, partilerin beklenen ortalama politikalarını dikkate aldıkları için, seçimlerdeki belirsizlikten dolayı sadece kısa dönemde konjonktürel dalgalanmalar oluşmaktadır (Heckelman, 2002: 569). Bundan ötürü, partizan politika uygulamalarının, kısa dönemde ve seçim sonucunun sürpriz olması durumunda işsizlik üzerinde etkisinin olacağı kabul edilmektedir (Chappel ve Keech, 1988: 118).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE İŞSİZLİĞİN DİNAMİKLERİ

2.1. İşgücü Piyasasının Yapısı

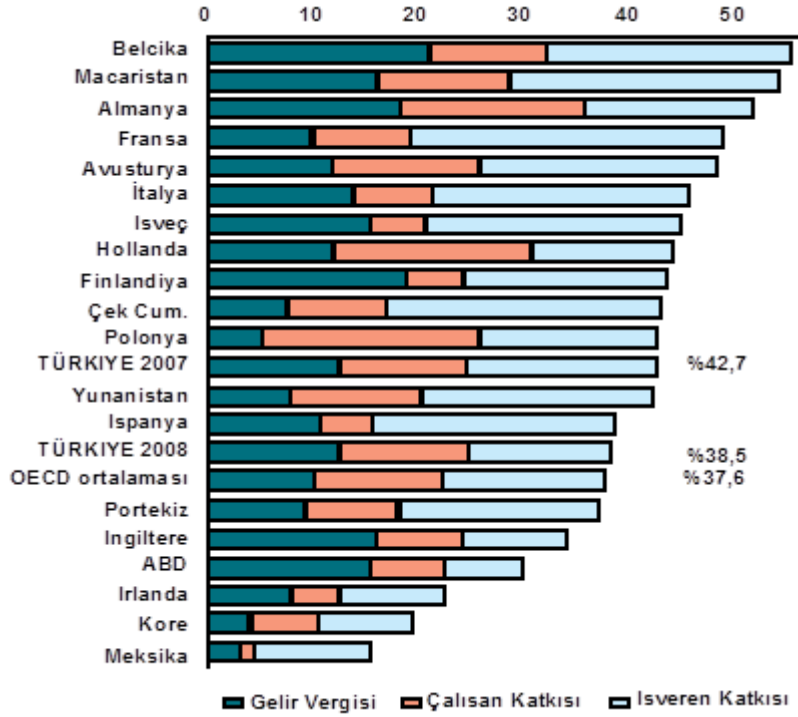
Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’deki işgücü piyasası, gelişmiş ülkelere oranla önemli farklılıklar taşımaktadır. Bunun en önemli nedenleri, düşük işgücüne katılım oranları ve tarım sektöründen tarımdışı sektörlere geçişlere ve ekonomik şartlarda meydana gelen değişmelere Türk işgücü piyasasının yeterli uyumu sağlayamamasından kaynaklanan sorunlardır. İşgücü piyasasının yapısı, işgücü piyasasındaki katılıklar, ücretler, sendikalar, asgari ücretler, esnek çalışma ve finansal krizlerdeki durumu ele alınarak aşağıda açıklanmaya çalışılmaktadır.

2.1.1. İşgücü Piyasasında Katılıklar

İşgücü piyasasındaki katılıkların başında vergi yükü gelmektedir. Vergi yükü terimi pek açık olmayan ve yazarlar arasında tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 1991: 175). Bununla birlikte makro açıdan vergi yükü, belli bir dönemdeki vergilerin toplamının (buna tüm merkezi yönetim ve yerel yönetim vergileriyle resim, harç, parafiskal gelirler ve fonlar dâhildir) gayrisafi yurt içi hâsılaya oranlanması yolu ile bulunan sayısal değerdir (Özel, 1992: 20).

OECD ve AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye’nin toplam vergi yükünün ortalamaların üstünde kaldığı görülmektedir. 2007 yılında vergi yükü oranı %42,7 iken, 2008 yılında %38,5’e düşmüştür. Sahip olunan bu oranlar, OECD ortalamasının üzerindedir. OECD ve AB ülkeleri ile Türkiye’deki vergi yüküne ilişkin veriler grafik-13 ‘de gösterilmektedir.

Grafik-13: Bazı Ülkelerde Vergi Yüğü

Kaynak: OECD, 2008.

Katılığın diğér bir nedeni olarak kıdem tazminatı gösterilmektedir. Kıdem tazminatı, hizmet sözleşmesinin kanunda sayılan nedenlerden biri ile sona ermesi halinde işveren tarafından çalışanlara yapılan bir ödemedir. Şirketlere yüklenen kıdem tazminatı payı diğér ülkelere oranla önemli ölçüde yüksektir. Türkiye, orta-üst gelire sahip ülkeler ortalamasının 2 katı ve OECD ortalamasının 3 katı tutarında ödeme yapmaktadır. Ayrıca, kıdem tazminatına hak kazanma süreleri görelî olarak kısadır. Bunun için gereken minimum çalışma süresi; Türkiye’de 12 ay, orta-üst gelire sahip ülkelerde ortalama 21 ay ve OECD ülkelerinde ortalaması 40 aydır (Gürsel, 2009: 14).

2.1.2. Ücret Sözleşmeleri

1980 kararlarıyla, küresel ekonomiye açılan Türkiye’de, öncelikli olarak ücretlerin düşük düzeyde tutulması benimsenmiştir. Böylelikle bir taraftan firma maliyetlerini düşürerek ihracatın artmasına katkıda bulunacağı, diğér taraftan kâr mârjlarını yükselteceğinden sermaye birikimine yolaçacağı düşünölmüştür (Korkut,

2003: 226-227). Bu politikaların uygulanması sonucu, ücretler genel seviyesinin düşmesi sağlanmış, ancak kendisinden beklenen sonuçları ortaya çıkarmamıştır. Çünkü sermaye ülkedeki risklere bağlı olarak, bazen yurt içinde ve yurtdışında oynaklık göstermiş ve üretim sürecinde yer almamıştır. 1980 sonrasında günümüze kadar uzanan dönemde ekonominin emek/ sermaye gelirleri denklemi açısından üç aşamayı izlediği söylenebilir.

- i. 1981-88 yıllarında kamu açıklarının yaşandığı aşama olan ilk aşama, 1988’de işleyemez hale gelmiş, 1989’da ikinci aşamaya geçilmiştir.
- ii. 1989-1993 yıllarını kapsayan ikinci aşama, reel ücretlerin arttığı, kamu açıklarının büyüdüğü ve ekonomide “sıcak para” girişlerinin olduğu aşama olup, 1994 kriziyle son bulmuştur.
- iii. Üçüncüsü 1995-1998 yıllarını kapsayan ve reel ücretlerde bir artışın olmadığı, kamu açıklarının ve “sıcak para” girişinin sürdüğü aşamadır. Bu aşama 1998’de sona ermiş ve yeni bir aşamaya geçiş girişimi 2000 yılına kadar sürmüştür, ancak yeni bir uygulama olmadan 2001 Şubat krizi ile sona ermiştir (Bilsay, 2003: 37-38).

2001 sonrası dönemine bakıldığında; 2002’de 1.5 milyar dolar olan cari açık 2004 yılı sonunda 15.5 milyar dolara yükselmiş, borç stoku iki yılda %24 oranında artmıştır. Türkiye söz konusu dönemde konsolide bütçesinden milli gelire oranla, sırasıyla, %4.1, %5.1 ve %6.1 düzeyinde faiz dışı fazla yaratmıştır. Kamunun faiz ödemeleri dışındaki bütün harcamalarını durdurarak, elde edilen bu kaynakla borç stoku yükünün hafifletilmesi ve borçların döndürülebilmesi amaçlanmıştır. İç borç yükü ise ekonomik büyüme göstergelerine rağmen değişmemiştir. Kümülatif milli gelir artışının %16.4 olduğu üç yılda istihdam artışının sağlanamaması ve 15-24 yaş arası genç nüfusta işsizlik oranının 2004’de %19.7 düzeyine çıkması istihdam yaratmayan büyümenin niteliklerini ortaya koymaktadır (Yeldan, 2005: 13).

1980’lerin başında özel sektöre göre düşük olan kamu sektörü ücret düzeyi, sonrasında özel sektörden daha yüksek olmuştur. Bu değişimin nedeni, artan özelleştirmelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü özelleştirme sonrası pek çok işletmede önemli ölçüde işten çıkarmalar yaşanmış ve bu durum ücretler üzerinde bir baskı

unsuru oluşturmuştur. Öte yandan özelleştirme ile sendikalaşma kapsamında yaşanan daralma nedeniyle toplu pazarlık düzeni olumsuz etkilenmiş, pazarlık gücü azalan çalışan kesimin işgücü gelirleri azalmıştır. Memur maaşları ise, 1983 ile 1988 arasında düşüş göstermiş, 1988 yılı memur maaş alım düzeyi 1983'ün de altına inmiştir. 1989 sonrasında genel ücret politikası çerçevesinde işçi ücretlerine paralel olarak 1992'ye kadar yükselen memur maaşlarının alım gücü 1994'le birlikte tekrar azalmıştır. 1996'dan sonra toparlanan ve 1999 seçim yılında tekrar artan memur maaşları 2001 krizine doğru düşüş eğilimine girmiştir. Memur maaşlarındaki 2000 yılı sonrasındaki reel artışlar; 2000'de -%11.5, 2001'de %3.8, 2002'de %5.8, 2003'de -%7.7 ve 2004'de -%5.05 olarak gerçekteşmiştir. (Kamu-Sen; 2004: 50)

Türkiye'de ekonomi yönetiminin IMF ile işbirliği çerçevesinde sürdürölmesi ücretler ağıısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. 2001 krizi sonrası ülkenin temel makroekonomik politikaları IMF ile varılan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" kapsamında, bu kurumun düzenleme ve denetimine bırakılmıştır. IMF'nin programı, temelde kamu harcamalarında büyük kesintiler, dalgalı kur sisteminin uygulanması, mali kesintiler, vergi artışları, ücretlerin düşürölmesi, kamu istihdamının küçölölmesi gibi çalışan kesimlerin gelirini düşürücü önlemleri içermektedir. 2005 yılında da devam eden IMF programında öncelikli hedeflerin büyüme yerine GSMH'de faiz dışı fazla payını yükselterek borç faizlerinin geri ödemesini garantilemek üzerine kurulu olması ücretlere yansımış ve çalışan kesimlerin geliri azalmıştır (Voyvoda ve Yeldan, 2005: 744).

2.1.3.Esnek Çalışma

Çalışma hayatında esneklik; çalışma süreleri, çalışma biçimleri, ücret, istihdam edilen işçi sayısı ve işlevi, işletmedeki ürünlerin veya hizmetlerin üretileceği yer ve üretici kişiler gibi konuların belirli sabit kalıplara oturtulmadan, işçi ve işverene rahat hareket edebilme serbestisi tanınması olarak tanımlanabilir (Noyan, 2007: 29). Esnek çalışma ise, çalışma hayatına devletin daha az müdahalede bulunması ve bu alandaki düzenleyici kuralların azaltılarak işçi ve işveren kesimine daha fazla hareket alanı bırakılması olarak görölmeğtedir (Süral, 2007: 5). Esneklik kavramı, kapsamı, işlevi ve etkileri bakımından günümüzde önemli tartışmalara konu

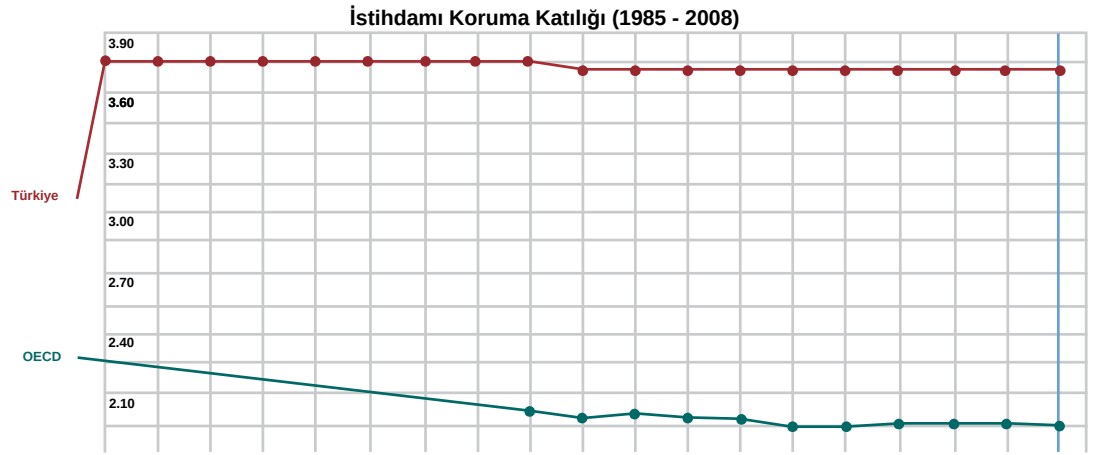
olmaktadır. Bu bağlamda, bazıları çalışma hayatında esneklik uygulamalarını istihdamı artıran ve sosyal refahı genişleten bir araç olarak görürken, bazıları ise bunu kapitalizmin bir unsuru olarak işgücü piyasalarına, örgütlenmeye ve emeğin mücadelesiyle kazanılmış olan haklara ve kurallara zarar veren bir uygulama olarak değerlendirmekte ve kuralsızlaşma eğilimi olarak görmektedir (Zengingönül, 2003: 161).

Esneklik yaklaşımında işgücünü korumaya ilişkin ilke ve kurallar, ekonomik büyümenin sağlanması, yapısal uyumun gerçekleştirilmesi ve istihdamın artırılmasında birer engel olarak görülmüştür. Sermaye sahipleri, mal ve hizmet üretiminde değişen teknolojik ve ekonomik koşullara uyum sağlayabilmek için, rekabet gücünü etkileyen sosyal ve mali yüklerin mümkün olduğunca azaltılmasını ve işgücü piyasasının koruyucu müdahalelerden arındırılmasını istemektedir. Yani işgücü piyasası reformları ile büyük oranda katı işgücü piyasası düzenlemelerinin yumuşatılarak, işgücü piyasasının daha esnek ve kuralsız olması talep edilmektedir (Görmüş, 2009: 3).

Çalışma hayatında esnekliğin istihdamın yanı sıra uluslararası rekabet çerçevesinde önemli faydalar sağlayacağı görüşü hâkim olmuştur. Bu durum kalkınma planlarına da yansımıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda işgücü piyasası esnekliği ile ilgili şu ifadeler yer almıştır: “Çalışma hayatını esnek bir yapıya kavuşturmayı amaçlayan ve mevcut düzenlemeleri günün koşullarına uygun hale getiren yeni iş kanunu çıkarılmıştır.”, “İşgücü piyasasında, mevzuattaki esneklik hükümlerinin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi, aksaklıkların giderilmesi ve sosyal güvenlik ile ilişkinin kurulması gereği sürmektedir.”, “Esneklik ile güvence birarada değerlendirilerek işgücü piyasasının daha esnek ve hareketli bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.”, “İstihdam üzerindeki yükler, yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesini, düzgün işlerin çoğaltılmasını ve kayıtdışı istihdamın azaltılmasını özendirecek şekilde aktüeryal dengeler de gözetilerek kademeli bir şekilde düşürülecektir.”, “Ücret-verimlilik ilişkisini güçlendiren, işgücü piyasalarının esnekliğine katkıda bulunan ve üretken istihdamı destekleyen esas ücret ağırlıklı bir ücret politikası izlenecektir.”

Esnekliğin daha iyi anlaşılması açısından, bu dönemde istihdam koruma katılımına bakılacak olursa, grafik-14’de görüleceği gibi, 1985-2008 dönemi verilerine göre Türkiye’deki istihdamı koruma katılımı OECD ülkeleri ortalamalarına göre, oldukça yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

Grafik-14: İstihdamı Koruma Katılımı

Kaynak: OECD, 2012.

İstihdamın korunmasına yönelik katı düzenlemelerin hâkim olduğu, işsizlik sorununun aşılamadığı ve özellikle belirli süreli hizmet sözleşmelerinin yaygın olarak tercih edildiği ülkelerde, toplam istihdamın artırılması hedefi esnek düzenlemelerin benimsenmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Selamoğlu, 2002: 51). Dolayısıyla, katılımın yüksek seviyelerde olduğu Türk işgücü piyasasında, mevcut düzenlemelerin dışında, çalışanı koruyacak biçimde esnekliğinin arttırılmasına yönelik daha fazla düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2.1.4. Sendikalar

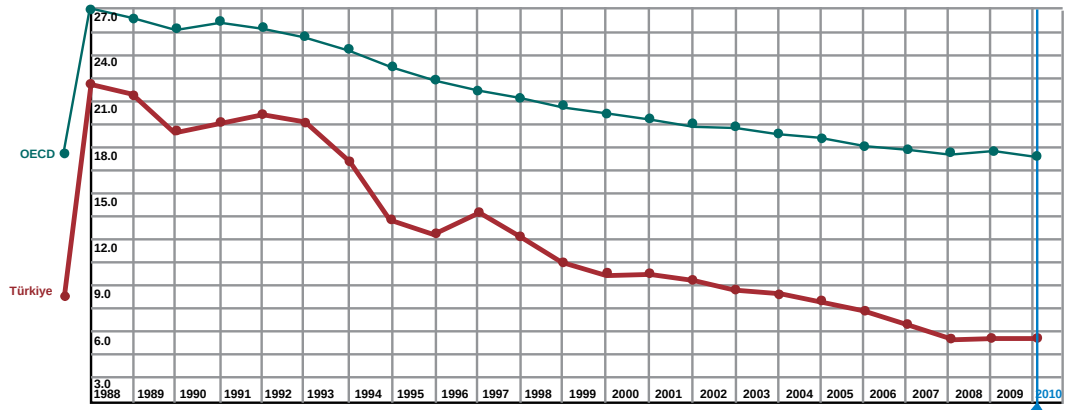
Sosyal hayat içerisinde çalışma hayatı, işçi ve işveren arasındaki tüm ilişkileri kapsamakta ve bu ilişki içerisinde sendikalar önemli bir yer tutmaktadır. Ülkede sendikalaşmaya bakılacak olursa, sendikalaşma sürecini üç aşamaya ayırarak incelemek mümkündür. Birinci aşama, 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ile başlamakta, ikinci aşama 1963-1983 dönemini ve son aşama 1983 sonrası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemlerde birkaç nedenden dolayı sendikaların kapsamı ve

büyükluğu olumsuz olarak etkilenmiştir. Bunlardan biri küreselleşme sürecidir. Küreselleşme süreci ile birlikte birçok şeyin esnekleştirildiği ortamda; biçimsel olmayan sektörün yaygınlaşması, kadın istihdamının artışı, sanayi ve tarım sektörlerinin küçülerek hizmet sektörünün genişlemesi, kırdan kente göç, özelleştirme ve bununla bağlantılı olarak işletmelerin küçülmesi, taşeronlaştırma gibi etkenler sendikasılaşmaya katkıda bulunmuştur (Akaya, 2003: 226). Özelleştirmenin de sendikalaşma üzerinde olumsuz etkisi olmuştur. Bu kapsamda, sendikalaşma oranı, özelleştirme kaynaklı istihdam seviyesinde oluşan gerilemeden dolayı azalmaktadır. Sendikalaşma büyüklüğünde azalma oluşturmayacak bir özelleştirme mümkün olmasa bile, sendikalaşmanın Türkiye’de olduğu gibi kamu desteğinde olduğu ülkelerde, işveren tavrı bu oranı önemli ölçüde düşürmüştür (Dereli, 1988: 76). Türk sendikacılık hareketi, devlet desteği ve kamu kesimi işyerlerindeki örgütlenme ile gelişmiştir. Sendikalaşmayı teşvik eden, sendikal faaliyeti destekleyen kamu sektörü, sendikal hareket üzerinde etkili olmuştur. Özelleştirme ile sendikalar böylesi bir destekten mahrum kalmaktadır. Özel sektörün sendikalara ve sendikal faaliyetlere karşı tutumu sendikal hareketi zayıflatan diğer bir unsur olarak devreye girmektedir. Türkiye’de kamu sektöründe çalışanların sendikalaşma oranı yaklaşık %70’dir. Özel sektörün sigortalı işçi çalıştırmaktan kaçınıp, sendikaların kendi işyerinde örgütlenmesini engellemeye çalışırken; kamu sektöründe sendikalaşmanın yaygın oluşu, devletin sendikalaşmaya olumlu bakması sonucudur (Petrol-İş, 2000: 332). Diğer taraftan kamuda sendikalaşma oranının yüksek oluşunda bunların büyük ölçekli işletmeler olmasının büyük rolü bulunmakta, ancak özelleştirme sonucu işten çıkarmalar, sendikaların üye sayısını önemli ölçüde kaybetmesine yol açmıştır. Neticede Türkiye genelinde özelleştirilen işletmelerde ortalama sendikalaşma oranı %90’lardan %36’lara gerilemiştir (Mahiroğullar, 2001: 183).

Sendikalar, üye sayılarında yaşanan düşüşe ekonomik krizler de eklenince, maddi sıkıntıya düşmüşlerdir. Bunun sonucunda sendikalarda küçülmeler görülmektedir. Sendikaların mevcut alanlarını kaybetmemek için işverenle uyum içerisinde çalışma yollarını aramaları, daha fazla ödün vermelerine yol açmaktadır (Lordoğlu, 2004: 290-291).

Sendika büyüklüğündeki azalma grafik-15’de gösterilmektedir. Burada görüleceği üzere, sendika büyüklüğü yıllar itibariyle azalmıştır. 1988 yılında en yüksek seviye olan %22’lik sendikalaşma oranı son yıllarda %5’e kadar düşmüştür. OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında, büyüklüğün en yüksek olduğu yılda bile, OECD ortalamasının altında kaldığı ve yıllara bağlı olarak bu makasın gittikçe arttığı görülmektedir.

Grafik-15: Sendikalaşma Oranı

Kaynak: OECD, 2012.

2.1.5.Asgari Ücretler

Türkiye’de asgari ücret düzenlemeleri 1936 İş Kanunu ile uygulanmaya başlamış, 1475 ve 4857 sayılı iş yasalarında da gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca 1973 yılında onaylanan 26 nolu ILO’ nun "Asgari Ücret Tespit Usulleri İhdasına İlişkin Sözleşmesi" ile uluslararası taahhüt altına girilmiştir. 1951-1967 yılları arasında mahalli komisyonlarca iller düzeyinde belirlenen asgari ücret 1971’den sonra, 1475 sayılı İş Yasası ile merkezi bir organ tarafından ülke düzeyinde belirlenmeye başlanmıştır (Akgeyik ve Yavuz, 2006: 3).

Türkiye’de asgari ücretler, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından;

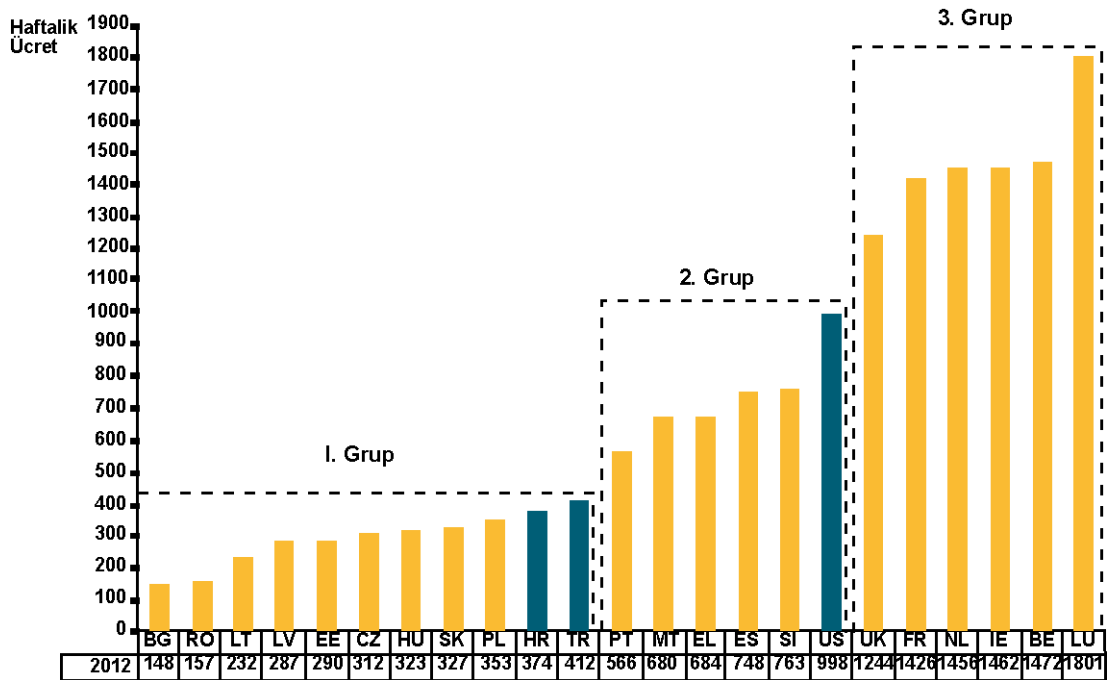
- i. Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum,
- ii. Fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel durumu,

- iii. Geçinme endeksleri ve geçim şartları gözönünde bulundurularak belirlenmektedir.

Belirlenen asgari ücretlerden ne işçi ne de işveren kesimi memnun kalmaktadır. Asgari ücret işçi açısından düşük, işveren açısından ise yüksek bulunmakta ve iki kesim arasında bu konudaki tartışmalar devamlı olarak gündemi meşgul etmektedir. Tartışmalara yolaçan temel neden asgari ücret üzerindeki vergi yükünden kaynaklanmaktadır. Son verilere göre, Türkiye’de asgari ücret üzerinde çalışanın vergi yükü %26,5 iken, işveren üzerindeki yükü %16,5’dir. Bu durumda, asgari ücretin işveren tarafından ödenen tutarı olan 1.140,07 TL’den çalışanın eline geçen net tutarı 773,01 TL ve toplam vergi yükü % 43 olmaktadır (ÇSGB, 2012)

Eurostat tarafından, haftalık asgari ücret seviyelerine göre 3 gruba ayrılarak ülkelerin analiz edildiği bir çalışma yapılmıştır. Grafik-16’da da görüleceği üzere yapılan analiz sonucunda, Türkiye'nin Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Hırvatistan gibi 10 ülke ile birlikte birinci grupta yer aldığı, ikinci ve üçüncü grupta ise yüksek asgari ücret seviyesine sahip gelişmiş ülkelerin bulunduğu görülmektedir.

Grafik-16: Asgari Ücret Düzeyleri

Kaynak: Eurostat, 2012.

Türkiye birinci grup içerisinde en yüksek asgari ücrete sahip ülke olmasına karşın, bu ücret düzeyi, ikinci ve üçüncü grup içerisinde yer alan ülkelere göre düşük kalmaktadır. Ülkenin aksine diğer ülkelerde asgari ücret alanlar, aile ve çocuk yardımları, işsizlik sigortası, negatif gelir vergisi gibi ayrı mekanizmalarla korunmaktadırlar. Ayrıca, ülkenin tümünde tek bir asgari ücret belirlenmektedir. Ancak, illerin ve de bölgelerin her birinin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin bir diğerinden son derece farklı olduğu gözönüne alındığında bu durumun önemli bir sorun oluşturduğu dikkati çekmektedir. Tespit edilen asgari ücret gelişmiş bölgeler için düşük, az gelişmiş bölgeler için yüksek olmaktadır (Eser ve Terzi, 2008: 137). Bu açıdan bölgesel asgari ücret her ne kadar bir çözüm gibi görünse de birçok faktörü etkilediğinden çok boyutlu ele alınması gereken bir husustur. Asgari ücret farklılaştırılması ile hem işgücü göstergeleri hem de geçim gücü açısından bölgesel farklılıkları aynı anda azaltmak mümkün olmayabilir (Şeker ve Küçükbayrak, 2012: 23).

2.2. Türkiye’de İşsizlik

Türkiye’de, özellikle son otuz yıldan beri küresel değişmelerin ve ülke dinamiklerinin etkisiyle sosyal ve ekonomik olarak bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm sürecinin başlangıç noktası serbest piyasa ekonomisine geçişin başladığı 24 Ocak 1980 kararlarıdır. Piyasalardaki serbestleşme hareketlerinin, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, büyümenin ve kalkınmanın lokomotifi olarak görülmesi, 24 Ocak 1980 kararları ile liberal ekonomiye geçiş altında ithal ikameci bir ekonomik yapının terkedilerek sermaye hareketleri üzerindeki engellerin kaldırılmaya başlanmasına yolaçmıştır.

1980 – 2000 yılları arasında uygulanan iktisat politikaları 24 Ocak kararları ile belirlenen ana çerçeve içinde sürdürülmüştür. Haziran 1980 tarihinde IMF’ye, 3 yıllık stand-by anlaşması için verilen niyet mektubunda da, iktisat politikalarının temel açılardan yeniden yapılandırılacağı ve bu programın geleneksel kısa dönem istikrar programı olmadığı açıkça belirtilmiştir. Söz konusu programın ana noktaları şunlardır:

- i. Üretim sektörüne uygulanan dolaysız hükümet müdahalelerinin azaltılması ve piyasa mekanizmasına, rekabete, özel girişimcilğe ve dolaylı hükümet teşviklerine önem verilmesi,
- ii. İçe dönük kalkınma stratejisinin, ihracatta önemli artışlar, tedrici ithalat serbestliği ve dışa dönük kalkınma stratejisi ile değiştirilmesi,
- iii. Daha önce yabancı yatırımların yasaklandığı sektörler de dâhil, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için konulmuş engellerin azaltılmasıdır (DPT, 1981: 76).

Türkiye ekonomisini liberalleştirme sürecinde, birinci aşamada yurtiçi üretimde, ikinci aşamada dış ticarete ve son aşamada ise finansal sektörde liberalleşmeye gidilmesi amaçlanmıştır. Uygulamaya dönük olarak sanayileşme ve ekonomide liberalleşmeyi amaçlayan politikalar benimsenmiştir. Rekabet edilebilirliğin ön plana çıkması ve bu amaçla gerçekçi kur ve faiz politikası izlenerek ithalatın serbestleşmesi, devlet sübvansiyonlarının azaltılması, yerli ve yabancı sermayenin teşviki ve reel ücretlerin düşürülmesine yönelik politikalar uygulanmıştır. Rekabet edilebilirliği sağlamaya yönelik üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve işgücü verimliliğinin artırılması politikaları sonucu Türkiye’de arzu edilen seviyede istihdamda bir artış sağlanamamış, işsizlik önemli bir sorun olarak kalmıştır. Bu dönemde, ülkede kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların çokluğu nedeniyle eksik istihdamın önemli ölçüde olması işsizlik sorununun önemini daha da artırmıştır (Yılmaz, 2005: 45). Sonuçları açısından önemli ekonomik ve sosyal olumsuzluklara yolaçan ve son yıllarda temel bir sorun haline gelen işsizlik, öncelikli olarak çözülmesi gereken konulardan biri olarak ülke gündemindeki yerini korumuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1970’li yılların ortalarına kadar ülkemizde işsizlik oldukça düşük oranlarda seyretmiş ve bir sorun haline dönüşmemiştir. Çünkü Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ülkemizde sanayi işletmeleri ve çalışan sayısı oldukça sınırlı olup, çalışanların büyük bir bölümü tarım sektöründe istihdam edilmiştir. 1927 yılında yapılan ve küçük işletmeleri de kapsayan sanayi sayımına göre ülkemizde 62.245 işletme ve bu işletmelerde çalışan 256.855 işçi bulunmaktadır. İşletmelerin % 35,74’ünde 1, % 35,76’sında 2 ile 3 işçi istihdam

edilmiştir. Tarım ağırlıklı ekonomik yapı varlığını 1940'lı yıllarda da sürdürmeye devam etmiştir. Tarımın istihdamdaki payı 1924 yılında % 89,6 iken, 20 yıl sonra, 1944 yılında % 86,5'e gerilemiş, sanayinin payı % 4,6'dan % 8,3'e çıkmış, hizmetler sektörünün payı % 5'ler civarında gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletçilikten uzaklaşılarak liberal bir ekonomi politikasının izlenmesi, özel sektörün teşviki, dış kaynaklardan yardım ve kredi sağlanması, dış ticaretin liberalleştirilmesi politikaları ağırlık kazanmıştır. Ancak, 1954 yılından itibaren gerek dış ticarete gerek tarımda meydana gelen tıkanmalar sonucunda tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikası terk edilerek yerine sanayileşmeye öncelik veren korumacı, ithal ikamesine yönelik politikalar tercih edilmiştir. Türkiye bu dönemden itibaren 1980 yılına kadar iç pazara yönelik, tüketim malları üretimini ön plana çıkaran ithal ikameci bir sanayileşme politikasını benimsemiştir. Aynı zamanda, tarım sektörünün istihdamdaki payı gerilemeye devam etmiş 1955 yılında % 77,4'den 1960'da % 74,9'a düşmüş, sanayinin payı % 6,6'dan, % 7,5'e; hizmet sektörünün payı da % 16,1'den % 17,5'e yükselmiştir. 1980 yılına gelindiğinde, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı % 60'a düşmüştür (Tokol, 2005: 27-30). Bu dönemde işsizlik oranı, tarım sektöründeki gizli işsizlikten ötürü düşük seviyelerde olmuştur. 1990'ların başından itibaren yaşanan işsizliğin temel nedenlerinden biri de işgücü arz ve talebi arasındaki uyumsuzluk olmuştur. İşgücü piyasasına giren insanların ya da işlerini kaybetmiş insanların iş aradıkları süre boyunca geçici işsiz olmaları uyumsuzluğun nedenidir. İşsizliğin diğer bir nedeni ise, yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Endüstriyel, mesleki, demografik, doğal ve kurumsal yapılarda meydana gelen değişiklikler yapısal işsizliğin belli endüstrilerde, mesleklerde ya da bölgelerde gelişmesine yol açabilir. Endüstriyel yapıdan kaynaklanan işsizliklerin genel nedenleri bir endüstride üretilen ürünlere yönelik talebin azalması ve teknolojik ilerleme nedeniyle o endüstride istihdam daralmasının yaşanmasıdır. Demografik yapının yaş dengesinin gençlerden ya da yaşlılardan yana değişmesi de yapısal işsizliğe neden olmuştur (Ataman, 2003).

TÜİK'in 2009 yılının sonlarında açıklamış olduğu iller bazında işsizlik oranlarına göre, Türkiye'de "bölgelerarası gelişmişlik farkları" şeklinde yapısal bir özellik kazanan sorun, aslında uzun bir zamandır birbirine yakın, aynı bölgedeki iller bakımından da ciddi farklılıkların ortaya çıkması noktasında boyut değiştirmiştir. Bu

aşamada çok daha belirgin bir şekilde gündeme gelen diğer bir konu, işsizlik ve işgücü piyasalarının temel sorunlarının yine hem ülke düzeyinde hem de iller düzeyinde görmezden gelinemeyecek büyüklüklere ulaşmasıdır (Yüceol, 2011: 30).

Şehirleşme hareketleri ve bu bağlamda kırdan şehre göçlerin yanısıra 2001 krizi başta olmak üzere yaşanan ekonomik krizler işsizlik sorununu derinleştirmiştir. Türkiye ekonomisinin dünya piyasalarına entegrasyonunu ve kalkınmayı hızlandıracak olan bu süreçte ülke ekonomisinde yaşanan Nisan 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ve 2008 krizleri ekonomide ciddi kayıplara neden olurken, işsizlik de olumsuz koşullardan nasibini almıştır. 2000 yılından itibaren işgücü piyasası sektörel olarak incelendiğinde, kriz dönemi ve sonraki süreçlerde istihdam ve işgücü dinamiklerinin farklılaştığı gözlenmektedir. 2001 ve 2008 krizlerinin her ikisinde de tarım dışı sektörde istihdam kayıpları yaşanmış, ancak 2008 krizinde tarım dışı istihdam kayıplarının etkisi daha sınırlı düzeyde kalmıştır. İşgücü gelişmelerine bakıldığında ise, 2001 krizinde işgücü hareketlerinin işsizliği sınırlandırıcı, 2008 krizinde ise artırıcı yönde etki ettiği görülmüştür. Kriz sonrası dönemlere bakıldığında işsizlik oranının 2001 krizinden sonra yatay seyretmiş olmasına karşın 2008 krizinden sonra düştüğü görülmüştür. 2001 krizi sonrası toparlanma sürecinden 2008 krizine kadar olan döneme bakıldığında ise, tarım dışı istihdam artışının bazı alt dönemlerde zayıf kaldığı ve bunun işsizlik oranlarındaki azalmayı sınırlandıran bir unsur olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra tarım dışı işgücü artışının da yüksek olması işsizlik oranındaki azalmayı sınırlandırmıştır. Son dönemde, tarım dışı istihdamın daha güçlü artmasına rağmen tarım dışı işgücü artışının geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında zayıf olması, işsizliğin hızla gerilemesinde etkili olmuştur. Bu dönemde, artan tarım istihdamının tarım dışına geçişleri kısıtlayan ve dolayısıyla tarım dışı işgücü artışını sınırlandıran bir unsur olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, kriz döneminde tarım dışı işgücü artışının yüksek miktarda olmasının, takip eden dönemde artış hızını sınırlandıran bir etken olabileceği düşünülmektedir (Ceritoğlu vd., 2012: 2).

2.2.1. İşsizliğin Özellikleri

Türkiye’de uzun zamandan beri insanların azımsanmayacak kısmı çalışmaya yaşında ve isteğinde olmasına rağmen işsizdir. Bundan ötürü yaklaşık son elli yıldır istihdamın artırılması konusu ülke gündeminde yer almaktadır. 1961 Anayasasında istihdam sorununa çözüm getirmek devletin görevlerinden sayılmış ve “iş arayan herkese iş imkânının sağlanmasının devlet tarafından yerine getirileceği” öngörülmüştür. Yine 1963’den bu yana beş yıllık kalkınma planlarının hepsinde işsizliğin önlenmesine yönelik tedbirler yer almıştır. Ancak çeşitli nedenlerle söz konusu tedbirler yeterince gerçekleştirilememiş ve işsizlerin sayısı artmaya devam etmiştir. Giderek kronikleşen ve derinleşen işsizlik sorunu bugün ülke sorunlarının başında gelmektedir (Yılmaz, 2005: 46). Üçüncü Türkiye Siyasal ve Sosyal Eğilimler Araştırması’na göre, Türk halkının en öncelikli sorunu işsizlik olarak belirlenmiştir. Araştırmada, gelecek 10 yıl içerisinde de işsizliğin Türk halkının en önemli sorunu olmaya devam edeceği ileri sürülmektedir (Kadir Has Üniversitesi, 2011: 3).

İşsizliğin, genellikle istihdam içinde farklı şekiller almak sureti ile düşük gelir, fakirlik, çalıştığı halde asgari gelirden yoksun ve milli gelire katkı yapmayan yapay istihdam biçimleri şeklinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Bilgin, 2003: 138-139). İşsizliği doğuran bir diğer neden, tarım sektörünün GSYİH içindeki payının düşmesine rağmen, bu sektörün istihdamdaki payının hala yüksek olmasıdır. Tarımın ekonomideki önemi azalırken, nüfusun önemli bir kısmı sektörde gizli işsiz durumundadır. Dolayısıyla, tarım sektöründeki istihdamın önemli bir kısmı “tarımsal üretimde çalışıyor” görünmekle birlikte, bunların tarımsal üretimden çekilmesi durumunda üretim miktarının değişmeyeceği belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki gizli işsizler sanayi üretimi için kentlerde istihdam imkânı bulmaktadır. Oysa Türkiye gibi geç sanayileşen ülkelerde, sanayide üretimin artma eğilimi bunu başaracak ölçüde gelişme gösterememektedir (Bozdağlıoğlu, 2008: 15). Dolayısıyla, bu süreçte tarımdaki gizli işsizlik kentlerde açık işsizliğe dönüşmektedir.

İşsizlik, ayrıca hızlı nüfus artışı, genç nüfusun payının yüksekliği gibi demografik unsurlarla ilişkilendirilmektedir. İç göç ve kentleşmeyle birlikte ortaya

ıkan bölgesel dengesizlikler de işsizliği artırmaktadır. Türkiye gibi geçiş sürecini yaşayan bir ekonomide, piyasa ekonomisi mantığının rekabet kavramı ile desteklenememesi, özel sektör yatırım seviyesinin yetersizliği gibi nedenler işsizliğin yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008: 15).

Türkiye’de işsizliğin giderilmesi için ekonomik büyümenin sağlanması gerekmektedir. Ancak, son dönemde ekonomik büyümenin yatırıma ve istihdama yansımadığı istihdam yaratmayan bir büyümenin olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki işsizliğin yapısal anlamdaki nedenleri şunlardır:

- i. Nüfus artış hızı ve işgücü arzı büyüme hızı yüksektir. Buna karşılık işgücü talebi aynı hızla artmamıştır.
- ii. Tarım kesimi uzun süre geniş bir işgücü deposu olmuş ve tarım dış sektörlere sonsuz esneklikte emek arzında bulunmuştur. İşgücüne yeni katılanlarla birlikte, tarımdan tarım dış sektörlere işgücü arzı ekonomide sürekli olarak işgücü fazlası yaratmıştır.
- iii. Kişi başına düşen gelir ve buna bağlı olarak tasarruf meyli düşüktür.
- iv. Yeterli tasarruf yapılamamakta ve tüm projeleri finanse edecek fonlara sahip olunamamaktadır. Bu nedenle işgücü artışını absorbe edecek yeni iş alanları oluşturulamamaktadır.
- v. İç ve dış kaynakların akılcı kullanıldığını, kaynakların imkân verdiği ölçüde iş alanlarını yarattığını söylemek mümkün değildir. Kamu ve özel sektörde kıt kaynakların verimsiz alanlarda kullanıldığı, proje seçiminde hatalar yapıldığını gösteren pek çok örnek gösterilebilir (şahin, 2002: 524).

Ülkede işsizliğin nedenlerini temel olarak;

- i. Her yıl artan nüfus ve işgücü arzı,
- ii. Enflasyon nedeniyle birçok kuruluşun kapanması veya çalışanlarını işten çıkarması,
- iii. Köyden kente gler,

- iv. Tarımın makinalaşması sonucu her yıl ortaya çıkan gizli işsizlik,
- v. Tarımdaki sürekli işsizlik,
- vi. Açık işlerin yeni kuşakların iş beklentisine uymaması,
- vii. Büyüme hızının ve yatırımların azalması,
- viii. Dış ülkelere gönderilen işçi sayısındaki büyük azalma,
- ix. Yurda kesin dönüş yaparak giren işçi sayısındaki artış,
- x. Sanayide makine-yoğun tekniklerin kullanılması,
- xi. Eğitim sistemi olarak sıralamak mümkündür (Başol, 1995: 34-35).

2. 2. 2. Kalkınma Planlarında İstihdam ve İşsizlik

Türkiye’de nüfus artış hızının yüksek, fakat işgücünün nitelik olarak yetersiz olması, sermaye birikiminin ve yatırımların istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, rekabet ortamının ortaya çıkardığı nitelikli işgücü ihtiyacı gibi birçok nedenden dolayı ortaya çıkan istihdam ve işsizlik sorunu her zaman öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu anlamda, 1960’lı dönemlerle başlayan beş yıllık planlı kalkınma dönemi içerisinde, istihdam ve işsizliğe ilişkin mevcut durum ve çözüme yönelik stratejiler, planlarda yer almıştır. Sosyal devlet anlayışıyla, uygulamaya konulan kalkınma planlarında, istihdam sorununun çözümü için, iki ana değişken ele alınmıştır. Bu değişkenler, ekonominin büyüme hızı ve sanayileşmedir. İstihdam ve işsizliğe ilişkin olarak tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün ekonomi ve toplam istihdam içerisindeki payları dikkate alınarak politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, ilk planlarda tarım sektörü esas alınırken, 1980 dönemi ve sonrası dışa açılma ve sanayileşme ile birlikte, tarım dışı sektörlerle yoğunlaşarak sanayi sektörü ekseninde konu ele alınmıştır. Uygulamalarda, plan hedeflerine uygun ve tutarlı bir politika izlenmemiş, istihdam veya işsizlik sorunu uzun vadede iktisadi gelişmenin sağlanması ile kendiliğinden çözümlenecek bir sorun olarak görülmüştür (Şahin, 2002: 129-132).

i. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)

Söz konusu kalkınma planında, istihdam politikalarının teknoloji ve sanayi politikaları ile tutarlı bir yapıda olacağı belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, işgücünün yerinde ve verimli biçimde çalıştırılması ile sektörler ve bölgelerarası dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi öncelikli ele alınması gereken politikalar olarak belirlenmiştir. Türkiye'deki işsizlik sorununun geçmiş dönem politikaların uygulamalarının sonucu olduğu kabul edilmekte, işsizliğin gizli işsizlik ve mevsimsel işsizliği de barındıran yapısal bir özellik taşıdığı belirtilmektedir (DPT, 1979: 25).

Ekonominin canlılığa kavuşması, sanayinin tam kapasiteye ve yatırımların programlanan düzeye ulaşması, işsizliğin çözümünde temel çare olarak düşünülmüştür. Tarımdaki gizli işsizliğin giderilmesi amacıyla, sermaye-yoğun teknolojilere geçmenin ekonomik açıdan gerekli olduğu durumlarda bu gereğe uyulması gerektiği, kırsal bölgeler ile kentlerde emek yoğun özel kalkınma projeleri ve programlarının gerçekleştirileceği belirtilmiştir (DPT, 1979: 277-278).

Bu dönemde, 24 Ocak 1980 kararları yürürlüğe konulmuştur. Kararların temel özelliği ithal ikameci sanayileşmeden dışa açık sanayileşme stratejisine geçilmesidir. Bu anlayışla, işsizliğin kendi dinamikleri çerçevesinde çözülmesi gerektiği benimsenmiştir.

İstihdam ve işsizlik sorununa yönelik getirilen politikalar şunlardır:

- i. İşgücünün eğitilmesi ve teknik ara işgücünün yetiştirilmesi,
- ii. Kentlerdeki işsizliği önemli ölçüde azaltabilecek nitelikte sayılan ve acil çözülmesi gereken altyapı, imar ve bayındırlık çalışmalarına öncelik verilmesi,
- iii. İşgücü arzının daha fazla olduğu bölgelere nitelikli işgücü gerektirmeyen yatırımların özendirilmesi,

- iv. Tarımdaki eksik istihdamın ve işsizliğin giderilmesi amacıyla, kırsal bölgelerin yanısıra emek yoğun özel kalkınma projeleri ve programlarının gerçekleştirilmesi,
- v. İş ve İşçi Bulma Kurumunun etkin, teknik bir örgütsel yapıya kavuşturulması,
- vi. Yurt dışına yöneltilecek mühendislik hizmetleriyle birlikte yurt dışına işçi gönderme olanaklarının artırılması,
- vii. Gelişme sürecinde geçerlilik kazanacak alanlarda işsizlerin meslek edinebilmelerini kolaylaştırıcı bir sürekli meslek eğitimi düzeninin kurulmasıdır (DPT, 1979: 668).

ii. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

Plan, gelişmeyi; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak kabul etmiştir. İstihdam politikasının teknoloji ve sanayi politikaları ile uyumlu gelişmesini sağlamak amacıyla, işgücünün yerinde ve verimli çalıştırılması hedefler arasındadır.

İstihdam ve işsizliğe yönelik getirilen politikalar şunlardır:

- i. Üretimde daha emek yoğun teknolojilerin kullanımına ağırlık verilmesi,
- ii. Kapasite kullanımının yükseltilmesi,
- iii. Okul içi ve yaygın eğitim programları ile niteliksiz işgücünün niteliğinin artırılarak istihdamının kolaylaştırılması,
- iv. Konut yapımı ve özellikle işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde kamu altyapı ve bayındırlık projeleri uygulamalarıyla bölgesel işsizliğin giderilmesi,
- v. İstihdam ve üretime olumlu etkisi bulunan sanatkâr ve küçük seviyedeki sanayinin büyümesi ve yaygınlaşmasıdır (DPT, 1985: 128).

İşsizlik sorununun çözümü için, aynı milli gelir artışı ile daha çok istihdam sağlayacak yatırımlara öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kentsel alanlarda genç işsizlik oranlarını düşürmek için istihdamı arttırıcı projelerin hazırlanarak

yürürlüğe konulması, işsizlik oranı yüksek olan bölgelerde mevsimlik işsizlere ek iş sağlamayacak projelerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Gençleri istihdam eden işverenlere vergi iadesi, kendi işini kuranlara yardım hizmetlerinin geliştirilmesi gibi aktif istihdam politikaları izlenmesi hedeflenmiştir (DPT, 1985: 131-133).

iii. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990-1994)

Altıncı beş yıllık kalkınma planında istihdamın gelişmesini sağlayacak ortamın yaratılması esas alınmıştır. Bu çerçevede, genel hedefler doğrultusunda yatırımların teşvik edilmesi; girişimcilik ruhunun ve teşebbüs gücünün geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin desteklenmesi, nitelikli işgücü yetiştirilmesi ve mevcut işgücünün niteliğinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bunların yanısıra, işgücü piyasasında karşılaşılan ve istihdamın gelişmesini olumsuz şekilde etkileyen unsurların ve aksaklıkların ortadan kaldırılması, istihdam politikasının temel ilkeleri olarak belirlenmiştir (DPT, 1990: 302).

Kırsal kesimde yeni iş alanları ve hanehalkına ek gelir imkânları yaratmak amacıyla tarım dışı faaliyetlere ağırlık verileceği öngörülmüştür. Eğitim sistemi içinde ve dışında, her seviyede nitelikli işgücü yetiştirilmesine ağırlık verilecek; örgün ve yaygın mesleki teknik eğitim, beceri kazandırma eğitimi, iş öncesi eğitimi, işbaşı eğitimi ve yeniden eğitim programları ve hizmetleri desteklenecektir. İşgücü piyasasına girişte zorluklarla karşılaşan özürsüzlüler ve eski hükümlülerin problemlerini giderici tedbirler alınmasına, kısmi zamanlı (part-time) yeni iş alanlarının açılmasına ve bu tür istihdamın geliştirilmesine önem verilerek gerekli yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Planda ayrıca, işgücü piyasası verilerinin uluslararası standartlara uygun, mukayeselere imkân verir nitelikte olması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1990: 303).

iv. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996-2000)

Planda istihdam artışı ve işsizlikle mücadelenin istikrarlı, yatırım ağırlıklı ve rekabetçi ekonomik koşullara dayalı yüksek bir büyüme hızı ile sağlanabileceği belirtilmektedir. Bunun için teknoloji düzeyi uluslararası rekabet gücü açısından

yeterli sanayi ve yüksek katma değerli hizmet sektörü yatırımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmeye paralel olarak, işgücünün niteliğinin yükseltilmesi yoluyla istihdamın gelişme potansiyelinin güçlendirileceği, öngörülen ekonomik yapıya uygun insan gücünün yetiştirileceği, işgücü piyasasına ilişkin mevzuatın çağdaş koşullara uygun bir yapıya kavuşturulacağı, meslek standartlarının geliştirileceği, bu yollarla istihdamın artırılabilmesi öngörülmüştür. İleri teknoloji kullanarak yüksek katma değer yaratacak sektörlerin geliştirilmesi ile nitelikli işgücü istihdamı artırılacak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam potansiyelinden de azami ölçüde yararlanmak için işletme ve bireysel girişimler proje, finansman, organizasyon ve teknoloji alanlarında desteklenerek, girişimcilik eğitimi gerçekleştirilecektir.

Güneydoğu Onarım Projesi kapsamında yüksek işsizliğin bulunduğu diğer yörelerde, ağaçlandırma, altyapı, konut, çevre koruma vb. alanlarında projelerin geliştirilmesi, işgücünün eğitime ağırlık verilmesi, özelleştirme sonucunda işsiz kalanlardan kendi işini kuranlara destek olunması gibi çeşitli politikaların izlenmesi de hedeflenmiştir (DPT, 1995: 51-54).

İşsizlik sorununa karşı spesifik ve somut hedefler planda yer almamış olup, en somut adım, esnek çalışma biçimlerini getiren ve işsizlik sigortasını içeren 4447 sayılı yasanın çıkarılması hedefi olmuştur (DPT, 1995: 56).

v. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001-2005)

2023 yılı vizyonuna göre hazırlanan planda, istihdam yapısının tarım aleyhine değişmeye devam ederek tarımsal istihdamın %10 kadar düşeceği öngörüsüyle stratejiler üretilmiştir.

İstihdam artışına, üretken yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle ulaşılabileceği belirtilmektedir. İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilerek, işgücünün bilgi çağının gerekleri doğrultusunda niteliği yükseltilecek ve bu sayede işgücü piyasasında etkinliğin artırılabilmesi amaçlanmıştır. KOBİ'lerin istihdam yaratma potansiyellerinden

azami şekilde yararlanılarak, işsizliğin azaltılması sağlanacaktır. Bu amaç doğrultusunda küçük ve orta boy işletmeler ile bireysel girişimlere yönelik eğitim, proje, finansman, organizasyon, pazarlama ve teknoloji alanında desteklerin artırılacağı belirtilmiştir.

Beyin göçünü önlemek amacıyla işgücünün yurtiçinde istihdamını sağlayacak tedbirler alınacağı planlanmıştır. Bunun yanında gençlere, kadınlara ve özürllülere yönelik işsizliği önleyici tedbirler alınarak, beceri düzeyi ve ücret seviyeleri oldukça düşük kişilerin işsiz kalmalarını engellemeyi ve niteliklerini artırmayı hedefleyen aktif ve pasif istihdam politikalarının uygulanacağı öngörülmüştür (DPT, 2000: 103-104).

Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde teknolojik gelişmeye paralel olarak işgücünün niteliğinin yükseltilmesi yoluyla istihdamın gelişme potansiyelinin güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca esnek ve standart dışı çalışmaya ilişkin çalışmaların başlatılacağı, sosyal politika ve istihdam alanında uyum sağlama çalışmalarına devam edileceği belirtilmiştir (DPT, 2000: 108).

Plan döneminde, işgücü piyasası ile ilgili önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Çalışma hayatı mevzuatının Türkiye'nin değişen ve gelişen şartlarına, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine ve AB mevzuatına uyumunu sağlamayı amaçlayan 4857 sayılı İş Kanunu 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu ile kurum, yeniden yapılandırılmıştır. Özel istihdam büroları açılması olanağı sağlanmıştır. İşgücü piyasası ile ilgili bilgi sisteminin oluşturulması amacıyla İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu oluşturulmuştur. İstihdamın ve yatırımların artırılmasını amaçlayan 5084 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.

Hedeflere rağmen, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasına ilişkin sorunlar çözülememiştir. Oluşturulan istihdam, çalışma çağı nüfusunun ve işgücünün gerisinde kalmıştır. Bu dönemde, çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama % 1.9, işgücü % 1.3 ve istihdam % 0.4 oranında artmıştır. 2001 krizinin ardından daralan istihdam, 2004 ve 2005 yıllarında artış göstermiştir. Plan döneminde, GSYİH yıllık ortalama

% 4.4 büyümesine rağmen, toplam istihdam artışı binde 4 olmuştur. İstihdam artışının büyümeden daha düşük düzeyde gerçekleşmesinin en önemli nedeni, tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışıdır. Ayrıca bu dönemde, işgücüne katılma oranlarında yeterli ilerleme kaydedilememiştir. Bu oranların düşük olması, kadınların istihdama yeterince katılamamasından kaynaklanmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerin yaklaşık üçte biri seviyesinde gerçekleşmiştir (DPT, 2006: 36).

vi. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013);

İstihdam odaklı sürdürülebilir bir büyüme çerçevesinde, rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği doğrultuda istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve işgücü piyasasının etkinleştirilmesi amaçlanmıştır. Ekonomik ve sosyal alanda yapılacak düzenlemelerde istihdam boyutunun gözetileceği belirtilmiştir.

Ulusal istihdam stratejisinin oluşturulması çalışmalarında, tarım sektöründeki çözülme ile bu sektörden gelen işgücünün tarım dışı sektörlere kazandırılması konusuna ağırlık verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. İstihdamın artırılmasında önem taşıyan girişimciliğin geliştirilmesi ve teşvikinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması planlanmıştır.

Esneklik ile güvence bir arada değerlendirilerek işgücü piyasası daha esnek ve hareketli bir yapıya kavuşturulacaktır. İstihdam üzerindeki yüklerin, yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesini ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasını özendirecek şekilde kademeli bir şekilde düşürüleceği belirtilerek, ücret-verimlilik ilişkisini güçlendiren, işgücü piyasalarının esnekliğine katkıda bulunan ve üretken istihdamı destekleyen bir ücret politikası izleneceği belirtilmiştir.

İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürlüler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanması gerekliliği üzerinde durularak, kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimlerin kolaylaştırılması ile işgücünün etkin kullanımının sağlanacağı belirtilmiştir (DPT, 2006: 83).

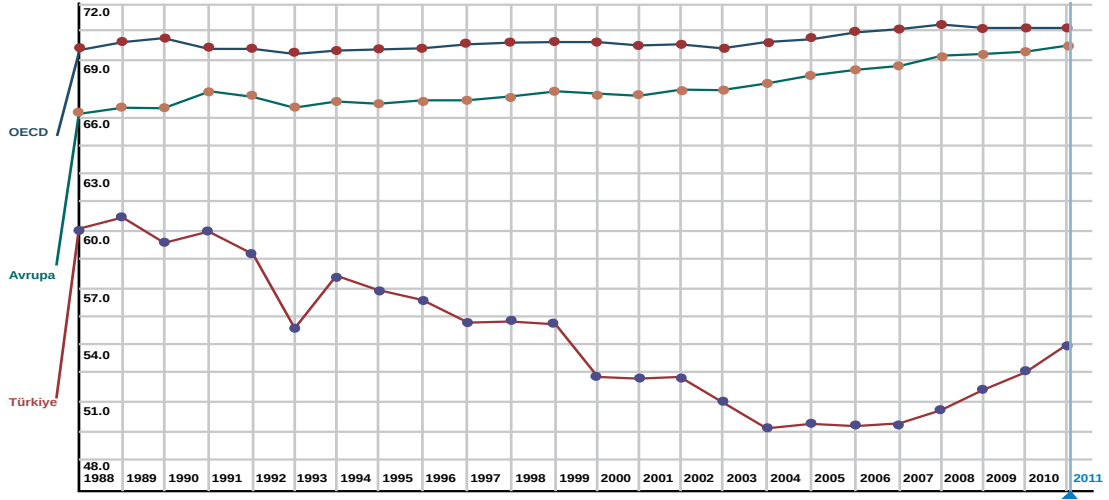
Değişen ve gelişen ekonomi ile işgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda, kişilerin istihdam becerilerini artırmaya yönelik yaşam boyu öğrenim stratejisinin geliştirileceği vurgulanarak, örgün ve yaygın eğitim imkânlarının artırılması, çıraklık ve halk eğitiminin yeniden yapılandırılması, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bu alanlarda faaliyet göstermeleri için destekleneceği belirtilmiştir (DPT, 2006: 84).

2.2.3.İşsizliğin Mevcut Durumu

Burada, işsizliğin mevcut durumuna geçmeden önce işgücü piyasasının temel dinamiklerine değinmek yararlı olacaktır. Kurumsal olmayan nüfus 2012 yılı itibariyle 73 milyon 254 bin kişiye ulaşmıştır. Kentsel yerlerde 50 milyon 225 bin kişi, kırsal yerlerde ise 23 milyon 029 bin kişi olarak tahmin edilmiştir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, 54 milyon 724 bin kişi ve toplam işgücü ise 27 milyon 339 bin kişi olarak tahmin edilmiştir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun kurumsal olmayan nüfusa oranı, Türkiye genelinde % 74 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

İşgücüne katılma oranı, Türkiye genelinde % 50.0, erkeklerde % 71.0, kadınlarda ise % 29.5 olarak tahmin edilmiştir. Bu haliyle, Türkiye’de işgücüne katılma oranları düşük seviyelerdedir. Mevcut durumda, tek başına işgücüne katılma oranlarında artma bile işsizlik oranlarının daha yüksek seviyelere çıkmasına neden olacaktır. AB ve OECD ortalamaları ile karşılaştırıldığında işgücüne katılma oranlarındaki düşük seviye, grafik-17’de görülmektedir. Katılım oranları %60 düzeyinden 2007’ye kadar sürekli bir azalma göstererek %49’lu seviyelere kadar gerilemiş, 2007 yılından sonra ise tekrar artarak %53 seviyesine yükselmiştir. İşgücüne katılma oranının en yüksek olduğu 1989 yılında bile %60,70 oranı ile AB ortalamasının %6 ve OECD ortalamasının %9 gerisinde kalınmıştır.

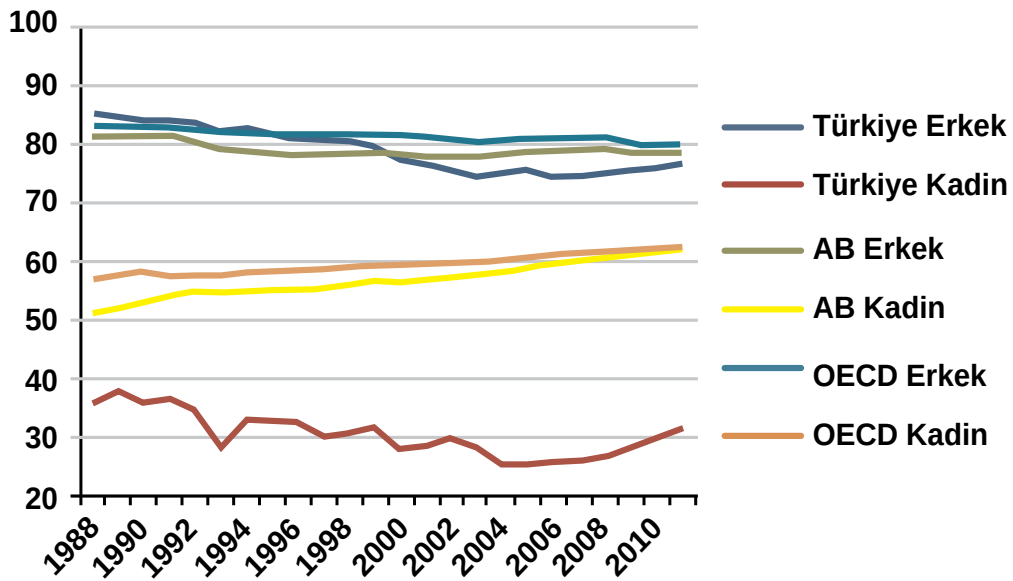
Grafik-17: İşgücüne Katılma Oranları

Kaynak: OECD, 2012.

Katılma oranlarının düşük olmasının en önemli nedeni, kadın işgücüne katılımın oldukça düşük seviyelerde olmasından kaynaklanmaktadır. Birçoğu tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olan kadınların kırdan kente göçle birlikte işsiz durumuna düşmesi ve ev kadını olmaları işgücüne katılım oranlarındaki azalmayı açıklamaktadır. Grafik- 18’de görüldüğü gibi, erkek işgücüne katılma oranları AB ve OECD ortalamalarına benzerlik taşırken, kadın işgücüne katılma oranı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

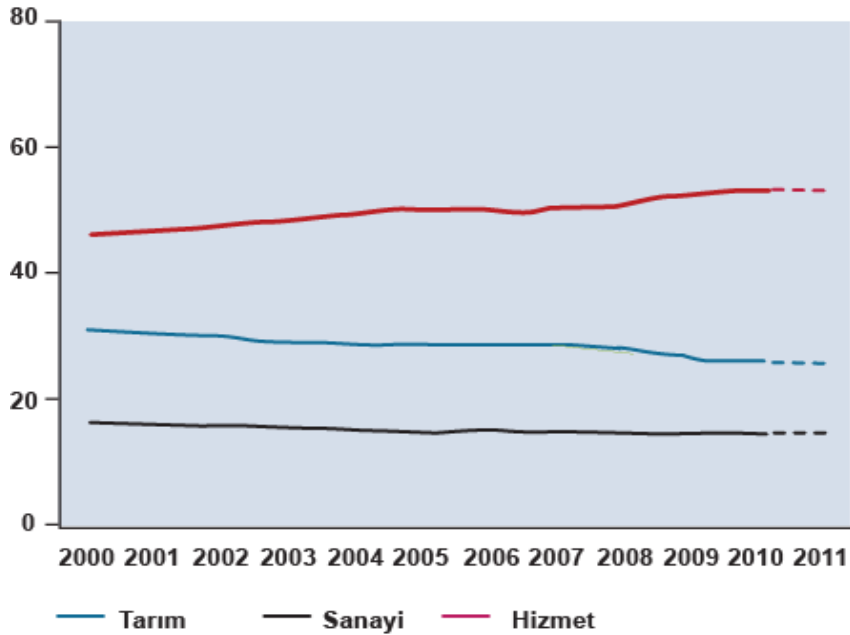
Grafik- 18: Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranları

Kaynak: OECD, 2012.

İstihdamın durumuna bakılacak olursa, 2012 yılı verilerine göre toplam istihdam, 24 milyon 821 bin kişi olarak tahmin edilmiştir. İstihdam edilenlerin 17 milyon 512 bini erkek, 7 milyon 309 bini ise kadındır (TÜİK, 2013). İstihdamın dağılımı tarım, sanayi ve hizmetler olarak üç ana sektör ayrımına göre grafik-19’da gösterilmektedir. İnşaat sektörünün hizmetler sektörü içerisinde yer verildiği haliyle, 2010 yılında, yaklaşık olarak toplam istihdam içerisinde hizmetler sektörünün payının % 55, sanayi sektörünün payının % 19 ve tarım sektörünün payının % 25 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye’de uzun yıllardan beri tarım sektöründe çalışanlar önemli oranlarda bu sektörden koparak hizmetler sektöründe istihdam edilmişlerdir. Bu süreçte, sanayi sektöründeki artış çok düşük seviyelerde gerçekleşmiş ve tarımsal sektörden kopan işgücünün önemli bir kısmını çekememiştir. Gelişmiş ülkeler ve AB ülkelerindeki durumun aksine Türkiye’de, tarımdan sanayi kesimine ve daha sonra hizmetler sektörüne geçiş olmayıp, tarım sektöründen hizmetler sektörüne doğrudan bir geçiş yaşanmaktadır.

Grafik-19: İstihdamın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012: 138.

2.2.3.1. İşsizliğin Genel Durumu

Türkiye’de işsizlik oranları, tablo-1’de görüleceği üzere, 2001 yılından itibaren önemli oranda artmış ve çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Ortalama işsizlik oranı 1980-1990 döneminde %7.66, 1990-2000 döneminde %7.77, 2000 sonrası dönemde ise %10.27 olarak gerçekleşmiştir. İşsizliğin en düşük olduğu yıl %6.5 ’lik bir orana sahip 2000 yılıdır. Bu yıldan itibaren tekrar artmaya başlayan işsizlik, 2009 yılında zirveye ulaşarak %14 oranında gerçekleşmiştir. Son dönemde ise, 2010 yılından itibaren azalma seyrine girmiştir. 2012 yılı itibariyle, Türkiye genelinde işsiz sayısı bir önceki yıla göre 97 bin kişi azalarak 2 milyon 518 bin kişi ve işsizlik oranı %9.2 olarak gerçekleşmiştir.

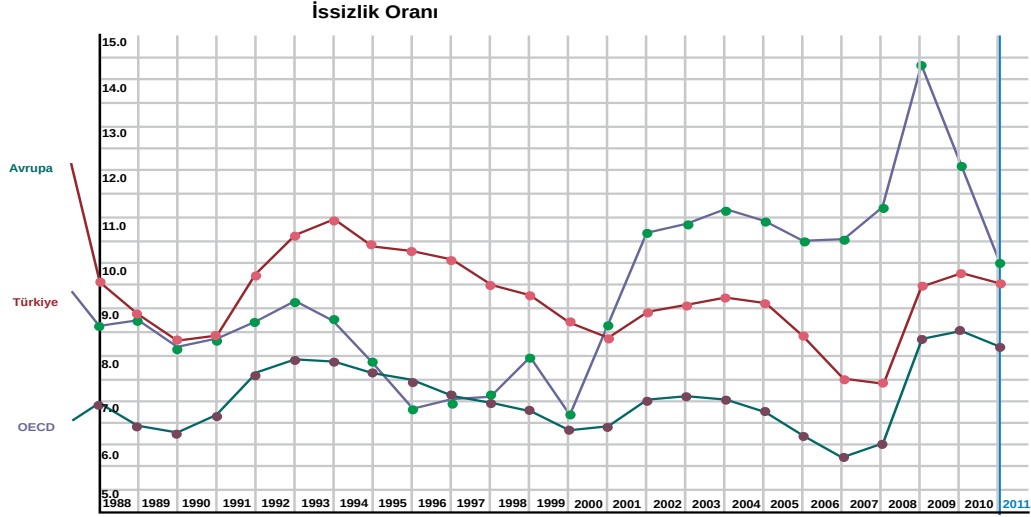
Tablo-1: Genel İşsizlik Oranları (1980-2012)

Yıl	İşsizlik Oranı (%)	Yıl	İşsizlik Oranı (%)
1980	7.2	1997	6.8
1981	7.2	1998	6.9
1982	7.6	1999	7.7
1983	7.5	2000	6.5
1984	7.4	2001	8.4
1985	6.9	2002	10.3
1986	7.7	2003	10.5
1987	8.1	2004	10.8
1988	8.4	2005	10.6
1989	8.6	2006	10.2
1990	8	2007	10.3
1991	8.2	2008	11
1992	8.5	2009	14
1993	8.9	2010	11.9
1994	8.5	2011	9.8
1995	7.6	2012	9.2
1996	6.6		

Kaynak: Bulutay, 1984 (1980-1987); TÜİK, 2013 (1988-2012).

İşsizlik oranları AB ve OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, 1998 yılına kadar işsizliğin AB ülke ortalamalarının altında kaldığı, bu yıldan itibaren hem AB hem de OECD ülkeleri ortalama işsizlik oranlarına göre daha yüksek seviyede gerçekleştiği görülmektedir (Grafik-20).

Grafik-20: İşsizlik Oranları

Kaynak: Tuncer Bulutay (1980-1987), OECD, (1988-2011)

Dünya ölçeğinde işsizliğin seyrine bakılacak olursa, son beş yılda ortalama işsizlik oranının %6 civarında gerçekleştiği görülmektedir (Tablo-2). Burada da dikkat edileceği üzere Türkiye, AB, OECD ve dünya ortalamalarına göre, daha yüksek işsizlik oranına sahiptir.

Tablo-2: Dünyada İşsizlik

Dönemi	Toplam İşsiz Sayısı (milyon kişi)	İşsizlik Oranı (yüzde)
2007	171	5.5
2008	176	5.6
2009	198	6.2
2010	197	6.1
2011	197	6.0
2012	200	6.0

Kaynak: ILO, 2012.

2.2.3.2. Cinsiyete Göre İşsizlik

Cinsiyete dayalı işsizliğe bakıldığında, erkek işsizliği ile kadın işsizlik oranlarının benzer olduğu tablo-3’de görülmektedir. Erkek işsizlik oranı 1997’de %6.5 ile en düşük seviyeye sahipken, 2009 yılında %13.9 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Kadın işsizlik oranının en düşük seviyesi %5.9 ile 1996 yılında gerçekleşirken, en yüksek seviyesi %14.3 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Erkek ve kadın işsizliğinde özellikle 2000 yılından başlamak üzere kayda değer bir artış yaşanmıştır. Ayrıca, 2004 yılından itibaren kadın işsizliği erkek işsizliğinden daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Tablo-3: Cinsiyete Göre İşsizlik

Dönemi	İşsizlik Oranı (%)		Dönemi	İşsizlik Oranı (%)	
	Erkek	Kadın		Erkek	Kadın
1988	7.5	10.6	2001	8.7	7.5
1989	8.2	9.5	2002	10.7	9.4
1990	7.8	8.5	2003	10.7	10.1
1991	8.7	7.1	2004	10.8	11
1992	8.8	7.7	2005	10.5	11.2
1993	8.8	9.3	2006	9.9	11.1
1994	8.8	8	2007	10	11
1995	7.8	7.3	2008	10.7	11.6
1996	6.9	5.9	2009	13.9	14.3
1997	6.5	7.7	2010	11.4	13
1998	6.9	6.8	2011	9.2	11.3
1999	7.7	7.6	2012	8.5	10.8
2000	6.6	6.3			

Kaynak: TÜİK, 2013.

2.2.3.3. Kent-Kır İşsizliği

Ülkede kent-kır ayrımına dayalı işsizlik oranlarına bakıldığında, kırsal bölgelere nazaran kentlerde işsizliğin hayli yüksek olduğu görülmektedir. Kent-kır

işsizliği verilerinin yer aldığı tablo-4’ de de görüleceği üzere, kent işsizliği yüksek oranlarda gerçekleşmişken, kır işsizliğinde düşük oranlar söz konusudur. Bu dönemde, kent işsizliği kırsaldan her zaman yüksek oranda gerçekleşmiştir. 2000 yılı hariç tüm dönemde çift haneli oranları yaşamış, %8.8 ile aynı yıl en düşük orana sahipken, 2009 yılında %16.6 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Kır işsizliği ise, %3.3 ile 1998 yılında en düşük orana ve 2009 yılında %8.9 ile en yüksek orana sahip olmuştur. Her iki işsizliğin 2009 yılında en yüksek seviyesine ulaşması bu yılda genel işsizliğin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo-4: Kent-Kır İşsizliği

Dönemi	Kent İşsizliği (%)	Kır İşsizliği (%)	Dönemi	Kent İşsizliği (%)	Kır İşsizliği (%)
1988	13.1	5	2001	11.6	4.7
1989	13.1	5.3	2002	14.2	5.7
1990	12	4.9	2003	13.8	6.5
1991	12.7	4.7	2004	13.6	5.5
1992	12.6	5	2005	12.8	6.3
1993	12.6	5.5	2006	12.2	6.2
1994	12.4	5	2007	12	6.8
1995	10.8	4.8	2008	12.8	7.2
1996	9.9	3.7	2009	16.6	8.9
1997	10	3.8	2010	14.2	7.3
1998	10.5	3.3	2011	11.9	5.8
1999	11.4	3.8	2012	11.1	5.5
2000	8.8	3.9			

Kaynak: TÜİK, 2013.

Türkiye’de kent işsizliğinin kırsal işsizlikten yüksek olmasının önemli bir nedeni tarım sektöründeki gizli işsizliğin tarım dışı sektörlerde açık işsizliğe dönüşmesidir. Kır işsizliği ile kent işsizliği arasındaki fark; nüfus artış hızının azalması ve bundan ötürü tarım sektöründen ayrılışların tarım dışı sektörlerle düşük baskısından dolayı 2000’li yıllardan itibaren azalmaktadır.

2.2.3.4. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

Türkiye’de eğitim durumuna göre işsizlik oranları incelendiğinde, ilköğretim ve ilkokul seviyesi birarada düşünülürse en fazla bu eğitim grubunun işsizlik oranına sahip olduğu söylenebilir. Tablo-5’de de görüleceği üzere, ilköğrenimliler arasındaki işsizlik oranı %40’ın altına hiç düşmemiştir. Burada dikkati çeken bir başka durum genel lise ve yükseköğrenimliler arasındaki işsizlik oranlarının yüksekliğidir. Yükseköğrenimlilerin işsizlik oranı 2002 yılından itibaren çift hanelere ulaşmıştır. 2012 yılı itibarıyla işsizlik, herhangi bir eğitim seviyesine sahip olmayanlarda %6.9, ilköğretim mezunlarında %41.1, orta öğretimlilerde %32 ve yükseköğrenimlilerde %20 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-5: Eğitim Durumuna Göre İşsizlik (%)

	Okuma- yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
1988	7.4	5.4	46.9	13.4	16.4	5.2	5.3	
1989	9.4	6.1	50.3	10.4	14.7	5	4	
1990	8.2	4.5	49.9	11.9	15.8	5.3	4.5	
1991	5.2	3.7	52.9	12.5	15	5.8	4.9	
1992	4.3	4.3	51.1	11.6	17.5	5.8	5.5	
1993	3.5	3.7	51.6	12.1	19.1	4.4	5.6	
1994	3.8	4.0	48.7	12.8	19.5	5.6	5.6	
1995	3.5	2.7	46.7	13.9	20.6	7.4	5.3	
1996	3.1	2.1	43.5	12.5	23.5	8.6	6.9	
1997	2.1	1.6	40	14.4	24	10.6	7.4	
1998	2.7	2.2	39	13.2	25	8.7	9.3	
1999	2.5	1.9	43.2	13.1	22.4	8.5	8.5	
2000	4.5	2.8	41.9	12.5	18.3	10.1	9.5	0.3
2001	3	2.3	45.3	12.5	17.1	10,8	8.3	0.5
2002	3.2	1.8	44.3	12.7	15.2	11.3	10.8	0.6
2003	4.5	2.6	44.6	12.3	13.6	9.7	11.6	0.9
2004	2.4	2.4	38	12.8	17.2	12	13	2
2005	2.4	3.9	37.3	12.9	15.8	12.3	11.6	3.7

Kaynak: TÜİK, 2013.

Tablo-5: Devam Eğitim Durumuna Göre İşsizlik (%)

2006	2.2	4	36.3	12.1	16.2	11.8	12.2	5
2007	2.3	4.6	33.8	10.2	15.9	12.3	13.1	7.6
2008	2,4	5.1	33.3	9.5	14.8	11.2	13.9	9.7
2009	2,5	5,1	33	9,1	14,3	11.3	13.2	11.3
2010	2.2	5	31.5	8.3	14.1	10.9	14.6	13.1
2011	2.14	5.5	28.7	8.0	13.4	10,9	17,8	13.4
2012	1.78	5.1	26.4	7.9	13.3	10.8	20	14.7

Kaynak: TÜİK, 2013.

2.2.3.5. Yaş Gruplarına Göre İşsizlik

Yaş gruplarına göre işsizlik oranlarına bakıldığında, toplam işsizlik oranları içerisinde, tüm yıllarda 15-19, 20-24 ve 25-29 dönemlerinin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. 15-19 ve 20-24 yaş gruplarını kapsayan 15-24 dönemi, genç dönemi olarak kabul edilmekte ve bu dönemdeki işsizlik genç işsizliği olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de nüfus artış hızının gelişmiş ve AB ülkelerine göre daha fazla olması, göreceli olarak gençlerin toplam nüfus içerisinde önemli bir paya sahip olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle işsizlik içerisinde genç işsizliğinin incelenmesi önem taşımaktadır. TÜİK verilerinden derlenerek oluşturulan tablo-6’ da da görüleceği üzere, gençler diğer yaş gruplarına göre en fazla işsizlik oranına sahip olmuşlardır. Yüksek işsizlik oranı her zaman mevcut olup, son yıllarda %35-50 arasında değişen oranlarda genç işsizliği yaşanmıştır.

Tablo-6: Yaş Gruplarına Göre İşsizlik

YIL	YAŞ DÖNEMİ (%)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
1988	17	18	7.5	5	3.8	3.1	4.7	4.1	4.2	3.8	1.6
1989	16.2	16.9	9	5.3	4.7	4.6	5.4	4.3	5	3.3	2
1990	15.4	16.6	9	5.5	4.2	3.5	3.9	4	3	2.8	1.4
1991	13.9	16.8	9.2	5.6	4.3	4	3.7	4.2	3	1.6	1.1
1992	14.3	18.2	9.1	6.4	4.7	4	3.7	3	3.4	1.5	0.7
1993	15.6	19.6	10.2	6.2	4.8	3.9	3.2	3.5	3.2	1.9	0.3
1994	14.7	17.2	9.8	6.1	4.7	4.5	4.7	4.2	2.6	1.6	0.9

Kaynak: TÜİK, 2012: 162-163.

Tablo-6: *Devam* Yaş Gruplarına Göre İşsizlik

1995	14.5	16.5	8.9	4.9	3.8	3.5	3.7	3.2	2.7	1.8	1.2
1996	11.6	15.1	7.8	4.5	3.6	2.7	3.5	2.6	1.8	1.2	0.7
1997	13	15.4	7.9	4.4	3.4	3.1	3.1	3.1	1.6	1.2	0.7
1998	12.4	15.5	7.9	4.7	3.8	3.5	3.7	3.4	2.1	1.4	0.8
1999	13	16.6	9.5	5.8	4.6	4.1	4.1	3.4	2.7	1	0.5
2000	10.7	14.8	7.2	5	4.5	3.5	3	3.8	2.2	2	0.5
2001	14.6	17.3	9.6	6.7	6.5	4.9	5.1	4.1	2.9	1.5	0.8
2002	16.7	20.8	11.9	8.6	8.1	7.3	6.6	5.8	4.8	1.6	0.8
2003	17.9	22.1	12.7	9	7.4	6.5	6.5	6	4.5	2.5	0.7
2004	17.7	22.2	13.9	9.3	7.8	6.8	6.3	6.5	4	2.9	1.1
2005	18,2	20,9	13,2	9,3	7,7	6,9	6,9	6,9	4,6	2,9	0,8
2006	17,4	20,1	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	6,8	5,3	2,8	0,8
2007	19,7	20,1	12,4	8,7	7,4	6,8	7	6,2	5	3,2	0,8
2008	19,6	21	13,2	9,7	8,2	7,7	7,6	6,8	6	3,7	1
2009	23,6	26,3	17,5	12,6	11,2	10,2	9,5	9,2	7,7	4,1	1,4
2010	18,8	23,5	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	8,3	6,7	4,4	1,5
2011	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7	7	6,8	5,9	3,1	1,2

Kaynak: TÜİK, 2012: 162-163.

Genç işsizliğinin yüksek olmasının başlıca nedenleri, okuldan iş hayatına geçişte belirli nitelik ve tecrübeye sahip olunamaması ve iş hayatına uyum sağlanamamasıdır. Bununla birlikte, genç işsizliği, işsizlik ortalamasının çok üstünde olmasına rağmen büyük ölçüde uzun dönemli işsizlik haline dönüşmemekte ve daha çok friksiyonel işsizlik görünümü vermektedir.

Bu işsizlik, Türkiye'nin yanı sıra dünyanın diğer tüm bölgeleri için önemli bir sorundur. Nitekim tablo-7'de de yer aldığı üzere işsizliğin en fazla olduğu kesim, 15-24 yaş aralığına sahip genç nüfustur. Bu işsizlik türünün en düşük olduğu Güney Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde bile genç işsizliğinin toplam işsizliğe oranı %32.6'dır. Nüfus artış hızının nispeten yüksek olduğu ülkelerde, genel işsizlik içerisindeki payı yüksektir. Türkiye'de ise, dünya ortalamasının, gelişmiş ve AB ülkelerinin üzerinde bir genç işsizlik söz konusu olmakta, toplam işsizliğin %55'ini gençler oluşturmaktadır.

Tablo-7: Dünyada Genç İşsizliği

2011 yılı	Toplam işsizlik (%)	Genç İşsizliği (%)	Genç İşsizlik/ Toplam İşsizlik
Dünya Ort.	6.9	12.6	%54.7
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	9.6	18.0	%53.3
AB üyesi hariç AB ülkeleri	7.9	17.6	%44.8
Doğu Asya	4.3	9.0	%47.7
Güneydoğu Asya- Pasifik	4.4	13.5	%32.6
Güney Asya	7.1	9.8	%72.4
Latin Am.-Karayipler	7.2	14.3	%50.3
Ortadoğu	11.3	26.5	%42.6
Kuzey Afrika	12.9	27.9	%46.2
Safrı Altı Afrika	8.2	11.5	%71.3
Türkiye	9.8	17.8	%55

Kaynak: ILO, 2012.

2.2.3.6. Mesleklere Göre İşsizlik

Ülkede mesleklere göre işsizliğe ilişkin 2001-2011 dönemini kapsayan verilerin gösterildiği tablo-8'e bakıldığında, belirli alanlarda uzmanlaşmamış kesimin yüksek işsizliğe maruz kaldığı görülmektedir. Buna göre, 2011 yılı itibarıyla, sırasıyla hizmet ve satış elemanları, belirli bir nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar, sanatkârlar ve büro-müşteri hizmetlerinde çalışanlar en yüksek işsizlik oranlarına sahiptir. En düşük işsizliğin yaşandığı meslekler ise, %0.7 ile Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları ve %2.4 ile Kanun Yapıcılar, Üst düzey yöneticiler ve müdürlerdir.

Tablo-8: Mesleklere Göre İşsizlik Oranları

Meslek Grubu	Dönemi (%)										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kanun yapıcı, Üst düzey yönetici ve Müd	2.6	2.2	2.2	2.8	2.7	2.2	1.7	2.1	1.8	2.0	2.4
Profesyonel Meslek Mensup.	5.7	6.2	5.9	8.5	8.0	8.6	8.2	7.4	6.5	7.0	8.3

Kaynak: TÜİK, 2012: 147-148.

Tablo-8: *Devam* Mesleklere Göre İşsizlik Oranları

Yardımcı Profesyonel Meslek Çalış.	8.6	6.4	5.9	7.4	6.7	6.8	8.5	7.9	7.6	7.5	8.0
Büro ve Müşteri Hizmet. Çalışanlar	12.7	14.2	13	15	14.7	15.3	14.8	13.7	13	14.2	15.7
Hizmet-Satış Elemanları	13.7	15.1	14.7	16	16.7	18.1	16.6	16.8	17.1	19.5	19.2
Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avc., Orman ve Su Ürün Çalış.	0.6	0.3	0.9	0.5	0.5	0.7	0.7	0.4	0.5	0.6	0.7
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışan	27.1	24.8	22.7	20.8	20.5	19.1	18.1	18.3	18.8	17.8	16.4
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	10.3	12.2	11.2	12.3	12.7	12.6	11.2	11.2	11.8	11.3	11.1
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalış.	18.5	18.2	23.4	16.5	17.4	16.6	20.2	22.0	22.7	19.7	18.1

Kaynak: TÜİK, 2012: 147-148.

2.2.3.7. Uzun Süreli İşsizlik

İşsizliği, işsiz kalma süresine göre kısa ve uzun döneme sahip olarak ikiye ayırmak mümkündür. Buna göre bir yıla kadar işsiz olanlar kısa süreli, bir yıl ve daha fazla süre işsiz olanlar ise uzun süreli işsiz olarak kabul edilmektedir. Tablo-9'da görüleceği üzere, uzun süreli işsizlik yüksek seviyelerdedir. İşsizlik oranı değişkenlik göstermekte birlikte, 1988- 1997 yılları arasında %40 seviyelerinde gerçekleşmiş, ancak bu dönemden sonra azalma seyrine girmiştir. 2000 yılında %20.4' lük bir pay ile en düşük seviyeye inmiş, 2003 yılından itibaren ise tekrar

yükselişe geçmiştir. 2012 yılı itibariyle, toplam işsizlik içerisinde uzun süreli işsizlik oranı % 24.58 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-9: Uzun Süreli İşsizlik (%)

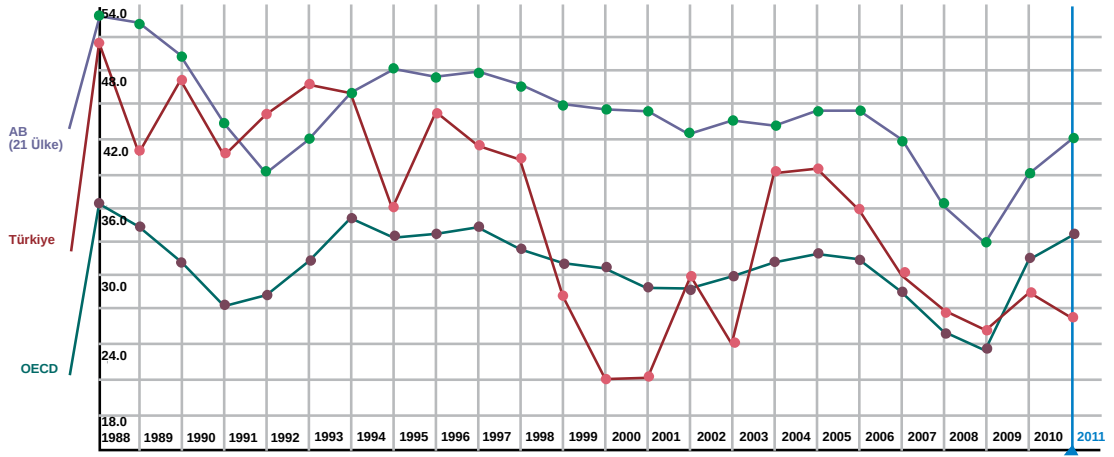
Dönemi	1-2 Ay	3-5 Ay	6-8 Ay	9-11 Ay	1 yıl ve fazla
1988	12.15	13.99	13.62	8.73	49.85
1989	13.11	16.38	19.89	8.37	40.20
1990	10.30	16.20	16.08	8.75	45.66
1991	13.82	19.45	17.60	6.56	39.49
1992	12.63	18.22	16.56	6.76	43.04
1993	11.35	17.36	16.26	6.34	45.09
1994	14.22	15.94	17.00	5.35	44.54
1995	14.41	24.17	18.12	5.41	35.59
1996	15.58	16.38	15.85	6.12	43.08
1997	17.15	18.76	14.89	5.41	40.16
1998	18.37	19.30	14.88	4.98	38.73
1999	25.20	23.35	16.62	4.15	27.23
2000	35.4	26.4	10.9	3.3	20.4
2001	32.94	30.25	10.57	3.30	22.92
2002	28.57	23.66	11.32	4.14	32.30
2003	31.3	26.5	11.6	3.3	27.3
2004	20.5	21.8	13	4.4	40.2
2005	21.1	22	12.1	3.8	41.1
2006	25.9	23.8	9.0	2.8	38.5
2007	27.68	24.31	11.52	4.16	29.91
2008	29.76	26.35	11.79	3.75	26.62
2009	27.57	26.76	14.46	5.04	25.12
2010	29.74	23.77	12.31	4.66	28.40
2011	32.96	23.36	12.04	4.13	26.27
2012	32.80	25.65	11.15	3.93	24.58

Kaynak: TÜİK, 2013.

Uzun süreli işsizlik verileri AB ve OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin görece olarak düşük oranlara sahip olduğu söylenebilir. Türkiye, 1994 yılından 2009'a kadar, AB ülke ortalamalarından daha düşük bir uzun süreli işsizliğe sahipken, 2009 yılından sonra, hem AB hem de OECD ülkeleri ortalamalarından daha düşük bir uzun süreli işsizliği yaşamıştır (Grafik-21). İşsizliğin görece olarak

düşük olmasında, işsizlik sigortasının kapsamının sınırlı olması ve düşük tutarda yardım bağlanması rol oynamaktadır.

Grafik-21: Uzun Süreli İşsizlik

Kaynak: OECD, 2012.

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, işsizliğin kurumsal ve kavramsal çerçevesi içerisinde Türkiye'deki istihdam yapısı incelenmiş olup, 1980'lerden günümüze işsizliğin özellikleri ve mevcut durumu çeşitli açılardan iktisadi analize tâbi tutulmak suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu kısmında yapılan iktisadi analizin yanısıra, seçilmiş işsizlik dinamiklerinin sistematik bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu amaçla Türkiye'deki işsizliğin dinamiklerine ilişkin ekonometrik bir analiz yapılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde, ikinci bölümde iktisadi analiz içerisinde ele alınan Türkiye’deki işsizlik ve dinamikleri ekonometrik analiz ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de 1980 döneminden itibaren dışa açılma süreci de dikkate alınarak krizlerin en fazla işsizliğe neden olduğu hipotezi test edilecektir. VAR analizi ve etki-tepki yöntemiyle yapılacak çalışma da, yerli ve yabancı literatürdeki benzer çalışmalar incelenecek olup, iktisadi analizde ortaya konulan muhtemel tüm dinamikler birarada ele alınmak suretiyle işsizlik dinamiklerinin işsizlik üzerindeki etkileri, sonuçların tutarlılığı da test edilmek suretiyle ortaya konulacaktır.

3.1. Literatür

Literatürde, işsizlik ve işsizliğin dinamikleri arasındaki teorik ilişkilere yönelik birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Çalışmaların büyük bir kısmı, işsizlik dinamiklerinin tümünü ele almamaktadır. Elde edilen sonuçlar ise her bir çalışma itibarıyla farklı bulguları ortaya koyabilmektedir.

İlk olarak Türkiye’ye ilişkin yapılan çalışmalara bakılacak olursa, genellikle işsizlik ile işsizliğe neden olduğu kabul edilen unsurların her birinin analizlerde ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir.

Göktaş ve İşçi, (2010), 1923-2008 döneminde, işsizlik ve işsizliği etkileyen değişkenler arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmada, ihracat, bütçe açığı ve nüfustaki bir birimlik artışa karşılık, işsizlikte meydana gelen değişmeyi tespit etmiştir. Buna göre, ortalama olarak ihracatta bir birimlik artışın %22 oranında, bütçe açığı/GSYİH oranındaki bir birimlik artışın %13 oranında ve nüfus artış hızındaki bir birimlik artışın %8 oranında işsizliği artırdığı ortaya konulmuştur.

Sandalcılar ve Yalman, (2012), 1980 ve sonrası dönemine ilişkin olarak, ticari serbestleşmenin işgücü piyasasına etkileri üzerine yaptıkları çalışma ile, dışa açılmanın işsizliği artırdığı, ihracattaki artışın ise işsizlik üzerinde olumlu bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Polat vd. (2011), 2003-2008 dönemi imalat sanayine ait yıllık verileri kullanarak dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi üzerinde yaptıkları çalışma sonucunda, üretimin istihdam üzerinde etkisinin pozitif olmasına rağmen, dış ticaret ile istihdam arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Karaçor ve Saraç (2011), 1963-2009 dönemine ait yıllık verilere dayanarak dış ticaretin işsizlik üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yapılan çalışmada, dışa açıklık oranı ile istihdam arasında kısa dönemde bir ilişkinin olmadığı, uzun dönemde ise, pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu ve istihdamın artırılması için daha çok ithalatın artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

TÜSİAD (1997), 1969-1995 dönemi verilerini esas alarak makro iktisadi değişkenlerle işsizlik arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmada, gerçekleşen işsizliğin önemli bir kısmının sermaye stoku ve üretken kapasite ile sınırlandığı; işsizliğin ise, kapasite yetersizliğinden kaynaklandığı ortaya konulmuştur.

Korkmaz ve Çoban (2006), 1969-2006 dönemi verilerini esas alarak, asgari ücretler, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri incelemiştir. Analiz sonucunda, asgari ücret uygulamasının işsizliği doğurduğuna dair bir bulgunun bulunmadığı belirtilmektedir.

Büyüme ve işsizlik ilişkisinin ele alındığı çalışmalarda ise, her iki değişken arasındaki asimetrinin varlığı vurgulanmaktadır.

Ceylan ve Şahin (2010), 1950-2007 dönemi verilerini ele alarak yaptığı çalışmada, büyümenin genişleme dönemlerindeki işsizliği azaltma etkisi ile daralma dönemlerindeki işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Barışık vd., (2010) tarafından 1988-2008 dönemi için aynı konuda yapılan araştırmada benzer sonuçlar ortaya konulmuştur.

Tarı ve Abasız (2010), 1968-2008 dönemi verilerine dayanarak yaptıkları çalışmada, istihdam yaratmayan büyümenin Türkiye için geçerli olduğuna ilişkin bulgular elde etmişlerdir. Buna göre, durgunluk dönemlerinde, büyümede görülen dalgalanmaların genişleme dönemlerine oranla işsizliği daha fazla etkilediği; işsizliğin, büyüme oranlarına karşılık tepki göstermediği ve istihdam yaratmayan büyüme durumunun söz konusu olduğu belirtilmektedir. Yılmaz (2005), 1978-2004 dönemine ilişkin çalışmasında, istihdam yaratmayan büyümeyi, büyüme oranından işsizlik oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ortaya koymak suretiyle göstermiştir.

Türkiye’deki işsizliğe ilişkin olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının işsizlik ilişkisi de ele alınmıştır. Çalışmalarda, genellikle doğrudan yabancı sermaye girişleri ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi gösteren güçlü kanıtların bulunmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Peker ve Göçer (2010) tarafından, 2000-2009 dönemine ilişkin yapılan çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dönemlere göre farklı etkiler taşıdığı ortaya konulmuştur. Buna göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kısa dönemde, başlangıçta işsizliği önemli ölçüde azaltırken, ilerleyen dönemlerde yeni istihdam alanları oluşturabilmektedir. Uzun dönemde ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının işsizliği azaltıcı yönde bir etkisi bulunmamaktadır.

Karagöz’ün (2007), 1970-2005 dönemi verileri ile yaptığı çalışmada, yabancı sermaye girişlerinin istihdam üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ileri sürülmektedir.

Ekinci (2011), 1980-2010 yılı dönemine ilişkin yıllık verilere dayalı olarak yaptığı çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile istihdam arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Politik konjonktür teorisinin geçerliliğine ilişkin yapılan çalışmalara bakılacak olursa, Türkiye için genellikle fırsatçı modelin geçerli olduğu öngörülerek çalışmaların yapıldığı, seçim dönemleri ile iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiler

incelenmesine rağmen, çalışmaların büyük bir bölümünde işsizliğin analizlere dahil edilmediği görülmektedir.

Özkan ve Tarı (2010), 1985 yılı ve sonrası genel seçim dönemlerinin makroekonomik değişkenlerden GSYİH, para arzı ve kamu harcamaları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, 1987 yılı ve sonrası seçim dönemlerinde, hükümetlerin fırsatçı eğilimleri izledikleri ortaya konulmuş, ancak, 2002 yılından sonra yapılan iki seçimde bu eğilimlerin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akalın ve Erkişi (2007), 1950-2006 döneminde, ondört genel seçimi ayrı ayrı incelemek suretiyle yapmış oldukları çalışmalarında, para arzı, kamu harcamaları, enflasyon, işsizlik ve büyüme oranı değişkenlerinden bazı değişkenlerin farklı seçim dönemlerinde teoriye uygun davranış gösterdiklerini tespit etmişlerdir. İşsizlikle ilgili herhangi bir sonucun ortaya konulmadığı çalışmada, değişkenlerin tümü bir arada değerlendirildiğinde fırsatçı politika etkileri görülmediği için teorinin geçerli olduğu yönünde kesin bir sonuç elde edilememiştir.

Sezgin (2004), 1950-2003 dönemi verilerine dayanarak yaptığı çalışmada, partilerin fırsatçı eğilimde olduğu için ekonomiyi manipüle ettiği, fakat bu etkinin önemli oranda olmadığı ve gittikçe azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), 1987 yılı birinci ayı ile 2003 yılı altıncı ayını kapsayan dönemdeki aylık verilere dayanarak yaptığı çalışma ile politik konjonktür teorisinin kamu harcamaları ve GYİH üzerinde geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İşsizlikle diğer ilgili iktisadi değişkenlerin münferit olarak ele alındığı çalışmalara bakılacak olursa;

Özata ve Esen (2010), 1998-2008 dönemi üçer aylık verilere dayalı olarak özel imalat sanayinde reel ücretler ile istihdam arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmada, reel ücretlerdeki artışın istihdam azaltıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Pazarlıoğlu ve Çevik (2007), 1945-2005 dönemi verilerine dayanarak, ücretler, verimlilik ve işsizlik ilişkilerini incelediği çalışmada, 1969 yılı dönemi ve sonrası için işsizlikten ücretlere doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve işsizlikteki artışın verimliliği artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Gül ve Kamacı, 1980-2010 ve 1993-2010 dönemleri verilerine dayalı olarak, oniki gelişmiş ülke ve Türkiye'nin de bulunduğu yedi gelişmekte olan ülke üzerinde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkilerine dair yaptıkları çalışmada, gelişmiş ülkelerde ithalatın işsizliğe neden olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise ihracatın işsizliğe yolaştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Konu ile ilgili yabancı literatürde de birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda elde edilen bulgular, Türkiye üzerine yapılanlardan farklılık gösterebilmektedir.

Prachowny'nin (1993), Amerika ekonomisinde, işsizlik ile büyüme arasındaki ilişkiye ilişkin yaptığı araştırmada, büyümede % 0,6'lık artışın işsizlik oranında %1'lik bir azalışa neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Cuaresma (2003) ise, ABD için işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkinin ekonominin genişleme ve daralma dönemlerine göre farklılık gösterip göstermediği yönünde yaptığı araştırma sonucunda, büyümenin işsizlik üzerindeki etkisinin asimetrik olduğunu ve bu etkinin genişleme dönemine göre daralma döneminde daha anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca genişleme döneminde işsizlik üzerindeki şokların kalıcı olabileceği ileri sürülmüştür.

Vire'n (2001), büyüme ve nüfus artışının işsizlik üzerindeki etkisi ile ilgili olarak 1960-1997 dönemi verilerine dayanarak 20 OECD ülkesi üzerinde bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre, nüfus artışları işsizliği artırmaktadır. Büyümenin ise işsizlik üzerinde ekonomik trende göre farklı etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, genişleme dönemlerinde, büyümenin işsizlik üzerinde azaltıcı bir etkisi varken, daralma dönemlerinde sıfıra yakın bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Vanderberg (2010), 29'u OECD ülkesi olmak üzere, toplam 91 ülkenin 2003-2005 yıllarını kapsayan verilerine dayanarak büyüme ve toplu pazarlığın ayrı ayrı işsizlik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada, büyüme oranındaki azalmanın işsizliği

artırdığı belirlenirken, toplu pazarlığın ise işsizlik üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Andersen ve Hainaut (1998), OECD ülkelerinde doğrudan sermaye yatırımlarıyla istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yabancı doğrudan sermaye yatırımlarının işsizliği azaltmadığına dair bulgular elde etmişlerdir.

Elsby vd, (2009), 1986- 2007 yılları verilerine dayanarak 14 OECD ülkesi üzerinde yaptığı çalışmaya göre, çalışanların toplu pazarlık gücünden dolayı işsizliğin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Nickell vd., (2005), 1960'lerden 1990'lara kadarki dönemde 1961-1995 verilerini kullanarak OECD ülkeleri üzerinde yaptığı çalışmada, işsizlikteki artışların büyük bir kısmının işgücü piyasası kurumlarındaki değişimlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Rebitzer (1998), ABD imalat sektöründe 1961-1980 dönemi yıllık verilerine göre yaptığı çalışmada, işsizlikteki bir artışın ücretlerdeki artış oranını azalttığı, işgücü verimliliğini ise artırıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Holden and Nymoen (2002), Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsviçre'yi içeren ülkelerde 1964-1994 yıllarını kapsayan bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, yüksek işsizlik ile ücretler arasında bir ilişkinin bulunduğu ve yüksek bir işsizlik seviyesinin ücret artışlarını azaltıcı yönde etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Flinn (2006), Amerika'da, 1996-1997 yılını kapsayan verilere dayanarak yaptığı çalışmada, yüksek asgari ücretin işsizliği artırmada düşük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Yapılan bu çalışmada ise, literatürde yer alan değerli birçok çalışmadan farklı olarak işsizliğe katkısı olabileceği düşünülen değişkenlerin tümü birlikte dikkate alınmak suretiyle analiz gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, gayrisafı yurtiçi hâsıla, sabit sermaye yatırımları, dışa açıklık, nüfus, sendika büyüklüğü, asgari ücretler,

ücret düzeyleri, verimlilik, yerel ve genel seçimlerin işsizlik üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmada, gerek ekonomide yapısal dönüşümün başlaması gerekse sağlıklı verilere ulaşılabilmesi bakımından 1980 dönemi sonrası dikkate alınmıştır. Söz konusu döneme ilişkin seçilmiş işsizlik dinamikleri ile işsizlik arasındaki ilişkiler, VAR etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması ile ortaya konulmuştur.

3.2. Araştırma Yöntemi ve Veriler

3.2.1. Yöntem

Zaman serilerine dayalı ekonomik öngörü için genelde dört yaklaşım vardır. Bunlar tek denklem regresyon modelleri; birden çok denklemlili regresyon modelleri; entegre olmuş otoregressif hareketli ortalama (ARIMA) ve vektör autoregresyon (VAR) modelidir (Ertek, 1996: 397). Bu modellerden; iktisadi değişkenler arasındaki etkileşimin net olarak ortaya konulması, hangi değişkenin içsel hangisinin dışsal olduğunu belirlemenin çok zor olması ve çok yönlü ilişkinin bulunması nedeniyle VAR analizi tercih edilmektedir.

VAR analizi Sims tarafından geliştirilen çok değişkenli bir regresyon modelidir. Sims, zaman serilerinin önsel bilgiye dayanan kısıtlamaları eleştirmiş ve tüm değişkenlerin içsel-dışsal ayrımı yapılmadan içsel olarak kabul edilmesi gerektiğini belirterek VAR modelini geliştirmiştir (Sims, 1980: 15). Bu model, uygulamalı ekonometri ve özellikle makroekonomi ve finans konularında yapılan araştırmalarda kullanılmaktadır. Burada vektör terimi iki ya da daha çok değişkenden oluşan bir vektörün ele alınmasından, otoregresyon terimi de bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin denklemin sağında yer almasından ileri gelmektedir (Tarı, 2008: 434). VAR modeli, modeldeki her bir değişkenin kendi gecikmeli değerleri ile diğer değişkenlerin gecikmeli ve mevcut değerleri ile açıklanan çok boyutlu bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Stock ve Watson, 2001: 101).

Y ve X gibi iki değişkenli basit bir VAR modeli;

$$Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^p \alpha_{11i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{12i} X_{t-i} + u_{1t} \quad (11)$$

$$X_t = \alpha_{20} + \sum_{i=1}^p \alpha_{21i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{22i} X_{t-i} + u_{2t} \quad (12)$$

Burada, α_{i0} sabit terim, α_{ijk} i'nci denklemdeki j'inci değişkenin k gecikmesine ait parametre, u_{it} hata terimi ve ρ gecikme sayısıdır. Hata terimlerinin ortalaması sıfır, kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır, varyansları sabit ve normal dağılıma sahiptir.

Denklemlerin sağ tarafındaki değişkenler aynıdır. Sabit terim, modele değişkenlerin sıfırdan farklı ortalamalara sahip olması durumunda dâhil edilir.

Model kısaca,

$$y_t = c + \sum_{i=1}^p A_i y_{t-i} + u_t \text{ olarak ifade edilebilir. Model, iki değişkenin yerine M sayıda}$$

çok değişkenli olması durumunda;

$y_t = c + A_1 y_{t-1} + A_2 y_{t-2} + \dots + A_p y_{t-p} + u_t$ biçiminde ifade edilir. Burada, $y_t(M \times 1)$ değişken vektörü, $c(M \times 1)$ sabit terimler vektörü, $A_i (M \times M)$ parametre matrisi ve $u_t (M \times 1)$ hata terimleri vektörüdür.

VAR modeli gecikme sayısı ρ dikkate alınarak ρ 'inci dereceden VAR modeli olarak adlandırılır ve VAR(ρ) olarak gösterilir.

i. VAR Modelinin Aşamaları

- 1- Değişkenlerin seçimi, özelliklerinin belirlenmesi.
- 2- Değişkenlerin dışsaldan içsele doğru sıralanması. Sıralama önemlidir. Matris formunda sıra yanlış belirlenmişse sonuçlar farklı çıkabilir. Örneğin, X_t ve Y_t içsel olarak belirlendiğinde, bunların sırası kendi içlerinde nedensellik testi ile tespit edilebilir.
- 3- Durağanlık koşulunun sağlanması (mertebelerin aynı olması şart değildir). Stokastik ya da deterministik trendin ortadan kaldırılması gereklidir.
- 4- Gecikme uzunluklarının belirlenmesi.
- 5- Sistemin çalıştırıldıktan sonra politik analiz ya da öngörünün yapılması (Tarı, 2008: 439).

VAR modelinde sağlıklı sonuçların alınması için etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizlerinin yapılması gerekmektedir.

ii. Etki-Tepki Analizi

Modelde, değişkenlerin kendi şoklarına veya başka değişkenlerin şoklarına karşı gösterdiği tepkiler önemli olmaktadır. Zaman serisi modellerinde, hata terimi genellikle şokları temsil etmek için kullanılır. Bunun sonucu olarak, sistemdeki her bir değişkenin kendi ve diğer değişkenlerin hatalarına karşı reaksiyonu etki-tepki olarak adlandırılır. Etki tepki analizi, VAR hatalarından birinin daha sonraki periyotlarda sıfıra döneceğini ve diğer tüm hataların sıfıra eşit olacağı varsayımı altında; mevcut değerindeki tek birimlik bir artışa karşılık her bir değişkenin mevcut ve gelecek değerlerinin tepkisini göstermektedir (Stock ve Watson, 2001: 106). Şoku veren değişken yönünden etki, şoku alan değişken yönünden ise tepki söz konusudur. İki değişken arasında değişkenlerden birinin diğerine neden olduğu yargılamasına dayalı olarak yapılan bu analiz "dinamik çarpan analizi" ya da "etki-tepki" analizi olarak adlandırılmaktadır (Tarı, 2008: 435).

11 nolu denklemdeki u_1 'in bir standart sapma değerinde arttığını düşünelim. Böyle bir değişme, Y_t 'yi hem o dönemde, hem de gelecek dönemlerde değiştirecektir. Ama Y_t , X ilişkisinde de yer aldığından u_1 'deki değişme X üzerinde de tepki doğuracaktır. Benzer biçimde, X denklemindeki u_2 'nin bir standart sapmalık değişmesi Y 'yi etkileyecektir. Bu noktada, etki tepki fonksiyonu bu tür etkilerin gelecek dönemlerde ortaya çıkaracağı tepkileri izlemektedir.

iii. Varyans Ayrıştırması

Varyans ayrıştırması, öngörü hatalarının özelliklerinin bilinmesi ve modeldeki değişkenlerin karşılıklı ilişkilerinin tespit edilmesinden dolayı önem taşımaktadır. İncelenen değişkenlerin her birinin varyansında meydana gelen değişimin % kaçının kendi gecikmeleriyle, % kaçının ise diğer değişkenlerce açıklandığını araştırır. Değişkenlerin içsel ya da dışsal olup-olmadıkları hakkında bir yan değerlendirme olarak da kullanılabilir (Tarı, 2008: 453). Varyans

ayrıştırması, bize diğer değişkenlerin şoklarına karşı kendi şokları yüzünden bir serideki hareketlerin oranını anlatır. Şayet, U_{x1} şoku $\{Y_t\}$ 'nin öngörü hata varyansının hiçbirini açıklayamazsa, $\{Y_t\}$ serisinin dışsal olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda, $\{Y_t\}$, U_{x1} şoklarından ve $\{X_t\}$ serisinden bağımsız olarak gelişir. U_{yt} 'nin Y_t 'nin öngörü hata varyansı tüm dönemlerde açıklama etkisi varsa Y_t içseldir (Enders, 2004: 180).

VAR analizinde değişkenlerin hangi sırada yer alacağı şokların belirlenmesi açısından önemli bir aşamadır. Bu, granger nedensellik testi ile yapılabileceği gibi, iktisat kuramı bilgileri ışığında da gerçekleştirilebilir. Çalışmada değişkenlerin sıralamasında ikinci yöntem tercih edilmiştir. Çünkü Granger nedensellik testi seçilecek gecikme uzunluklarına karşı hassas olduğundan yanıltıcı sonuçlara yol açabilmektedir.

3.2.2. Veri Seti

Çalışmamızda, 1980-2012 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. TÜİK, Merkez Bankası ve Kalkınma Bakanlığından elde edilen verilerin yanı sıra, IMF-IFS ve Dünya Bankası-WDI veri tabanlarından da veriler elde edilmiştir. Değişkenlerin aynı düzeye getirilmesi ve paralelliğin sağlanması için analizde kullanılacak olan bütün değişkenlerin logaritması alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler ve notasyonları tablo-10'da gösterilmektedir.

Tablo-10: Veri Setinin Tanıtılması

DEĞİŞKEN ADI	NOTASYON
İŞSİZLİK	U
DIŞA AÇIKLIK	OPENNESS
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI	RSER
GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA	RGDP
VERİMLİLİK	VERİMLİLİK
ÜCRET	UCRET
SENDİKALAŞMA ORANI	SEND_OR
ASGARİ ÜCRET	MIN_UCRT
NÜFUS	POP
YEREL SEÇİMLERİN TARİHLENMESİ	D_YEREL
GENEL SEÇİMLERİN TARİHLENMESİ	D_GENEL

3.3. Uygulama ve Bulgular

3.3.1. Birim Kök Testi

Verilerin durağanlığı ADF testi ile araştırılmış ve ortaya çıkan sonuçlar tablo-11’de gösterilmiştir.

Tablo-11: Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKEN	SABİTLİ		TRENDLİ ve SABİTLİ	
	t-istatistik	Kritik Değer	t-istatistik	Kritik Değer
U	-1,5831	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-2,4942	-4,2845 (%1) -3,5628 (%5) -3,2152 (%10)
ΔU	-4,8159	-3,6793 (%1) -2,9677 (%5) -2,6229 (%10)	-4,6814	-4,3098 (%1) -3,5742 (%5) -3,2217 (%10)
MIN_UCRET	-1,2390	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-3,7775	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
Δ MIN_UCRET	-6,2003	-3,6701 (%1) -2,9639 (%5) -2,6210 (%10)	-6,0871	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
OPENNESS	-1,5333	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-3,2618	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
Δ OPENNESS	-4,3761	-3,6793 (%1) -2,9677 (%5) -2,6229 (%10)	-4,4623	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
POP	-2,4598	-3,6701 (%1) -2,9639 (%5) -2,6210 (%10)	-4,3548	-4,3098 (%1) -3,5742 (%5) -3,2217 (%10)
Δ POP	-2,1146	-3,6891 (%1) -2,9718 (%5) -2,6251 (%10)	-1,8074	-4,3239 (%1) -3,5806 (%5) -3,2253 (%10)
$\Delta\Delta$ POP	-7,3671	-2,6501 (%1) -1,9533 (%5) -1,6097 (%10)	-7,4644	-4,3098 (%1) -3,5742 (%5) -3,2217 (%10)
RGDP	-1,3541	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-2,1383	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)

Not: Gecikme uzunlukları AIC kriterine göre tespit edilmiştir. Burada Δ parametresi birinci farkı, $\Delta\Delta$ parametresi ikinci dereceden farkı göstermektedir.

Tablo-11: Devam Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKEN	SABİTLİ		TRENDLİ ve SABİTLİ	
	t-istatistik	Kritik Değer	t-istatistik	Kritik Değer
Δ RGDP	-4,4137	-3,6701 (%1) -2,9639 (%5) -2,6210 (%10)	-4,2770	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
RSER	-1,3505	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-2,0569	-4,2845 (%1) -3,5628 (%5) -3,2152 (%10)
Δ RSER	-4,8474	-3,6701 (%1) -2,9639 (%5) -2,6210 (%10)	-4,7846	-4,2967 (%1) -3,5683 (%5) -3,2183 (%10)
SEND_ORAN	-1,2548	-3,7529 (%1) -2,9980 (%5) -2,6387 (%10)	-1,0954	-4,4163 (%1) -3,6220 (%5) -3,2485 (%10)
Δ SEND_ORAN	-4,4641	-3,7529 (%1) -2,9980 (%5) -2,6387 (%10)	-4,5988	-4,4163 (%1) -3,6220 (%5) -3,2485 (%10)
UCRET	-2,7539	-3,6793 (%1) -2,9677 (%5) -2,6229 (%10)	-2,8323	-4,3098 (%1) -3,5742 (%5) -3,2217 (%10)
Δ UCRET	-4,4475	-3,6701 (%1) -2,9639 (%5) -2,6210 (%10)	-3,3603	-4,4163 (%1) -3,6220 (%5) -3,2485 (%10)
VERİMLİLİK	-0,2921	-3,6616 (%1) -2,9604 (%5) -2,6191 (%10)	-2,5869	-4,2845 (%1) -3,5628 (%5) -3,2152 (%10)
Δ VERİMLİLİK	-5,1168	-3,6793 (%1) -2,9677 (%5) -2,6229 (%10)	-5,0304	-4,3098 (%1) -3,5742 (%5) -3,2217 (%10)

Not: Gecikme uzunlukları AIC kriterine göre tespit edilmiştir. Burada Δ parametresi birinci farkı, $\Delta\Delta$ parametresi ikinci dereceden farkı göstermektedir.

Tablo-11’de, tüm değişkenlerin %1 önem seviyesinde durağan olmadıkları görülmektedir. Söz konusu değişkenlerin farkları alınarak hesaplanan mutlak değerlerin Aica %1 kritik seviyesi değerinden büyük olduğu ortaya konularak, serilerin durağan olduğu belirlenmiştir. POP değişkeni hariç diğer tüm değişkenler birinci dereceden farklarının alınmasıyla durağan hale gelmiştir. POP değişkeni ise, ikinci dereceden farkı alınarak POP(2) durağan hale gelmiştir. Durağanlıkta, ADF test istatistiğinde, RGDP ve UCRET değişkeninde sabitli model dikkate alınırken, diğer tüm değişkenlerde sabitli ve sabitli-trendli model dikkate alınmıştır.

3.3.2. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR analizinde, gecikme uzunluğunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Gerçek hayata ilişkin gecikme uzunluğu çoğu zaman bilinmemektedir. Analizde gecikmeler olduğundan daha uzun olarak belirlendiğinde, gerçekte olduklarından daha yüksek değerler almaktadır. Bu nedenle uygun yöntem ile gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir (Tablo-12).

Tablo-12: Gecikme Uzunluğu

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	295.0495	NA	6.92e-16	-20.71782	-20.47993	-20.64510
1	475.8232	284.0729	1.05e-20	-31.84451	-30.41715*	-31.40816
2	497.7813	26.66342	1.58e-20	-31.62724	-29.01041	-30.82725
3	543.4401	39.13608*	6.32e-21	-33.10286	-29.29656	-31.93924
4	600.1779	28.36893	2.79e-21*	-35.36985*	-30.37409	-33.84260*

* İlgili kriterlere göre belirlenen en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

LR: LR Test İstatistiği

FPE: Son Öngörü Hatası

AIC: Akaike Bilgi Kriteri

SC: Schwarz Bilgi Kriteri

HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

VAR Modeli'nin derecesinin belirlenmesi için genellikle, Olabilirlik Oranı Testi (Likelihood Ratio Test: LR), Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion: AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (Schwarz Information Criterion: SIC), Son Öngörü Hatası (Final Prediction Error: FPR) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) testleri kullanılmaktadır. Bu kriterleri minimum yapan gecikme uzunluğu optimal olarak kabul edilmektedir. VAR modelinde birden fazla değişken içsel olarak kabul edildiği için serbestlik derecesi kaybına uğramamak amacıyla, gecikme uzunluğu SC kriterine göre 1 olarak alınmıştır.

3.3.3. Otokorelasyon

Modelde otokorelasyon olup olmadığı Lagrange Çarpanları (Lagrange Multiplier-LM) testi ile test edilmiştir. Tablo-13’de görüleceği üzere, LM olasılık değerlerinin tümü kritik değerlerden büyük olduğu için otokorelasyon bulunmamaktadır.

Tablo-13: Otokorelasyon

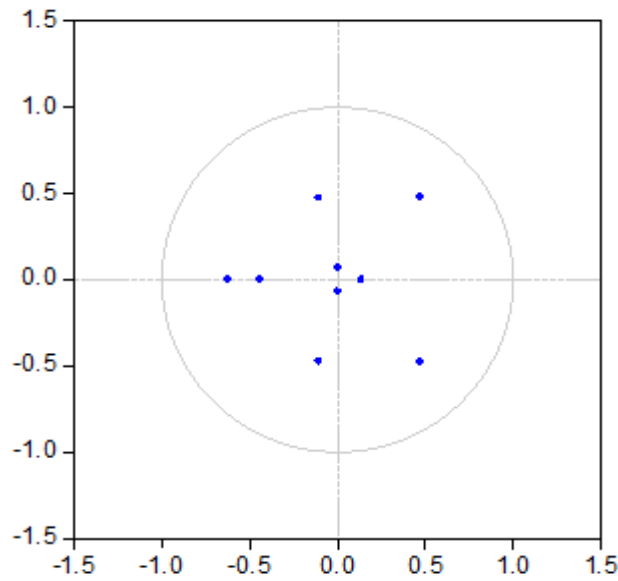
Gecikme Değeri	LM-Stat	Prob
1	38.07784	0.0455
2	31.09535	0.1859
3	31.43431	0.1750
4	13.87178	0.9639
5	44.42888	0.0097
6	18.18483	0.8344
7	24.86386	0.4700
8	21.14465	0.6845
9	17.42774	0.8657
10	15.03010	0.9407
11	23.15334	0.5686
12	14.59848	0.9503

Ayrıca, VAR modelinden elde edilen artıkların normal dağılıp-dağılmadığı test edilmiş, Jarque-Bera istatistiğine göre hesaplanan değer 19,40925 (p-değeri: 0,0354) olduğu için, H_0 hipotezi reddedilerek elde edilen sonuçla, hataların normal dağılıma göstermediği belirlenmiştir.

3.3.4. VAR Sisteminin Durağanlığı

Elde edilen sonuçların tutarlı olabilmesi ve öngörü amaçlı kullanılabilmesi için VAR sisteminin durağanlığının sağlanması gerekmektedir. Buna göre, VAR sisteminin durağan olması köklerin bir çember içerisinde yer almasına bağlıdır. Şekil-3’ de görüldüğü üzere AR karakteristik polinomunun ters köklerinin hiçbirisi çember dışında yer almamaktadır. Bu nedenle, sistemin durağan olduğu kabul edilmektedir.

Şekil-3: AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Sistemin durağan olduğu, tablo-14’de yer alan köklerin değerleri ile teyit edilmektedir.

Tablo-14: Sistemin Durağanlığı

Kök	Katsayı
$0.473368 - 0.479258i$	0.673621
$0.473368 + 0.479258i$	0.673621
-0.622585	0.622585
$-0.106642 - 0.474531i$	0.486366
$-0.106642 + 0.474531i$	0.486366
-0.437462	0.437462
0.136813	0.136813
$0.003582 - 0.070725i$	0.070815
$0.003582 + 0.070725i$	0.070815

Yapılan testlere göre VAR modelinin gerekli varsayımları sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Durağanlığın sağlanması sonucu değişkenlerin sıralanması yapılabilir.

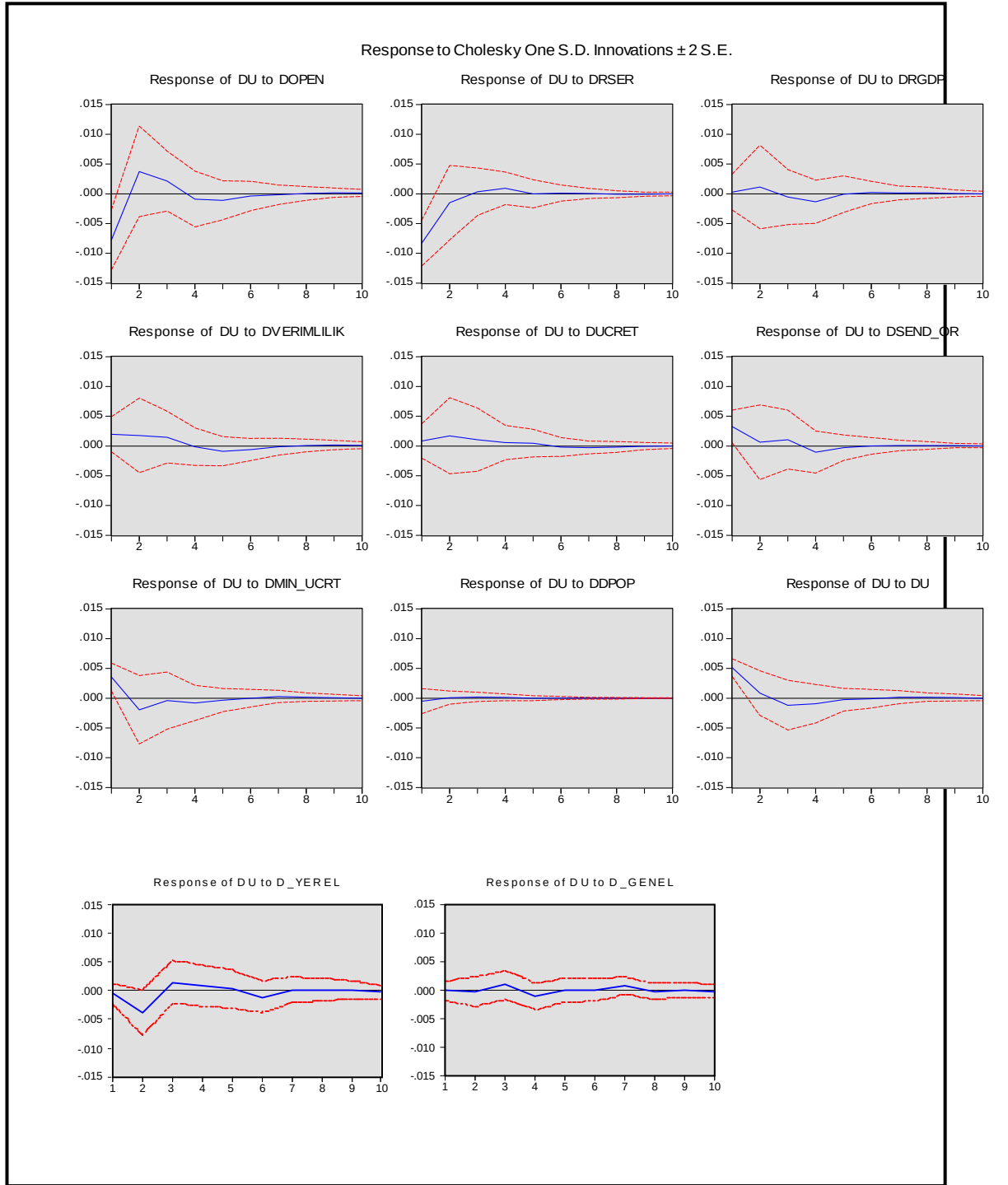
3.3.5. Değişkenlerin Sıralanması

VAR analizinde önemli bir husus değişkenlerin sıralanmasıdır. Çalışmada, değişkenlerin sıralanması iktisadi bilgiye dayanılarak dışsaldan içsele doğru olacak şekilde sıralanmıştır. Buna göre, dışa açıklığın sabit sermaye yatırımlarını, sabit sermaye yatırımlarının gayrisafi yurtiçi hasılayı; gayrisafi yurtiçi hasılanın verimliliği; verimliliğin ücreti; ücretin sendikalaşma oranını; sendikalaşma oranının asgari ücretleri; asgari ücretlerin nüfusu ve nüfusun işsizliği etkilediği bilgisinden hareketle sıralamanın bu şekilde yapılması uygun görülmüştür. (OPENLESS, RSER, RGDP, VERIMLILIK, UCRET, SEND_OR, MIN_UCRET, POP, U) Bu değişkenlerin sıralamasından sonra yerel ve genel seçimlerin bilgiye dayalı sıralaması yapılmıştır.

3.3.6. Ampirik Bulgular

VAR analizinde değişkenler arasındaki dinamik etkileşimleri belirlemek için etki-tepki fonksiyonlarından yararlanılmaktadır. Etki- tepki fonksiyonları ile modelde bulunan değişkenlerden birindeki bir birimlik şoka karşılık hem kendisi hem de diğer değişkenlerin bu değişime vermiş olduğu tepkiler gözlemlenmektedir. Model (1) gecikme ile VAR (1) tahmin edilmiş olup, birinci sapmalık şoklara karşılık etki tepki fonksiyonlarının şekilleri grafik-22’de gösterilmiştir.

Grafik-22: Etki Tepki Analizi

Grafiklerde, VAR modelinde yer alan değişkenlerin şokları karşısında işsizliğin vermiş olduğu tepkilerde, tablolarda yer alan kırmızı çizgiler güven aralıklarını, mavi çizgi ise ilişkinin seyrini göstermektedir. Kırmızı çizgilerden

birinin sıfır çizgisini kesmesi, ortaya çıkan sonucun anlamsız olduğunu yansıtmaktadır. İşsizliğin, değişkenlere karşı vermiş olduğu tepkiler ise şunlardır:

- 1) Dışa açıklık tepkisi: Dışa açıklık değişkeninde bir birimlik şok meydana geldiğinde, işsizlik ilk iki dönem pozitif yönlü değişmekte; ilk 2. dönemden 4. döneme doğru negatif yönlü bir tepki vermektedir. Yani, dışa açıklığın artması ilk iki yıl işsizliği artırırken, sonraki iki yıl boyunca işsizliği artırıcı etkisi azalmaktadır. Bu tepki, 4. dönemden itibaren sönümlenmekte ve şokun etkisi ortadan kalkmaktadır.
- 2) Sabit sermaye yatırımları tepkisi: Sabit sermaye yatırımları değişkeninde bir birimlik şok karşısında işsizlik üç döneme kadar artmakla birlikte ortaya çıkan sonuç anlamsızdır. Çünkü güven aralığını gösteren çizgi sıfırı kesmektedir.
- 3) Büyüme tepkisi: Büyümede meydana gelen bir birimlik şok karşısında işsizliğin vermiş olduğu tepkiler çok küçüktür. Bu nedenle, büyüme işsizlik üzerinde önemli bir değişken değildir. Bu sonuç, istihdam yaratmayan büyüme durumunu göstermektedir.
- 4) Verimlilik tepkisi: Verimlilikte meydana gelen bir birimlik bir şok karşısında, işsizlik düşük tepkiye sahip bir şekilde dört döneme kadar aynı yönde değişmektedir. Yani, verimlilikte meydana gelen bir artış karşısında, işsizlik önemli ölçüde olmasa bile dördüncü döneme kadar artmaktadır. Bu ilişki, dördüncü dönemden itibaren ortadan kalkmaktadır.
- 5) Ücret tepkisi: Ücrette meydana gelen bir birimlik bir şok karşısında, işsizliğin vermiş olduğu tepki, altı döneme kadar zayıf olmakla birlikte aynı yönde olmakta, altıncı dönemden itibaren ilişki ortadan kaybolmaktadır. Bu sonuçla, ücret artışlarının düşük de olsa işsizliği artırdığı ortaya konulmaktadır.
- 6) Sendikalaşma tepkisi: Sendikalaşma oranı değişkenine işsizliğin vermiş olduğu tepki, dönemler itibarıyla farklılık taşımayarak beşinci döneme kadar sürmektedir. Beşinci dönemden sonra ilişki ortadan kalkmaktadır. Buna göre, işsizlik, üçüncü döneme kadar sendikalaşma oranı ile aynı yönde fakat azalan oranda değişmektedir. Bu nedenle sendikalaşma oranının artması, giderek azalmakla birlikte üçüncü döneme kadar işsizliği artırmaktadır. Üçüncü dönemden altıncı döneme kadar zayıf bir ters yönlü ilişkisi neticesinde

sendikalařma oranının artması bu dönemde iřsizlięi çok dūřukte olsa azaltmaktadır.

- 7) Asgari cret tepkisi: Asgari cret değişkenine karşı işsizliğin vermiş olduğu tepki, iki döneme kadar aynı yönlüdür. Buna göre, asgari ücretlerde bir artış olması işsizliği artırmaktadır. İkinci dönemden itibaren bu ilişki ters yönlü olmakla birlikte giderek zayıflamakta ve beşinci dönemden itibaren ortadan kalkmaktadır.
- 8) Nüfus artışı tepkisi: Nüfus artışına işsizliğin vermiş olduğu tepkiye bakıldığında, işsizliğin bir tepkisinin bulunmadığı görülmektedir. Buna göre, nüfus değişimleri işsizliği etkilememektedir.
- 9) İşsizlik tepkisi: Geçmiş dönemlerdeki kendi mevcut durumundaki değişmeye karşılık işsizliğin tepkisi iki döneme kadar aynı yönde olmakta, işsizlik değerlerindeki artış, işsizliği 2 döneme kadar artırmaktadır. İkinci dönemden itibaren bu ilişki zayıfta olsa ters yönlü niteliğe sahip olarak altıncı döneme kadar devam etmektedir. Altıncı dönemden itibaren ilişki ortadan kaybolmaktadır. Bununla birlikte, güven aralığının sıfır çizgisini kesmesi ilişkinin anlamsız olduğunu göstermektedir.
- 10) Yerel ve genel seçim tepkisi: Yerel seçimler değişkeninde bir birimlik bir şokun olması halinde işsizliğin bu şoka tepkisi dönemler itibarıyla farklılık göstermektedir. Buna göre, yerel seçimler üçüncü döneme kadar işsizliği azaltırken, üçüncü dönemden beşinci döneme kadar işsizliği azalan derecede artırmaktadır. Beşinci ve altıncı dönemlerde işsizlik tekrar azalmakta, yedinci dönemden itibaren ilişki ortadan kaybolmaktadır. Genel seçimler değişkeninde bir birimlik bir şokun olması halinde ise, işsizliğin bu şoka tepkisi, ilk iki dönemde bulunmamaktadır. İkinci dönemden üçüncü dönemin yarısına kadar işsizlikte bir artış, bu dönemden beşinci döneme kadar bir azalış bulunmaktadır. Beşinci dönemden yedinci döneme kadar bir tepkinin olmadığı ilişki, yedinci dönemde pozitif yönlü olmakta ve işsizlik artmaktadır. Yedinci dönemden sonra ilişki ortadan kalkmaktadır. Seçimlere karşılık işsizliğin vermiş olduğu bu tepki, seçim dönemlerinde fırsatçı eğilimlerin oluşabildiğini göstermektedir.

Analiz sonuçlarının da gösterdiği üzere, işsizliği en fazla dışa açıklık değişkeni artırmaktadır. Bu değişkeni önem sırasına göre, asgari ücretler, sendikalaşma oranı, verimlilik ve ücretler artırmaktadır. Nüfus ve gayrisafi yurtiçi hâsıla ise işsizliği etkilememektedir. Gayrisafi yurtiçi hasılanın işsizlik üzerindeki etkisinin olmaması istihdam yaratmayan büyümeye işaret etmektedir. Sabit sermaye yatırımları ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yerel ve genel seçimler ise, işsizliği dönemler itibarıyla her iki yönde etkilemektedir.

Etki tepki analizinden sonra değişkenlerde meydana gelen değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenler tarafından açıklandığını belirlemek önem taşımaktadır. Bu durum varyans ayrıştırma yöntemi ile ortaya konulabilir (Tablo-15).

Tablo-15: Varyans Ayrıştırması.

Dönem	S.E.	DOPE N	DRSE R	DRG DP	DVE R	DUCR ET	DSEN D	DMin UC	DDP OP	DU
1	0.00 39	32.79 46	37.42 82	0.043 9	2.10 32	0.3832	5.847 7	6.9153	0.147 0	14.33 64
2	0.00 43	34.99 90	33.46 15	0.636 1	3.30 18	1.6959	5.249 1	7.7889	0.130 3	12.73 70
3	0.00 44	35.31 21	31.86 74	0.744 5	4.10 88	2.1030	5.495 7	7.4829	0.142 5	12.74 27
4	0.00 44	34.67 44	31.34 64	1.502 5	4.00 01	2.1828	5.819 6	7.5595	0.145 0	12.76 93
5	0.00 44	34.82 67	31.00 25	1.487 7	4.31 05	2.2503	5.792 6	7.5263	0.143 5	12.65 94
6	0.00 44	34.79 82	30.92 52	1.503 8	4.45 53	2.2583	5.777 4	7.5066	0.143 1	12.63 18
7	0.00 44	34.77 35	30.89 25	1.510 0	4.45 87	2.2882	5.772 8	7.5321	0.143 0	12.62 88
8	0.00 44	34.75 35	30.87 69	1.519 7	4.45 87	2.3020	5.772 0	7.5393	0.143 2	12.63 43
9	0.00 44	34.75 47	30.86 84	1.519 9	4.46 69	2.3016	5.771 6	7.5386	0.143 2	12.63 46
10	0.00 44	34.75 70	30.86 43	1.519 8	4.47 22	2.3016	5.771 0	7.5377	0.143 2	12.63 28

Tablo-15’de ortaya konulan değerlere göre, işsizliğin büyük bir kısmı, yaklaşık %87’si diğer değişkenler tarafından açıklanırken, %13’lük kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlk dönemde işsizlikte meydana gelen değişimin % 37,42’si sabit sermaye yatırımları, %32,79’u dışa açıklık, %6,91’i asgari ücretler, %5,84’ü sendikalaşma oranı, %2,10’u verimlilik, %0,38’i ücret, %0,14’ü nüfus ve %0,04’ü büyümeden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, ilk dönemde işsizlikteki değişmeyi en fazla açıklayan değişken sabit sermaye yatırımlarıdır. Bu değişkeni, önem sırasına göre dışa açıklık, asgari ücretler, sendikalaşma oranı ve verimlilik değişkenleri izlemektedir.

İlk dönemden sonraki dönemlerde, işsizlikteki değişmeyi açıklayan değişkenlerin payına bakılacak olursa, ikinci dönemden itibaren tüm dönemlerde dışa açıklık oranının işsizliği en fazla açıklayan değişken olduğu görülmektedir. Bu dönemde, işsizliğin ortalama olarak %34,84’ü dışa açıklık değişkeni, %31,34’ü sabit sermaye yatırımları değişkeni, %7,55’i asgari ücret değişkeni, %5,68’i sendikalaşma oranı değişkeni; %4,22’si verimlilik değişkeni, %2,18’i ücret değişkeni, %1,32’si büyüme değişkeni ve %0,14’ü nüfus değişkeni tarafından açıklanmaktadır. İşsizliğin geriye kalan yaklaşık %12,66’lık kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşsizlik, dünyada ekonomik ve sosyal sonuçları ile ülke gündemlerinde ilk sıralardaki yerini almaya devam etmektedir. Özellikle 1929 büyük buhran döneminde ciddi bir problem olarak ortaya çıkan işsizlik, II. Dünya savaşı sonrası deflasyon dönemlerinde, petrol şoklarında, ve 1994 Meksika krizi ile başlayan, ve günümüze kadar uzanan küresel ekonomik krizlerde, etkisini hissettiren bir sorun olarak süregelmiştir. Bu süreçte yaşananlar, iktisat literatürü içerisinde, egemen ve aykırı iktisadi yaklaşımlar ekseninde konunun ele alınmasına yolaçmıştır. Birinci yaklaşım olan klasik yaklaşımda, tam rekabet, tam istihdam, ücret ve fiyatların esnekliği, tam bilgi, rasyonel birey davranışı ile işsizliğin piyasaya müdahale olmaksızın kendiliğinden çözüleceği kabul edilmiştir. Keynesyen yaklaşımda ise, piyasa başarısızlıkları, ücret ve fiyatların özellikle aşağı doğru katılığı, mal piyasası dengesizliği gibi ileri sürülen görüşler ile ekonomide işsizliğin mevcut olacağı ve sorunun kendiliğinden giderilemeyeceği ifade edilmiştir.

İşgücü piyasasındaki uygulamalar dikkate alındığında, işsizliği yalnızca olumsuz ekonomik koşullara bağlamanın doğru olmadığı görülmektedir. Toplumsal hayatta, sosyal devlet politikaları sonucu getirilen asgari ücret, işsizlik yardımları, sendikalaşma, küreselleşme ve bütünleşme hareketleri ile gittikçe derinleşen krizler, serbest dış ticaret, eğitim, göç ve kentleşme gibi yapısal durum arz eden unsurlar da işsizlik üzerinde etkide bulunabilmektedir.

Son dönemlerde gelişmiş ülkelerde yaşanan yüksek işsizlik seviyesi, makroekonomik değişkenlerde olumlu gelişmeler olmasına rağmen Türkiye’de de, yaşanmaktadır. Ülkede işsizliğin yüksek olmasında, kuşkusuz yapısal nedenlerin etkileri büyüktür. 1980 kararları sonucu serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ihracata dayalı dışa açılma döneminin başlaması ile birçok dinamiğin işsizlik üzerindeki etkilerini görmek mümkündür. Günümüze kadar yaşanan krizlerde, kriz dönemi ve sonrası işsizliğin bir önceki kriz dönemine göre yüksek seviyelere ulaşması; çalışmada, Türkiye’deki işsizliğin en önemli dinamiğinin kriz olduğu hipotezini ileri sürmemize yolaçmıştır.

Ülkedeki işsizliğe göz atıldığında, sorunun her zaman var olduğunu ve ayrıca 1980’li yıllara kadar istihdamın önemli bir kısmının tarım sektöründe yer aldığını, sanayinin ithalata rakip endüstriden oluştuğunu, yüksek bir gizli işsizliğin mevcut olduğunu, bu durumun ise işsizlik oranlarına yansımadığını söylemek mümkündür. Bu dönemden itibaren kırdan kente göç ve sağlıksız kentleşme ile gizli işsizliğin yerini açık işsizlik almış, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanamaması ile işgücü artışını absorbe edecek istihdam imkânlarının oluşturulamaması, dış âlemden ve olumsuz konjonktürden kolayca etkilenen kırılgan bir ekonomik yapıya sahip olması gibi nedenlerle, işsizlik yüksek seviyelerde kalmıştır.

Türkiye’de 2012 yılında kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, 54 milyon 724 bin kişi ve toplam işgücü ise 27 milyon 339 bin kişidir. İşgücüne katılma oranı, ülke genelinde % 50.0, erkeklerde % 71.0, kadınlarda ise % 29.5 olarak tahmin edilmiştir. İşgücüne katılım oranları % 60 düzeyinden 2007’ye kadar sürekli bir azalma göstererek % 49’lu seviyelere kadar gerilemiş, 2007 yılından sonra ise tekrar artarak % 53 seviyesine yükselmiştir. İşgücüne katılım oranının en yüksek olduğu 1989 yılında bile % 60.70 oranı ile AB ortalamasının % 6 ve OECD ortalamasının %9 gerisinde kalmıştır.

Ülkede, 2012 yılı toplam istihdamı 24 milyon 821 bin kişidir. İstihdam edilenlerin 17 milyon 512 bini erkek, 7 milyon 309 bini ise kadındır. İstihdamın ana sektörler itibarıyla dağılımı, hizmetler sektöründe % 48.1, sanayi sektöründe % 26.5 ve tarım sektöründe % 25.5 olarak gerçekleşmiştir. 1980’lerden beri tarımsal istihdamda azalma, sanayi ve hizmetler kesiminde ise artış yaşanmaktadır. Ancak, sanayi sektöründeki artış, çok düşük seviyelerde gerçekleşmiş ve tarımsal sektörden kopan işgücünün önemli bir kısmını çekememiştir.

Türkiye’de işsizlik oranı, 1980 yılında % 7,2’dir. Ortalama işsizlik oranı 1980-1990 döneminde % 7.66, 1990-2000 döneminde % 7.77, 2000 sonrası dönemde ise % 10.27 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından itibaren çift haneli rakamlara ulaşmış, 2009 yılında % 14 oranında gerçekleşmiştir. 2012 yılı itibarıyla, Türkiye genelinde işsiz sayısı bir önceki yıla göre 97 bin kişi azalarak 2 milyon 518 bin kişi ve işsizlik oranı % 9.2 olarak gerçekleşmiştir.

Cinsiyete dayalı işsizlikte, erkek işsizlik oranı 1997’de % 6.5 ile en düşük seviyeye sahipken, 2009 yılında % 13.9 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Kadın işsizlik oranının en düşük seviyesi % 5.9 ile 1996 yılında gerçekleşirken, en yüksek seviyesi % 14.3 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Erkek ve kadın işsizliğinde özellikle 2000 yılından başlamak üzere kayda değer bir artış yaşanmıştır.

Kent-kır işsizliğinde, kent işsizliği her zaman yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Kent işsizliği 2000 yılı hariç tüm dönemde çift haneli oranları yaşamış, % 8.8 ile aynı yılda en düşük orana sahipken, 2009 yılında % 16.6 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Kır işsizliği ise, % 3.3 ile 1998 yılında en düşük orana ve 2009 yılında % 8.9 ile en yüksek orana sahip olmuştur.

İlköğretimliler arasındaki işsizlik oranı hiçbir dönemde, %40’ın altına düşmemiştir. Yükseköğrenimlilerin işsizlik oranı 2000 yılından itibaren sürekli artmaya devam etmiş ve çift hanelere ulaşmıştır. 2012 yılı itibarıyla işsizlik, herhangi bir eğitim seviyesine sahip olmayanlarda % 6.9, ilköğretim mezunlarında % 41.1, orta öğretimlilerde % 32 ve yükseköğrenimlilerde % 20 olarak gerçekleşmiştir.

Yaş gruplarına göre 15-24 yaş aralığındaki genç işsizliği, özellikle 2011 ve 2012 yıllarında, toplam işsizliğin üçte birinden daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

Uzun süreli işsizlik oranı, 1988- 1997 yılları arasında % 40 seviyelerinde gerçekleşmiş, 2000 yılında % 20.4’lük bir pay ile en düşük seviyeye inmiştir. 2012 yılında ise, % 24.58 olarak gerçekleşmiştir.

1980-2012 dönemine ilişkin olarak, yapılan iktisadi analizin yanısıra, işsizlik ve temel dinamikleri arasındaki ilişkiler ile en önemli dinamiğin hangisi olduğu ekonometrik analiz ile ortaya konulmuştur. VAR analizine dayalı bulgular, Türkiye ekonomisinde işsizliği belirleyen en önemli faktörün finansal kriz olduğu hipotezini destekler niteliktedir.

Çalışma sonuçlarına göre, işsizliği en fazla dışa açıklık değişkeni artırmaktadır. Bu değişkeni önem sırasına göre, asgari ücretler, sendikalaşma oranı,

verimlilik ve ücretler artırmaktadır. Bu dönemde, işsizliğin ortalama olarak %34.84'ü dışa açıklık değişkeni, %31.34'ü sabit sermaye yatırımları değişkeni, %7.55'i asgari ücret değişkeni, %5.68'i sendikalaşma oranı değişkeni; %4.22'si verimlilik değişkeni, %2.18'i ücret değişkeni, tarafından açıklanmaktadır. Nüfus ve gayrisafi yurtiçi hâsıla ise işsizliği etkilememektedir. Gayrisafi yurtiçi hasılanın işsizlik üzerindeki etkisinin olmaması istihdam yaratmayan büyümeye işaret etmektedir.

Türk işgücü piyasasında, yapısal yetersizlikler bulunmaktadır. İşgücüne katılım oranı, gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Kırsaldan kentlere göçler devam etmektedir. Tarım sektörünün istihdamdaki payı hala çok yüksektir. Ücretli çalışanın toplam istihdam içindeki payı ve gelişmiş ülkelere göre ücretler düşüktür. İşsizlik oranı 2001 krizinden sonra önemli bir sıçrama yapmış ve yüzde 10 civarlarında kronikleşmiştir. Aslında yüzde 10'luk bu oran sadece kayıtlı işsizlik rakamlarını içermektedir. Tarım sektöründeki işsizlik de dikkate alındığı takdirde sorunun çok ciddi boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde sorunun sadece işsizlik oranının yüksekliğiyle kalmadığı görülmektedir. Nitelikli işgücü de giderek daha fazla işsiz kalmakta; eğitilmiş gençler arasındaki işsizlik oranı yüksek boyutlarda yaşanmaktadır.

Ülkede işsizliğin boyutu dikkate alındığında, günümüzde tüm işsizleri kapsayacak politikaların olmadığı görülmektedir. İzlenecek politikalar kapsamlı ve bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Göçler de, şehirlerdeki işsizliğin anlaşılması ve önlenmesi açısından incelenmesi gereken bir olgudur. Göçlerin işsizlik etkisi, bugün olduğu gibi yakın gelecekte de devam edecektir. Kırdan-kente göçün, tarım sektörünün desteklenmesi ve sağlıklı kentleşmeyi sağlayacak sosyo-ekonomik politikaların uygulanması ile önüne geçilmelidir. Özellikle, tarımda modern teknik ve ileri teknolojilerin kullanılması, arazilerin bölünmemesi, verimlilik ve pazarlama olanaklarının artırılması önem taşımaktadır. Tarımdışı sektörlere geçişte ortaya çıkan işgücü fazlalığı, katma değer yaratan sanayi sektörü ile başta inşaat sektörü olmak üzere istihdam artırma kapasitesine sahip hizmetler sektörü faaliyetlerine kaydıracak bir istihdam politikası yoluyla absorbe edilmelidir.

Ülkede, ithalata bağımlı bir ihracaat yapısı bulunmaktadır. Bu durum, dış ticaret açıklarının süreklilik taşımasına yolaçmış ve gerçekçi bir döviz politikasının olmaması sonucu döviz kurundaki ani değişimler krizleri tetiklemiştir. Ayrıca, kısa vadeli sermaye akımları da krizi tetikleyen unsurlardan birisi olarak yer almıştır. Yaşanan krizler neticesinde, ekonominin kırılgan bir yapı arzemesi ve beklentilerin olumsuz olması, üretim ve yatırım kararlarının ertelenmesine neden olmuştur. Sonuçta, reel sektör önemli ölçüde etkilenmiş, krizler tekstil, otomotiv, inşaat gibi sektörleri daha fazla vurmuştur. Bu nedenle, ekonomi yönetiminin krizlerin etkisini azaltıcı yönde birtakım uygulamalarda bulunması gerekmektedir. Krizlerin başlangıcında, başta inşaat ve otomotiv sektörü gibi yüksek istihdam kapasitesine sahip sektörlerde arz yönlü politikalar uygulanarak vergi indirimleri yoluyla işsizliğin oluşması önlenmelidir. Ayrıca, ekonomideki kırılgan yapının önüne geçmek adına, özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin ülkeden ani çıkışını sınırlandıracak finansal düzenlemeler getirilmelidir. Kriz dönemlerinde, işe alım desteği, sosyal yardım ödemeleri gibi kurumsal düzenlemelerin kapsamı genişletilerek, olumsuz sonuçlarının etkisi azaltılmalıdır. Son olarak, krizler neticesinde kapanan işyerlerinin el değiştirmesi yerine doğrudan çalışanlarına satılması ile işsizliğin artmasına engel olunmalıdır. Ekonominin sağlıklı bir yapıya kavuşması ve işsizliğin yaşanmaması için, dışa bağımlı bir ihracat yapısından kurtarılması gerekmekte, yerli girdilerin kullanılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. İhracatın artırılması amacıyla, ücretler üzerinde baskı oluşturarak maliyet minimizasyonu sağlamak yerine, finansal teşvikler, ar-ge yatırım teşvikleri ve eğitim yardımları yoluyla, işgücünün kalifiye hale getirilmesine ve sürdürülebilir bir rekabetin sağlanmasına önem verilmelidir.

Türkiye’de dış ticaret hacminde bir artış olmasına ve ihracatta kayda değer artış yaşanmasına rağmen, istihdam beklenen düzeyde oluşmamıştır. Bunda, etkili bir istihdam politikasının olmayışı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, mülkiyet değişikliği şeklinde gerçekleşmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, ihracat yapısında emek yoğun mallardan sermaye yoğun mallara doğru bir geçişin olduğu dikkate alınarak, dış ticaret politikasında, katma değeri yüksek ve yenilikçi sermaye yoğun mallara öncelik verilmelidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise, ülkenin beşeri ve sabit sermayesini artıracak nitelikte olması gerekmektedir.

Büyümenin yeterince istihdam oluşturmaması da önemli bir sorundur. Reel GSYİH oranlarında yaşanan artışlara rağmen, sürdürülebilirliğin sağlanamaması, yüksek faiz ve enflasyon oranlarının birarada yaşanması neticesinde, uygun yatırım ortamı oluşmamış ve istihdam yeterince artırılamamıştır. Sürdürülebilir bir büyüme, her şeyden önce siyasal istikrarın korunması, ülkedeki yatırım ortamının iyileştirilmesi ve girişimciliğin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması ile mümkün olacaktır. Ayrıca, teşviklerin yüksek katma değer yaratacak sektörlerde, performans esasına göre verilmesi ve kredi maliyetlerinin azaltılması önem taşımaktadır. Türkiye ekonomisinde, toplam istihdam içerisinde KOBİ'lerin önemli bir payı bulunmaktadır. Aynı zamanda, istihdam olanakları yüksek olan bu işletmeler; teşvik, kredi ve eğitim desteğinin yanısıra doğrudan yardım gibi mekanizmalarla desteklenerek, istihdam artışı sağlanabilecektir. Kurumsal düzenlemelerin yanısıra bireysel girişimciliğin daha fazla desteklenmesi de önem taşımaktadır. Bankacılık sektörünün ve yerel birimlerin mikro finansman desteğini, destek miktarı ve kapsamını artırmaları yeni girişimcilerin oluşmasına ve istihdamın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye ekonomisindeki sermaye-yoğun sektörlere dayalı bir büyüme olmasına rağmen, emek arzı teknolojik gelişime uygun yapıda değildir. Bu durum, beşeri sermaye yatırımlarının yetersizliği, mesleki eğitimin ve yükseköğretim sisteminin dinamiklere uyarlanamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, başta nitelikli eleman yetersizliği yaşayan yenilikçi sektörlerde olmak üzere işgücü piyasasında talep edilen nitelikte eğitim sisteminin yapılandırılması, yeterli teknik eğitimin sağlanması ve başta sanayi kesimi olmak üzere özel sektör ve üniversite ilişkisinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut işgücü ise, ekonominin gelişme dinamikleri doğrultusunda, yaşam boyu eğitim faaliyetleri ile sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturulmalıdır.

Asgari ücret politikaları, bölgesel sosyo-ekonomik farklılıklar dikkate alınarak uygulanmalı, bölgesel asgari ücret düzenlemesi getirilmelidir. Ayrıca, asgari ücret üzerindeki vergi engeli azaltılmalı, gerek işveren gerekse işçinin katlanmak zorunda oldukları vergiler düşürülmelidir. Bunun dışında ücret dışı maliyetleri de azaltılmak suretiyle istihdam yaratmanın maliyeti düşürülmelidir.

Sendikaların işsizlik üzerindeki etkisi çalışma hayatında önemli bir konu olmaya devam etmektedir. Türkiye’de geleneksel sendika tipini oluşturan toplu pazarlık sendikacılığı, artan rekabet ve özelleştirmelerin etkisiyle değişime uğramaya başlamıştır. Sendikaların bu süreçte, işsizliğin artmasına katkıda bulunacak şekilde sendikal faaliyetlerden sakınmaları gerekmektedir.

Bir diğer sorun, işgücü piyasasında aynı anda arz ve talebin eşleşememesidir. Bir çok ülkede gözlenen enformel sektördeki çalışma koşullarının ve işçi ve işverenler arasında etkin haberleşme ve bilgi mekanizmalarının iyileştirilmesi gerekmektedir. İşsizliğin çözümü için KOSGEB, İŞKUR, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı gibi kamu kurumlarına büyük görevler düşmektedir. Türkiye'nin tek istihdam kurumu olan İŞKUR çağdaş kimliğine kavuşmalı ve işgücü piyasasında daha etkin bir hale gelmelidir. Sendikasızlaştırmayı getiren taşeron eliyle istihdam uygulamasına kamu ve özel kesimde son verilmeli ve mevcut uygulamalar en kısa sürede durdurulmalıdır.

Çalışma sürelerinin kısaltılması yeni iş olanaklarının yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Standart dışı istihdam biçimleri (mevsimlik, geçici, part-time, tele çalışma, eve iş verme vb.), çalışanların haklarını güvenceye alacak düzenlemeler yapılarak uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abbringa Jaap H., Gerard J. Van Den Berg vd. (2002). "The Anatomy of Unemployment Dynamics". *European Economic Review* Vol. 46, 1785–1824.
- Acemoğlu Daron, Robert Shimer (1999), "Efficient Unemployment Insurance". *Journal of Political Economy*, Vol. 107(59), 893-928.
- Addison John T., McKinley L. Blackburn (1999). "Minimum Wages and Poverty". *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 52(3), 393-409.
- Aghion Philippe, Peter Howitt (1994). "Growth and Unemployment". *The Review of Economic Studies*, Vol. 61(3), 477-494.
- Akalın Gülsün, Kemal Erkişi (2007). "Türkiye’de Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt. 3(5), 89-116.
- Akan Yusuf, İbrahim Arslan (2008). *Göç Ekonomisi Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Ankara: Ekin Basın Yayım Dağıtım.
- Akerlof, A. George (1984). "Gift Exchange and Efficiency-Wage Theory: Four Views". *The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety, Sixth Annual Meeting of the American Economic Association*, Vol:74(2), 79-83.
- Akkaya, Yüksel (2003). "Küreselleşme Kısılacında Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Temel Özellikleri", *Petrol-İş*, 2000*2003 Yıllığı, No. 85.
- Aksoy, Şerafettin (1991). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1. Baskı.
- Aktar, I., L. Öztürk (2009). "Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey?". *International Research Journal of Finance and Economics*, Vol. 27, 203-211.
- Alatas Vivi, Lisa A. Cameron (2008). "The Impact of Minimum Wages on Employment in a Low-Income Country: A Quasi-Natural Experiment in Indonesia". *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 61(2), 201-223.
- Alesina Alberto, Nouriel Roubini (1992). "Political Cycles in OECD Economies". *The Review of Economic Studies*, Vol.59(4), 663-688.
- Alesina, Alberto (1988). "Macroeconomics and Politics". *NBER Macroeconomics Annual*, Vol(3), 13-61.
- Alexander, C. O. (1993). "The Changing Relationship Between Productivity, Wages and Employment". *Oxford Economic Papers*, Vol(50), 284-301.

- Alvarez Fernando, Robert Shimer (2009). "Unemployment and Human Capital". Society for Economic Dynamics, No.28, 1-24.
<http://www.economicdynamics.org/society.htm/12.07.2012>
- Anderson, P., Philippe Hainaut (1998). "Foreign Direct Investment and Employment in the Industrial Countries". BIS Working Paper, No.61, 1-41.
- Ardıç Kaya, Yılmaz Aydın (2011). İktisat Okulları ve Emek Piyasası. İstanbul: Derin Yayınları, 2. Basım.
- Arestis Philip, Iris Biefang vd.(1999). "Unit Roots and Structural Breaks in OECD Unemployment". Economics Letters, No.65, 149-156.
- Arestit Philip, John Mccombie (2009). Unemployment: Past and Present. Palgrave Macmillian.
- Ataman Berrin Ceylan (2003). "İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu". İşveren Dergisi.
http://tiskweb.com/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48/02.01.2012.
- Bakırtaş İbrahim, Cüneyt Koyuncu (2005). "Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi". Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 19, 55-66.
- Balakrishnan Ravi, Claudio Michelacci (2001). "Unemployment Dynamics across OECD Countries". European Economic Review, No.45, 135-165.
- Barışık Salih, vd. (2010). "Türkiye'de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı". Maliye Dergisi, Sayı, 159, 88-102.
- Barro J. Robert (1976). "Rational Expectations and The Role of Monetary Policy". Journal of Monetary Economics, 1-32.
- Barro J.Robert (1977). "Unanticipated Money Growth and Unemployment in the United States". The American Economic Review, Vol.67(2), 101-115.
- Barros, P. P ve L.M. Cabrol (2000). "Competing For Foreign Direct Investment". Review of International Economics, No. 8(2), 360-371.
- Bayraktutan, Yusuf (2006). Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri, Bölgeselleşme ve Küreselleşme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 3. Baskı.
- Berker, Yaman (1997). Kalkınmakta olan Ülkelerde İstihdam Sorunu ve Çözüm Yolları. Bursa: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın No: 27.
- Biçerli, M. Kemal (2007). Çalışma Ekonomisi. İstanbul: Beta Yayınları. 4. Baskı.

- Bilgin, Mehmet Hüseyin (2004). “Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No.8, 80-94.
- Bilsay, Kuruç (2003). “Ücretler ve Karlar Üzerine”. İktisat Üzerine Yazılar I, İletişim, 31-68.
- Bircan İsmail (1998). “Eğitim ve İstihdam”. Demokratik Eğitim Kurultayı. <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/1751.pdf/15.05.2012>.
- Blanchard J. Oliver, Summers H. Lawrence (1986). “Hysteresis and The European Unemployment Problem”. NBER Macroeconomics, MIT Press, Vol.1.15-90, <http://www.nber.org/chapters/c4245/16.05.2012>.
- Blanchard Oliver J., Lawrence H. Summers (1986). “Hysteresis and the European Unemployment Problem”. NBER Macroeconomics, Vol.1, 15-90.
- Blanchard Oliver, Justin Wolfers (2000). “The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: The Aggregate Evidence”. The Economic Journal, Vol. 110, 1-33.
- Bloom David E., Richard B. Freeman (1986). “The Effects of Rapid Population Growth on Labor Supply and Employment in Developing”. Population and Development Review, Vol. 12 (3), 381-414.
- Bozdağlıoğlu Yasemin Uyar (2008). “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 20, 45-65.
- Brown Charles, Curtis Gilroy, vd. (1982). “The Effect of the Minimum Wage on Employment and Unemployment”. Journal of Economic Literature, Vol. 20(2), 487-528.
- Bulutay, Tuncer (1984). Employment, Unemployment and Wages in Turkey. Ankara: ILO Yayınları.
- Burke, Gary (2000). Economics of Social Issues. McGraw-Hill Book Inc.
- Card David, Alan B., Krueger (2000). “Minimum Wages and Employment: A Case Study of the Fast-Food Industry in New Jersey and Pennsylvania: Reply”. The American Economic Review, Vol. 90(5), 1397-1420.
- Carroll Robert, Douglas Holtz Eakin, Mark Rider, Harvey S. Rosen (1999). “Income Taxes and Entrepreneurs' Use of Labor”. Journal of Labor Economics, Vol.18(2), 324-351.
- Center for American Progress (2012). <http://www.americanprogress.org/issues/economy/news/2012/08/01/11998/the-failure-of-supply-side-economics/18.12.2012>.

- Ceylan Servet, Burcu Yılmaz Şahin (2010). “İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri”. Doğu Üniversitesi Dergisi, No. 11(2), 157-165.
- Chamberlain, Neil W (1965). The Labor Sector, An Introduction to Labor in the American Economy. McGraw-Hill Book Inc.
- Chappel W. Henry, R. Keech (1988). “The Unemployment Rate Consequences of Partisan Monetary Policies”. Southern Economic Journal, Vol.55(1), 107-122.
- Checchi Daniele, Cladio Lucifora, vd. (2002). “Unions and Labour Market Institutions in Europe”. Economic Policy, Vol. 17(35), 361-408.
- Chetty, Raj, “Why do Unemployment Benefits Raise Unemployment Durations? Moral Hazard vs. Liquidity”. UC-Berkeley ve NBER, 1-37.
- Choudhry Misbah, Marelli Tanveer, vd. (2010). “Financial Crises and Labour Market Performance”. 69th International Atlantic Economic Conference. Prague, 24-27 March 2010.
- Cuaresma, J. C. (2003). “Okun’s Law Revisited”. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol:65(4), 439-451.
- Czenter, Anamaria (2002). “Labor Market and Globalization: Human Resources Management in Global Enterprises”. Centre International de Formation Europe’enne, Institut Europeen Des Hautes E’tudes Internationales, 1-102.
- ÇSGB, <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/cgm.portal?page=asgari/15.11.2012>.
- Danthine Jean Pierre, Jennifer Hunt (1994). “Wage Bargaining Structure, Employment and Economic Integration”. The Economic Journal, Vol. 104(424), 528-541.
- Daveri Francesco, Guido Tabellini vd. (2000). “Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries”. Economic Policy, Vol. 15(30), 47-104.
- Davidson Carl, Steven J. Matusz (2000). “Globalization, Employment, and Income: Analyzing the Adjustment Process”. Michigan State University <http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/13627/1/Globalization%0Employment%20and%20Income%20Analyzing%20the%20Adjustment%20Process.pdf?1/10/11/2012>.
- De Groot, Henri L.F (2001) “Unemployment, Growth, and Trade Unions”. Growth and Change. Vol. 32, 69-91.
- Dereli, Toker (1988). “Toplu Pazarlık Düzeninde Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”. Türkiye’de Endüstriyel İlişkiler ve Verimlilik Semineri, MPM Yayını, No:376, 61-91.

Diboğlu Selahattin, Walter Enders (2001). “Do Real Wages Respond Asymmetrically to Unemployment Shocks? Evidence from the U.S. and Canada”. Journal of Macroeconomics, Vol. 23(4), 495-515.

Dickey David A., Wayne A. Fuller (1979). “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root”. Journal of the American Statistical Association, Vol. 74(366), 427-431.

Dikmen, Nedim (2009). Ekonometri, Temel Kavramlar ve Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dornbusch, Rudiger, Stanley Fischer, Richard Startz (2004). Macroeconomics. Singapore: Mc Graw Hill. 9. Baskı.

DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

DPT, XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

Dutt Pushan, Devashish Mitra, Priya Ranjan (2009). “International Trade and Unemployment: Theory and Cross-National Evidence”. Corresponding author: Department of Economics, The Maxwell School of Citizenship & Public Affairs, 134.http://faculty.insead.edu/dutt/Research/JIE_Dutt_Mitra_Ranjan_Final_Version.pdf/12.04.2013.

Ekelund, Robert B., Robert F. Hebert (1997). A History of Economic Theory and Method. The McGraw-Hill Companies, 4. Baskı.

Ekinci, Aykut (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)”. Doğu Üniversitesi Dergisi, No. 11(2), 157-165.

Elmeskov Jsrge, Maitland MacFarlan (1993). “Unemployment Persistence”. OECD Economic Studies, No. 21, 60-88.

- Elsby Michael, Bart Hobijn, Ayşegül Şahin (2009). “Unemployment Dynamics in the OECD”. <http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2009/wp09-04bk.pdf/15.11.2012>.
- Enders, Walter (1995). Applied Econometric Time Series, Wiley Series in Probability and Mathematical Statistics. Wiley & Sons. Inc.
- Enders, Walter (2004). Wiley Series in Probability and Statistics: Applied Econometric Time Series. Wiley&Sons. Inc. 2. Baskı.
- Eren, Sadun (1984). İstihdam Para ve İktisadi Politika. Ankara: Savaş Yayınları.
- Erim, Neşe (2007). İktisadi Düşünce Tarihi. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ertek, Tümay (1996). Ekonometriye Giriş. İstanbul: Beta Yayınevi. Genişletilmiş 2. Baskı.
- Eser Burçin Yılmaz, Harun Terzi (2008). “Türkiye’de Asgari Ücret: Sorunlar Öneriler”. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22(1), 129-143.
- Fallon Peter R, Robert E. Lucas (2002). “The Impact of Financial Crises on Labor Markets, Household Incomes, and Poverty, A Review of Evidence”. The World Bank Research Observer, Vol. 17(1), 21-45.
- Fan C. Simon, Oded Stark (2007). “International Migration and Educated Unemployment”. Journal of Development Economics, Vol. 83, 76–87.
- Feldstein, Martin (1978). “The Effect of Unemployment Insurance on Temporary Layoff Unemployment”. The American Economic Review, Vol. 68(5), 834-846.
- Fischer, Stanley (1977). “Long Term Contracts Rational Expectations and The Optimal Money Supply Rule”. Journal of Political Economy, Vol.85(1), 191-205.
- Fisunoğlu Mahir, Bilge Köksal Tan, “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”. Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 20 (70), 31-60.
- Flinn Christopher J. (2006). “Minimum Wage Effects on Labor Market Outcomes under Search, Matching, and Endogenous”. Econometrica, Vol. 74(4), 1013-1062.
- Foote Christopher (1998). “Trend Employment Growth and the Bunching of Job Creation and Destruction”. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 113(3), 809-834.
- Francesconi Marco, Carlos Garcia Serrano Carlos (2004). “Unions, Temporary Employment and Hours of Work”. Revista de Economía Laboral, 38-75.

- Friedman, Milton (1968). "The Role of Monetary Policy". The American Economic Review, Vol.58(1), 1-17.
- Garrison B., Charles (1964). "The 1964 Tax Cut: Supply-Side Economics or Demand Stimulus?". Journal of Economic Issues, Vol.17(3), 681-696.
- Gedeon Sophia, George Psacharopoulos (1982). "Unemployment, Education and Selection: The Case of a Bank Entrance Examination". European Journal of Education, Vol. 17(1), 81-86.
- Göktaş Atilla, Öznur İşçi (2010). "Türkiyede İşsizlik Oranının Temel Bileşenli Regresyon Analizi ile Belirlenmesi". SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, No.14(20), 279-294.
- Görmüş Ayhan (2009). "Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları". Kamu-İş, Cilt. 10(3), 177-200.
- Green Bruce, Joseph Stiglitz (1993). "New and Old Keynesians". The Journal of Economic Perspectives, Vol.7(1), 23-44.
- Grossberg Adam J., Paul Sicilian (2004). "Legal Minimum Wages and Employment Duration". Southern Economic Journal, Vol. 70(3), 631-645.
- Grubel Herbert G., Dennis Maki (1976) "The Effects of Unemployment Benefits on U.S. Unemployment Rates". Review of World Economics, Vol. 112(2), 274-299.
- Gujarati, Porter (2012). Temel Ekonometri. (Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen). İstanbul: Literatür Yayınları, No.656. 5. Baskı.
- Gunderson, Riddel (1988). Labour Market Economics. The McGraw-Hill Companies, 2. Baskı.
- Gül Ekrem, Ahmet Kamaç, (2011). "Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Bir Panel Veri Analizi". Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Vol. 12(4), 23-32.
- Gürsel, Seyfettin (2009). " Büyüme, İşsizlik Ve İşgücü Piyasası Reformları". Bahçeşehir Üniversitesi, Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (Betam) Raporları, İstanbul, 12 Haziran 2009.
- Hall Robert E., (1975). "The Rigitiy of Wages and Persistence of Unemployment". Brooking Papers on Economic Activity. No.2, 301-349.
- Hall, S. G. (1986). "An Application of the Granger and Engle Two-Step Estimation Procedure to United Kingdom Aggregate Wage Data". Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 48(3), 229-239.

- Hansen Gary D., Edward C. Prescott (1993). "Did Technology Shocks Cause the 1990-1991 Recession?" *The American Economic Review*, Vol. 83(2), 280-286.
- Harms Philipp; Carsten Hefeker (2003). "Globalization and Unemployment: The Role of International Diversification". *Economics Letters*, 281-286.
- Harris John R., Michael P. Todaro (1970). "Migration, Unemployment and Developmment: A Two-Sector Analysis". *American Economic Review* Vol. 60(1), 126-142.
- Heckelman Jac C. (2001). "The Econometrics of Rational Partisan Theory". *Applied Economics*, Vol. 33, 417-426.
- Heckelman, Jac, C. (2002). "Variable Rational Partisan Business Cycles: Theory and Some Evidence". *The Canadian Journal of Economics*. Vol.35, 568-585.
- Heidhues Paul, Johan Lagerlöf (2003). "Hiding Information in Electoral Competition". *Games and Economic Behavior*, 48-74.
- Herr, Hansjörg, Milka Kazandziska (2011). "Principles of Minimum Wage Policy – Economics, Institutions and Recommendations". ILO, GLU (Global Labor University) Working Paper No. 11.
<http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/886/Principles%20of%20Minimum%20Wage%20Policy%20-%20Economics,%20Institutions%20and%20Recommendations%20-%20ILO%20and%20GLU%202011.pdf/12.06.2012>.
- Holden Steinar, Ragnar Nymoen (2002). "Measuring Structural Unemployment: NAWRU Estimates in the Nordic Countries". *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 104(1), 87-104.
- Holmlund, Bertil (1991). "Unemployment Persistence and Insider-Outsider Forces in Wage Determination". OECD Department of Economics and Statistics, Working Papers. OECD/GD (91) 58, 1-37.
- Hooven, Rolph Van Der (2010). "Labour Markets Trends, Financial Globalization and the Current Crisis in Developing Countries". *Economic and Social Affairs, DESA Working Paper No. 99*, 1-30.
- Hoover, Kevin D. (1988). *The New Classical Macroeconomics: A Special Inquiry*. Oxford: Basil Blackwell.
- Howell David R., Bert M. Azizoglu (2011). "Unemployment Benefits and Work Incentives: the US Labour Market in the Great Recession". *Oxford Review of Economic Policy*, Vol.27(2), 221-240.
- ILO, UN (2010). "Measuring the Economically Active in Population Censuses: A handbook", Series, F, No. 102, New York,
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172038.pdf/05.11.2012.

Hughes, James J., Richard Perlman (1984). The Economics of Unemployment, A Comparative Analysis of Britain and the United States. New York: Cambridge University Press.

ILO (2009). "Tackling the Global Jobs Crisis, Recovery Through Decent Work Policies, International Labour Conference 98th, Report I(A).
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meeting_document/wcms_106162.pdf/16.04.2012.

ILO (2010). "Greater Diversity in the Impact of the Crisis on the Labour Market" G20 Labour and Employment Ministers Meeting in Washington,
<http://www.ilo.org/pls/apex/f?p=109:12:0:/15.05.2012>.

ILO (2012). "Global Employment Trends for Youth",
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--dcomm/documents/publication/wcms_180976.pdf/16.04.2012.

ILO (2012). "Global Employment Trends, Preventing a Deeper Jobs Crisis".
http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/WCMS_171571/lang--en/index.htm/14.10.2012.

IMF (2009). "Sustaining the Recovery 2009", World Economic Outlook
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/pdf/text.pdf/25.11.2012>.

IMF (2010). Unemployment Dynamics During Recessions and Recoveries: Okun's Law and Beyond,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/pdf/c3.pdf/10.02.2013>.

İçli, Gönül (2001). "Eğitim, İstihdam ve Teknoloji", Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 9, 65-71.

Jacopsen, Joyce P., Gilbert L. Skillman (2004). Labor Markets and Employment Relationship, Comprehensive Approach. Blackwell Publishing.

Junankar, Raja (2011). "The Global Economic Crisis: Long-Term Unemployment in the OECD". IZA, DP No. 6057, 1-86.

Jurajda Štěpán, Frederick J. Tannery (2003). "Unemployment Durations and Extended Unemployment Benefits in Local Labor Markets". Industrial and Labor Relations Review, Vol. 56 (2), 324-348.

Kamu-Sen (2004). "İstihdam, İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışları, Türkiye Kamu-Sen Yayın No: 10, Ankara.

Karaçor Zeynep, Taha Bahadır Saraç (2011). "Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği (1963-2009)". Yönetim ve Ekonomi, Cilt, 18 (2), 181-194.

Karagöz Kadir (2007). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği”. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs 2007.

Keane Michale (1991). “Sectoral Shift Theories of Unemployment, Evidence From Panel Data”. Federal Reserve Bank of Minnieopolis, http://www.minneapolisfed.org/publications_papers/pub_display.cfm?id=27/15.06.2012.

Keleş, Ruşen (1972). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri. Ankara: SBF Yayınları.

Kemnitz, Alexander (2003). “Immigration, Unemployment and Pensions”. The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 105(1), 31-47.

Keynes, John Maynard (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Macmillan Press.

Kibritçioğlu Aykut (2001). “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler”, 1969-2001”. <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytdkibritcioglu.pdf/14.05.2012>.

Kocacık, Faruk, Ercan Şahbudak, Gazanfer Kaya, Ahmet Mazlum, Recep Ercan (2004). “Türkiye’de Çalışma Hayatından Kesitler: İşsizlik-Sendikal Örgütlenme-Kadın Emeği-İşporacılık”. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:94.

Kocaoğlu, Mehmet (1997). “Sosyal Politika”. TÜHİS Yayını, No:23.

Korkmaz Adem, Adnan Mahiroğulları (2007). İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları-Türkiye ve AB Ülkeleri. Ekin Yayınları. 2. Baskı.

Korkmaz Adem, Orhan Çoban (2006). “Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)”. Maliye Dergisi Sayı 151,16-22.

Korkmaz, Adem (2004). “Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye’de Asgari Ücret: 1951-2003”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi No. 7(1), 53-69.

Korkut Ertürk (2003). “Parasal Kriz Teorileri Üzerine Notlar”. İktisat Üzerine Yazılar II, İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar. 225-244.

Korpi, Walter (1991). “Macroeconomics and Politics, Political and Economic Explanation for Unemployment; A Cross-National and Long Term Analysis”. Journal of Political Science, Vol.21(3), 315-348.

Krugman Paul, Richard Cooper, T. N. Srinivasan (1995). “Growing World Trade: Causes and Consequences”. Brookings Papers on Economic Activity, 25th Anniversary Issue, No.1, 327-377.

- Krugman, Paul (1994). "Past and Prospective Causes of High Unemployment". *Economic Review*, 23-43.
- Kugler Adriana, Maurice Kugler (2009). "Labor Market Effects of Payroll Taxes in Developing Countries: Evidence from Colombia". *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 57(2), 335-358.
- L.F. De Groot, Henri (2001). "Unemployment, Growth, and Trade Unions, Growth and Change". Vol. 32, 69-90.
- Laffer, Arthur B. (1981). "Supply-Side Economics". *Financial Analysts Journal*, Vol.37(5), 29-43.
- Landreth, Harry H. ve David C. Colander (1989). *History of Economic Theory*. Houghton Mifflin Company. İkinci Baskı.
- Layard, Richard, Stephen Nickell, Richard Jackman (2006). *Macroeconomic Performance and The Labour Market*. London: Oxford Press. 2. Baskı.
- Leslie, Derek (1993). *Advanced Macroeconomics/Beyond IS-LM*. Manchester Universtiy: Mcgraw-Hill Book Company.
- Lindbeck Assar, Dennis J. Snower (1986). "Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider Relations". *Papers and Proceedings of the Ninety-Eighth Annual Meeting of the American Economic Association, The American Economic Review*, Vol. 76(2), 235-239.
- Lindbeck Assar, Dennis Snower (1988). "Cooperation, Harassment, and Involuntary Unemployment: An Insider-Outsider Approach". *The American Economic Review* Vol. 78(1), 167-188.
- Lordoğlu, Kuvvet (2004). "Türk Sendikal Hareketinin Özgün Kriz Alanları Var mıdır?", *Petrol-İş 2000- 2003 Yıllığı*, No.85, 289-301.
- Lordoğlu, Kuvvet, Nurcan Özkaplan (2005). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınları. 2. Baskı.
- Love Patrick (2010). "Employment and the Crisis, OECD Insights: From Crisis to Recovery", *OECD, Draft Chapter*, 1-9.
- Mahiroğulları, Adnan (2001). "Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.2(1), 161-190.
- Mankiw, N. Gregory (1989). "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective". *Journal of Economic Perspectives*, Vol.3(3), 79-90.
- Mankiw, N. Gregory (2004). *Principles of Macro Economics*. 3.Baskı. http://ebooksclub.org_Principles_of_Macroeconomics_3rd_edition.pdf/05/10/2011.

- Mare David C. , Wai Kin Choy (2008). "Regional Labour Market Adjustment and the Movements of People: A Review". Treasury Working Paper.
<http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/2001/0108/05/11/2012>.
- McKenna, C.J. (1995). "Education and the Distribution of Unemployment". University of Guelph, Department of Economics, 113-132.
- McMillian Margaret, Dani Rodrik (2011). "Globalization, Structural Change, and Productivity Growth". NBER Working Paper 17143,
<http://www.nber.org/papers/w17143.pdf/10.06.2012>.
- Meyer, Bruce D. (1990). "Unemployment Insurance and Unemployment Spells". *Econometrica*, Vol. 58(4), 757-782.
- Michaeli Jochen, Marco de Pinto (2011). "International Trade and Unemployment – the Role of Trade Unions". University of Kassel. <http://www.eea-esem.com/files/papers/eea-esem/2011/2608/dePinto-Michaelis-EEA.pdf/13.04.2012>.
- Moore Mark P., Priya (2005). "Globalisation vs Skill-Biased Technological Change: Implications for Unemployment and Wage Inequality". *The Economic Journal*, Vol. 115(503), 391-422.
- Mroz Thomas A., Timothy H. Savage (2006). "The Long-Term Effects of Youth Unemployment". *The Journal of Human Resources*, Vol. 41(2), 259-293.
- MÜSİAD (2012). Küresel Kriz ve İstihdam. İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları, No: 80.
- Neumark David, William Wascher (2004). "Minimum Wages, Labor Market Institutions, and Youth Employment: A Cross-National Analysis". *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 57(2), 223-248.
- Neumark David, William Wascher (2006). "Minimum Wages and Employment: A Review of Evidence from the New Minimum Wage Research". NBER Working Paper No. 12663, 1-124.
- Nickell Stephen, Luca Nunziata vd. (2005). "Unemployment in the OECD since the 1960s. What Do We Know?". *The Economic Journal*, Vol. 115(500), 1-27.
- Nickell, Stephen (1979). "Education and Lifetime Patterns of Unemployment". *Journal of Political Economy*, Vol. 87(5/2), 117-131.
- Nissim Ben-David (2007). "Unemployment Benefits, Welfare Benefits and the Unemployment Rate". *International Research Journal of Finance and Economics*, EuroJournals Publishing, Inc.,
<http://www.eurojournals.com/finance.htm/18.05.2012>.

- Nordhaus, D. William (1975). "The Political Business Cycle". The Review of Economic Studies, Vol:42(2), 169-190.
- Noyan, M. A. (2007). Türkiye’de Çalışma Hayatında Esneklik Politikasının Çalışma Süreleri Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- OECD (2008). "Taxation and Employment". http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/taxation-and-employment_9789264120808/en/08.12.2012.
- OECD (2011). "Taxation and Employment". Tax Policy Studies, No.21. <http://www.oecd.org/ctp/oecd taxpolicy studyno21 taxation and employment.htm> 17.06.2012.
- Okun, Arthur M. (1974). "Unemployment and Output in 1974". Brookings Papers on Economic Activity, Vol. 1974(2), 495-504.
- Onur Sara (2001). "Politik Konjonktür Dalgaları ve Türkiye Uygulaması (1950-2000)". Süleyman Demirel Üniversitesi, No.2, 157-184.
- Orrenius Pia M., Madeline Zavodny (2008). "The Effect of Minimum Wages on Immigrants' Employment and Earnings". Industrial and Labor Relations Review, Vol. 61(4), 544-563.
- Ortega, Javier (2000). "Pareto-Improving Immigration in an Economy with Equilibrium Unemployment". The Economic Journal, Vol. 110(460), 92-112.
- Oswald, Andrew J. (1982). "Trade Unions, Wages and Unemployment: What Can Simple Models Tell Us". Oxford Economic Papers, Vol. 34(3), 526-545.
- Otobe, Naoko (2011). "Global Economic Crisis, Gender and Employment: The Impact and Policy Response". ILO, Employment Working Paper No. 74, 1-50.
- Önsal, Naci (1993). İstihdam. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özata Erkan, Ethem Esen (2010). "Reel Ücretler ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.10(2), 55-70.
- Özdemir Ali Rıza, H. Mehmet Taşçı (2008). "Kentleşme ve Kentsel İstihdam, Ekonomik Büyüme İçin Önemli Bir Potansiyel midir?". Maliye Dergisi, Sayı 155, 55-71.
- Özkan Filiz, Recep Tarı (2010). "Türkiye’de 1980 Sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjonktürel Dalgaları Teorisi Çerçevesindeki Analizi". Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 36, 223-238.

- Özsağır, Arif (2012). “Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 281-312.
- Pazarlıoğlu M. Vedat, Emrah İsmail Çevik (2007). “Verimlilik, Ücretler ve İşsizlik Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği”. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi. 24-25 Mayıs 2007 – İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Peeters Jolanda, Harry Garretsen (2000). “Globalisation, Wages and Unemployment: A New Economic Geography Perspective”. Center for Economic Studies, 1-18. <http://www2.econ.uu.nl/users/marrewijk/geography/further%20reading/dixitgroningundef2001.pdf/16.06.2012>.
- Peker Osman, İsmet Göçer (2010). “Yabancı Doğrudan Yatırımların Türkiye’deki İşsizliğe Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”. Ege Akademik Bakış, Cilt: 10(4), 1187-1194.
- Petrol-İş (2000). Türkiye’de Özelleştirme. 97-99 Yıllığı İstanbul, No. 58.
- Plosser, Charles I. (1989). “Understanding Real Business Cycles”. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 3(3), 51-77.
- Polat Özgür, vd. (2011). “İmalat Sanayinde Dış Ticaret ve İstihdamın Panel Veri Analizi”. Business and Economic Research Journal, Vol.2(3), 161-171.
- Prachowny, M. F. J. (1993). “Okun’s Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates”. The Review of Economics and Statistics, Vol:75(2), 331-336.
- Rebitzer B., James (1988). “Unemployment, Labor Relations, and Unit Labor Costs”. The American Economic Review, Papers and Proceedings of the One Hundredth Annual Meeting of the American Economic Association, Vol. 78(2), 389-394.
- Reinhart Carmen M., Kenneth S. Rogoff (2009). “The Aftermath of Financial Crises”. The American Economic Review, Papers and Proceedings of the OneHundred Twenty-First Meeting of the American Economic Association, Vol. 99(2), 466-472.
- Reynolds G., Lloyd, Stanley H. Masters, Colletta H. Moser (1987). Economics of Labor. Prentice-Hall.
- Ricard, Pierre (1993). Wages and Unemployment, A study in nonWalrasian Macroeconomics. Cambridge University Press.
- Robinson, Joan (1941). “Marx on Unemployment”. The Economic Journal, Vol. 51, No.202/203, 234-248.
- Romer, David (1993). “The New Keynesian Synthesis”. The Journal of Economic Perspectives, Vol.7(1), 5-22.

- Routh, Guy (1986). Unemployment, Economic Perspectives. London: Macmillan Press.
- Sağlam, Serdar (2006). “Türkiye’de İç Göç olgusu ve Kentleşme”. Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı, 5, 33-44.
- Sandalcılar Ali Rıza, İlkay Noyan Yalman (2012). “Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı, 7(2), 49-65.
- Saydam İpek M., “Yeni Keynesci Yaklaşımda Ücret Katılıkları”, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmecnua/article/viewFile/68/75/2304.2012>.
- Selamoğlu Ahmet (2002). “Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı, 2, 33-63.
- Sezgin, Şennur (2004). “Türkiyede Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2003 Dönemi”. Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, No.62(2), 136-154.
- Sieg, Gernot (2006). “A Model of an Oppurtunistic-Partisan Political Business Cycle”. Scottish Journal of Political Economy, Vol, 53(2), 242-252.
- Simon, J. Curtis (1988). “Frictional Unemployment and the Role of Industrial Diversity”. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 103(4), 715-728.
- Sims, Christopher A. (1980). “Macroeconomics and Reality”. Econometrica, Vol. 48(1), 1-48.
- Stock James H., Mark W. Watson (2001). “Vector Autoregressions”. Journal of Economic Perspectives, Vol. 15(4), 101–115.
- Streeten, Paul (1998). “Globalisation: Threat or Oppurtunity? ”. The Pakistan Development Review, Vol. 37(4), 51-84.
- Süral, N. (2007). “4857 Sayılı İş Kanunumuzda Esneklik Açılımları”. Ankara: TİSK Yayınları.TİSK İşveren Dergisi, Özel Eki.
- Sweezy Alan, Aaron Owens (1974). “The Impact of Population Growth on Employment”. The American Economic Review, Papers and Proceedings of the Eighty-sixth Annual Meeting of the American Economic Association Vol. 64(2), 45-50.
- Şahin Hüseyin (2002). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Tarı, Recep (2008). Ekonometri. İstanbul: Avcı Ofset. Gözden Geçirilmiş 5. Baskı.

Tarı Recep, Tezcan Abasız (2010). “Asimetrik Etkiler Altında Okun Yasası’nın Eşik Hata Düzeltme Modeli ile Sınanması: Türkiye Örneği”. İktisat, İşletme ve Finans, Vol. 25(291), 53-77.

The New York Times, 07.03.2011.

Tobin, James (1972). “Inflation and Unemployment”. American Economic Review, Vol.62, 1-17.

Todaro Michael P. (1969). “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries” American Economic Review, Vol. 59, 138-148.

Tokol, Aysen (2005). Türk Endüstri İlişkileri Sistemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Törüner, Mete, Kuvvet Lordoğlu (1991). Çalışma Ekonomisi. İstanbul: Beta Yayınları. 1. Baskı.

Tufte, Edward R. (1975). “Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”. The American Political Science Review, Vol. 69(3), 812-826.

TÜİK (2012). İstatistiki Göstergeler, 1923-2011. Ankara: Yayın No:3890.

TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul/15.04.2013>.

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=25/17.05.2012.

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8536/02.10.2011>.

TÜSİAD (2004). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. İstanbul: TÜSİAD-T/2004-11/381.

TÜSİAD, (1997). “Türkiye’de İşsizlik: Yapısal ve Yapısal Olmayan Özellikleri; (Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı, (NAIRU) Tahmini”. Tartışma Tebliği Dizisi-1, No.TÜSİAD-T/97, 10-218.

Ünsal, Erdal, M.(2005). Makro İktisat. Ankara: İmaj Yayınevi. 6. Baskı.

Vandenberg, Paul (2010). “Impact of Labor Market Institutions on Unemployment: Results From a Global Panel”. Asya Development Bank (ADB) Economics, Working Paper Series, No.219, 1-22.

Veiga Linda Gonçalves, Henry W. Chappel (2002). “Policies and Unemployment in Industrialized Democracies”. Public Choice, Vol.110(3/4), 261-282.

Vergil, H., N. Ayaş (2009). “Doğrudan Yabancı Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Vol. 275, 89-114.

Vire’n Matti (2001). “The Okun Curve is non-linear”. Economics Letters, Vol. 70, 253–257.

- Voyvoda, Ebru, Erinç Yeldan (2005). "Managing Turkish Debt: An Olg Investigation Of The IMF's Fiscal Programming Model For Turkey". Journal of Policy Modeling, Elsevier, Vol. 27(6), 743-765.
- Vroey, Michel De (2004). Involuntary Unemployment, The Exclusive Quest for A Theory. Routledge.
- Wakeford, Jeremy (2004). "The Productivity-Wage Relationship in South Africa: An Empirical Investigation". Development Southern Africa Vol. 21(1), 109 132.
- Wander, Hilde (1987). "Population, Labor Supply, and Employment in Developing Countries, Unemployment: A Global Challenge". Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.492, 69-79.
- Yaman, Berker (1997). Kalkınmakta olan Ülkelerde İstihdam Sorunu ve Çözüm Yolları. Bursa: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Yellen, Janet L. (1984). "Efficiency Wage Models of Unemployment". The American Economic Review, Papers and Proceedings of the Ninety-Sixth Annual Meeting of the American Economic Association, Vol. 74(2), 200-205.
- Yıldırım, Kemal, Doğan Karaman, Murat Taşdemir (2009). Makro Ekonomi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz Ali (2005). "Türkiye'de İşsiz Nüfus". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15(1), 43-56.
- Yılmaz Özlem Göktaş (2005). "Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi". Ekonometri ve İstatistik, Sayı:2, 11-29.
- Yılmaz, Ali Sırrı (2007). "Küreselleşmenin İşsizlik Üzerine Etkileri". e-Journal of New World Sciences Academy, Vol. 3(1), 15-27.
- Yuen, Terence (2003). "The Effect of Minimum Wages on Youth Employment in Canada: A Panel Study". The Journal of Human Resources, Vol. 38(3), 647 672.
- Yüceol Hüseyin Mualla (2011). "Türkiye'de İller Arası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma". Sosyoekonomi, Göç Özel Sayısı, Sayı. 15, 29-54.
- Zaim, Sabahattin (1997). Çalışma Ekonomisi. İstanbul: Filiz Kitapevi. 10.Baskı.
- Zhao, L. (1998). "The Impact of Foreign Direct Investment on Wages". Oxford Economic Papers, Vol. 50(2), 284-301.

Hakan BAKKAL'ın Özgeçmişı

19 Ekim 1977'de Erzurum'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. 1999 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. Atatürk Üniversitesi, İktisat Anabilim dalı İktisat Politikası bilim dalında, “İl Özel İdarelerinin İl Ekonomilerindeki Yeri ve Önemi” adlı teziyle Yüksek lisans eğitimini 2007 yılında tamamladı. 2013'te Kocaeli Üniversitesinde “Seçilmiş Dinamikler Bağlamında Türkiye'de İşsizlik (1980-2012)” teziyle doktorasını aldı.

1999 yılında Kentbank A.Ş.'de görev yaptı. 2000-2004 yılları arasında Erzurum Valiliğinde çalıştı. 2004-2008 yılları arasında Yalova İl Özel İdaresinde, Strateji Geliştirme Biriminde, Ekonomist unvanıyla görev yaptı. Stratejik Plan ve Çevre Düzeni Planının il düzeyinde oluşturulması ve uygulanması çalışmalarında görev aldı. Aynı zamanda, Yalova Valiliğince kurulan Proje Düşünce ve Üretim Merkezinde çalışmalarda bulundu. 2009 yılında, Yalova Üniversitesinde Strateji Geliştirme Daire Başkanı olarak atanmış olup, halen bu görevini sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.